

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Petri Perpiniani Societatis Iesv: De Vita Et Moribus
B. Elisabethae, Lusitaniae Reginae Historia**

Perpiña, Pedro Juan

Coloniae Agrippinae, 1609

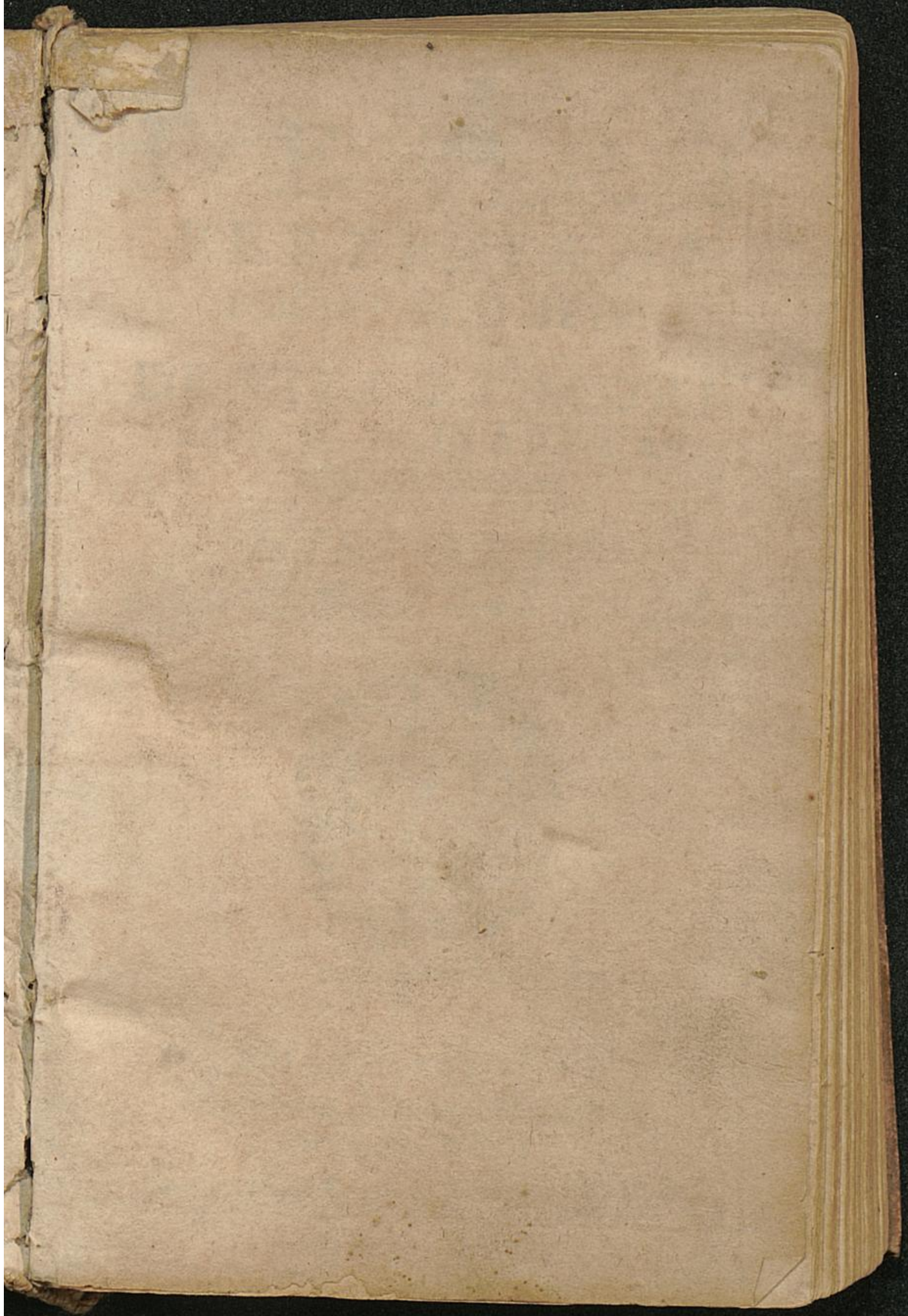
urn:nbn:de:hbz:466:1-9601

Th
2506

Th. 2506.

K
11
5

K
54

König v. Portugal
1. H.

R. P.

P E T R I
P E R P I N I A N I
S O C I E T A T I S I E S V :

D E V I T A E T M O R I -
B V S B. E L I S A B E T A E
L u s i t a n i a e R e g i n a e

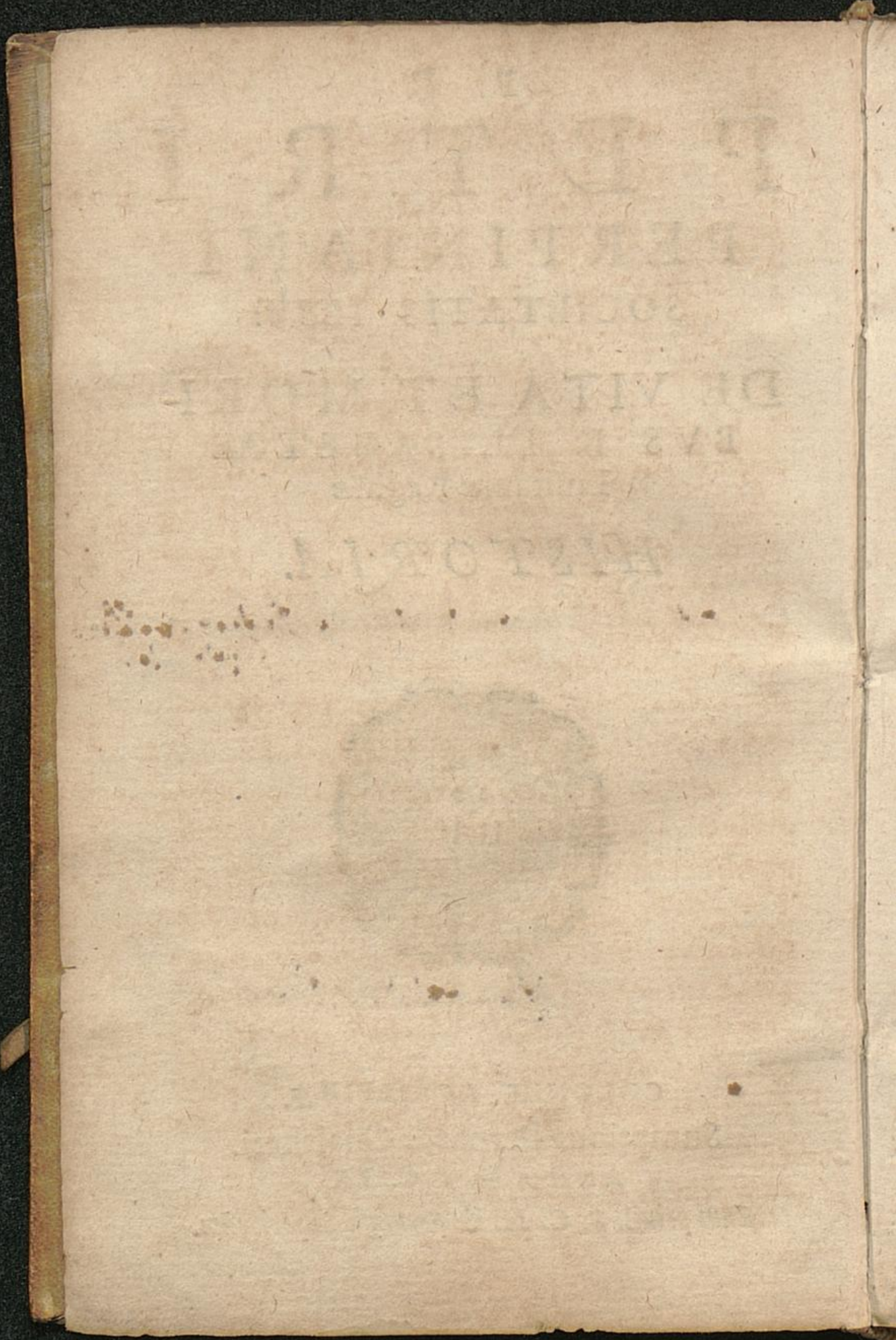
H I S T O R I A.

*Ex Legato Celmo Principis Ferdin. Epi Paderb. et Alon.
No 1683.*

Collegij Societatis Iesu Paderb.

● COLONIAE AGRIPPINÆ,
Sumptibus Bernardi Gualtheri.
ANNO M. DC. IX.
Cum priuilegio S. C. M. & permissu Superiorum.

I

SERENISSIMÆ
ILLVSTRISS. PRINCIPI AC
DOMINAE, D. ANTONIAE LOTHAR-
ringiæ; Iuliæ, Cliuicę, ac Montium Duci,
&c. Domineę suæ Clementiss. sa-
lutem & foelicitatem.

ITAM ac res præclare gestas beatissima ELISABETAE, Lusitaniæ quondam Reginae, tribus omninò libris elegantis scriptio-
nis genere abs disertissimo et a-
tis nostræ Oratore PETRO IOANNE
PERPINIANO, conscriptam, atque à no-
bis iam nunc recens in lucem prolatam, Sere-
nissima TVAE Celsitudini non sine eviden-
ti ratione dedicatum imus, Clementissima
Domina. Quippe quæ iam annorum ali-
quot decursu plurimis in locis præclarum ex-
imia virtutis TVAE specimen quæ priua-
tim quæ publicè edidisti. Adeò quidem, ut
qui inculpatam totius vitæ TVAE conuer-
sationem probè perspectam habent, ambige-
re nullatenus queant, quin plurima TIBI
cum hac tam admiranda sanctitatis Heroi-

na communia sint. Illa enim licet ex Regibus
 prognata esset, ac potentissimorum Regum
 non minus filia quàm genitrix existeret,
 nullas tamen unquam in victu delicias, nul-
 lam in moribus molliciem, nullam in vestitu
 luxuriam præ se tulisse legitur, sed potius ita
 à teneris unguiculis vitam instituisse suam,
 ut lenocinia cupiditatum respuisse, volupta-
 tum blandimenta contempsisse, delicias regni
 quasi puerorum crepundias reputasse prædi-
 cetur. Neque hoc tantum, verum etiam pa-
 tientem se exhibuit in aduersis, fortem in
 periculis, in religione denique constantem;
 pauperum interim ac viduarum parentem
 sese exhibens, ac miraculorum gloria, tam vi-
 ua quàm defuncta celebris existens. Quam
 & PAVLVS Pontifex Max. hoc nomine
 IV. instante nimirum Ioanne tertio Lusita-
 niæ Rege, ita in terris post obitum honorari
 permisit, ut in omnibus Portugallia regnis
 aras eidem dedicare, statuas erigere, tabellas
 affigere, solemnesque preces publico Ec-
 clesie ritu decantare licuerit: idque in me-
 moriam nominis eius sempiternam. Et hæc-
 tenus quidem de B. ELISABETA.

DE TE verò Serenissima Domina, quid
 dicemus, quæ insigni morum modestia præ-
 fulgens,

DEDICATORIA.

3

fulgens, in isto præcipua dignitatis gradu demisso semper animo extitisti, liberalis in egenos, lenis in afflictos, effusa in religiosos. Veni nihil hic interim dicam, quàm sis in DEVM pia, quàm in precibus feruida, quàm denique in conservando auitæ fidei statu studiosa: prorsus, ut hoc nomine nullas grauissimarum aduersitatum procellas, nullas potentissimorum Principum minas, nullas denique hæreticorum insidias ullo unquam tibi tempore pertimescendas existimaueris. Et hæc quidem in Principe fœmina rara sunt, immortalia sunt, diuina sunt; imò digna quæ & monumentis annalium mandentur, & posteritati propagentur. Pro his namque heroicis virtutibus TVIS, atque insigni animi constantia, veram tibi laudem apud posteros, sempiternam verò celestis victoriæ coronam apud Superos paratam esse scito.

Sic voueo ego

deditissimus Celsitudinis
Vestræ clientulus

Bernardus Gualtherius, ci-
uis ac Bibliopola Colo-
niens.

A 3

FACVL

4
FACULTAS R. P. PROVINCIALIS
Prouinciæ Rhenanæ Societatis IESV.

CVM Sacra Casarea Maiestatis decreto omnibus & singulis Typographis & Bibliopolis, ac alijs quamcumque librariam negotiationem exercentibus serio firmiterque inhibeat, ne quisquam ullos libros à nostris Patribus hæcenus editos, vel in posterum edendos, intra sacri Romani Imperij regnorum & dominiorum sue Casarea Maiestatis hereditariorum fines simili, vel alio characteris genere, aut forma, siue in toto, siue in parte recudere, vel aliò recudendos mittere, aut alibi etiam impressos adduere, vendere & distrabere, clam seu palam citra iudicium ac testimonium suprascriptorum Patrum audeat, vel præsumat: concedo ego THEODORVS BVSÆVS Societatis IESV per Rheni prouinciam Prouincialis, Bernardo Gualtheri Typographo Coloniensi facultatem excudendi Historiam B. Elisabethæ Reginae Lusitaniæ, à R. P. PETRO PERPINIANO Societat. IESV conscriptam; atque à deputatis ad id Patribus approbatam. In quorum fidem hoc ei testimonium manu nostra subscriptum & sigillo munitum dare volumus. MOLSHEMII Kalendis Ianuarijs. ANNO M. DC. IX.

Theodorus Busæus, Prouincialis.

P. PETRI

9

P. PETRI PERPI-
NIANI SOCIETATIS IESV,
*De vita & moribus Beatae Elisabethae
Lusitaniae Reginae.*

LIBER I.

ROCREATOR ille mundi Deus ab initio quum hanc vniuersitatem rerum, caelum, terras, maria, & quae his continentur, imperio crearet, ut in caeteris ferè generibus animantium, sic in hominibus & societatis & procreationis causa sanè sapienter esse voluit marem & foeminam; sed non easdem vtriusque partes. Nam ut alter sine altero satis commodè viuere non posset, neque suum genus propagare longiùs, sic necesse esset alterutrum superuacuum videri, si vtriusque in tuenda vita & propaganda sobole eadem omnino vis esset, idem munus. Igitur virum praesse voluit, foeminam obtemperare: hanc rei familiaris, illum ipsius matris familias iussit esse custodem: huius est intra parietes domesticos regere familiam, educare liberos, per virum parta conseruare, ac tueri; illius, quae suppedient ad cultum, atque victum comparare bonis artibus, & quemadmodum omnia domi velit administrari, praescribere. Itaque non sine causa virum eximio quodam robore & corporis & animi septum videmus, mulierem contra leuem & imbecillem: hanc expertem consilij, communis-

que prudentiæ, illum præclaro quodam naturæ ipsius habitu, & egregia sapientia ornatum. Nimirum maiore quadam vi ad omnes res humanas moderandas opus erat viris, & fœminæ, quibus se tum viribus, tum consilio pares esse cognoscerent, ijs æquo animo parere non possent. Quò mihi certè mirabilior fœminarum, quam virorum virtus videri solet. Etenim si vehementiùs miramur, quæ præclarè pueri, vel adolescentuli fecerunt, quam quæ viri; & vnum idemque factum tantò maiorem laudem consequitur, quantò pauciora & minora ad efficiendum adiumenta creditur habuisse, qui gessit, non est mirum viros multa sapienter facere, multa iustè, multa fortiter, multa moderatè, quos ipsa natura prudentes quodammodò, & equos & excelsos genuit, & temperatos; sed mulieres corpore fragili, animo paruo & angusto, inconstante leuique mente, effrænatis appetitionibus patientes aliquando, & fortes, & graues, & inuictas se præbere, id mihi demum magnum, admirabile, monstri simile videtur. Moyses Iudæos è summis periculis, & acerbissima seruitute liberatos, prudentissimè Deo iuuante gubernauit: quis non hoc vehementer admiretur? at cum à Debora idem effectum esse legimus, vel audimus, id vnum ducimus iure esse mirandum. Si IESVS Hebræorum Imperator, si Gedeon, si Samson, si quiuis alius de fortissimis ducibus Israelitarum in suo tabernaculo caput Holoferni amputasset, facinus quidem insigne putaretur: sed multò magis Iuditham censemus esse prædicandam, quum id fœmina non aggressa modò fuerit, verum etiam perfecerit, quod vel maximo animo vires perterrere potuisset. *ej*
 Ego verò tametsi omnium Christi Martyrum gra-
 uita-

uitatem & constantiam, vti par est, obstupesco, tamē non tam Ignatium, Polycarpum, Laurentium, quā Blandinam, Cointham, Felicitatem suspiciēdam puto: neque tam nobilium adolescentium virtute commoueor, qui quū impellerentur ad impia sacrificia, manus vtrò in flammam porrectas in prunas læti defluere viderunt, quam præstantium matronarū altitudine animi, & incredibili robore: quæ partim quū alios iam mortuos vehiculis ad ignem rapi, filios suos semiuiuos relinqui viderent, si forte sententiam mutarent: eos ipsæ suis manibus in eadem plaustra cum cæteris conijciebant: vt quorum fuissent in certamine socij, eorundem essent comites in triumpho: partim supra muliebrem naturam, supra vires filios complexæ paruulos, vt ne pueri quidem infantes expertes essent tantæ gloriæ, sine pallio per media agmina satellitū, cohortesq; prætorias, ad cædem, ad flammam, ad omnes extremos corporis cruciatus, tanquam ad conuiuū magnificè ac splendidè ornatū aduolabant: & diuino quodam ardore, nouo & insolito more eos obijciebant telis impiorū, quos alioquin si de hac breui tantum vita certaretur, vel suorū corporū oppositu, ex medijs inimicorū armis, fuissent eripere conatæ. Quare quū multa per fœminas omnibus ætatibus ægregiè facta memorentur; nihil equidem miror aliquem extitisse aliquando, qui mulierum virtutes literis mandaret; sed illud miror, non idē in christianis fœminis fecisse multos, q̄ in Romanis & Græcis non nemo aliquando fecit. Quod si veteres illi rerū gestarum Scriptores hęc copiam nacti fuissent, profecto sūmo studio ab hominū obliuione vindicassent, neq; tot secula in hisce tenebris ignorationis res tantæ iacuissent. Vtinam esset

in me tanta & antiquitatis cognitio, & orationis copia, ut quod ceteri vel neglexerunt, vel timuerunt prestare possem: non mihi certè studium, voluntasquè deesset, res ab excellentibus religionis nostræ mulieribus gestas conscribendi. Sed quoniam periculosum est exiguo lintre immensos Oceani superare gurgites, vela contrahere decreui: & quasi littora legens vnius alicuius mulieris illustris virtutem, quoad oratione consequi possim, reddere æternam. Igitur de vita sanctissimisque moribus Elisabethæ Lusitanicæ reginæ diligenter expediam. Hanc enim mihi potissimum eligendam esse duxi multis & iustissimis de causis. Nam primùm quùm ex tanta multitudine diuinorum hominum, qui apud exterarum nationum vitæ sanctitate floruerunt, paucissimorum & quidem parum multa teneamus; Hispanorum autem qui non minus multi religione præstiterunt, vix nomina ipsa edere possumus, non mediocriter numinis diuini gloriam apud homines amplificatum iri credidi; si præcellēs, virtus & integritas, quæ tam multos annos non solùm vnius oppidi finibus, sed etiam vnius recti angustijs inclusa latuisset, spargeretur (si quid hac orationis tenuitate possem efficere) ac disseminaretur in orbis terræ memoriam sempiternam. Accedit quod hic labor aui eius summi viri meritis debetur, qui patriam meam miserrima Saracenorum dominatione liberauit. Neque vero Ioāni tertio Lusitanicæ regi mortuo pro maximis beneficijs, quibus nostram hanc societatem ornauit, alia ratione melius gratiam referre possumus, quam si posteris prodamus factorum eius memoriam, cuius ille fuit studiosissimus dum vixit: & noster amor aduersus Cornimbricensem Academiam postulare quodammodo vi-

do videtur, vt eam quoad facere possimus, verbis ornemus, cuius vir Dionysius primus Lusitaniæ regum aggressus exulantes Musas reducere in patriam, hæc eis urbem vnam ex omnibus sedem gratissimam delegit. Hæc qui secum ipse diligentius considerarit, is non modò historiam scribenti veniam dabit; verum etiam statuet, nò accidisse temerè, sed diuino quodã consilio prouisum esse; vt proximis annis in tanta oratorum copia mihi potissimum alioqui parum apto ad hoc munus, vti de rebus ab ea gestis verba facerem, negotium daretur. Nam si quis naturæ muliebris imbecillitatem intuens forte veretur, ne modica sint & tenuia, quæ fecit; huic ego gnarus diuinæ virtutis polliceri ausim, eam fore magnitudinem rerum, vt non mediocrem admirationem, eã porro varietatem, vt nullũ vnq̃ sit allatura fastidiũ. Nunc antequã exponamus reginæ facta, nò iniucundũ erit de maioribus eius, parentibus, ortu explicare copiosius; vt res multas & varias, ab hominum memoria remotas sub vnum quasi aspectũ subijcere possimus.

B. Elisabeta Lusitaniæ regina, & patria & materna stirpe fuerat clarissimis auis, & maioribus nata. Sed maternum genus multis editis exemplis crudelitatis, atque perfidiæ, in summam venerat inuidiã: paternum autẽ, etiamsi noua affinitas non nihil offensionis habebat, & similem quandam maculã inuasserat, singulari tamen pietate maiorum commendabatur. Mater eius Constantia Manfredi impij Siciliæ regis filia, Federici secundi Cæsaris neptis fuit; qui bonis orsus initijs regni Siculi, formidolosissimos habuit exitus imperij Romani, & impietatem patriam, atque auitam, velut hæreditariam filio reliquit. Pater, Petrus rex Aragonum, vir
Spiri-

spiritus ingentis, Iacobo rege natus erat, & Violantia regis Pannoniæ filia: quorum ille ob egregiam virtutem vulgò à suis in cœtu beatorum collocatur, hæc sororem habuit S. Elisabetã, quæ mirifica pietate vitam beatam & immortalem adeptã, iucunda memoria posteritatis celebratur. Verum hæc repetam paulò altius, & quam breuissimè fieri potest, quemadmodum gesta sint, cõmemoremus. Federicus Cæsar, qui primus hoc nomine summũ cõsequutus imperiũ Aenobarbus vocitabatur, post reditũ in gratiã eum Alexandro III, Pontif. Max. quem hostili odio diu oppugnarat, res maximas in Asia gerens vorticosũ annem ingressus, vel lauandi causa, vel traijciẽdi, repentina morte indigna tanto imperio luctũ exercitui victori fugamque reliquerat. Henricus eius filius iã apud Germanos administrãs rerum summã, euocatus in Italiam, victoq; Tãcredo Rogerij ex cõcubina filia, qui in Neapolitani, Siculiq; regni possessionẽ Guilielmi morte quasi caducam atque vacuam inuiolarat, sũma Pontif. Max. volũtate potitus est rerum. Eum eis & vltra fretum imperare æquius visum, quippe qui Constantiam eiusdem Rogerij filiam iusto matrimonio natã coniugem haberet, siue eam superioribus annis ætate florentẽ, autore Federico patre duxerit, siue iam annos quinquaginta natam & publico ritu Christo consecratã antea, tũ aduenienti Pontifex Romanus, voto religioneq; solutam in matrimonium collocarit. Sed mox propterea quòd exemplo patris rem Pontificiam vexabat, ab Innocẽtio sacris altaribus templisq; prohibitus, discessit è vita. Constantia prudens foemina Federico filio regnum impetrauit, qui post matris obitum declaratus Cæsar, principid Pontificiam dignitatem

magno

magno studio complecti videbatur; postmodum mutato animo patrem, auumque suum eiusdem contemptu, & morum acerbitate superauit. Ingenium illi praestans, magnum & corporis robur; singularis laborum patientia, eximia prudentia rei militaris, ardens doctrinae studium; Graecae, Latinae, Germanicae, Gallicae, Arabicaeque linguae scientia propere par, digna Caesare munificentia. Has tantas viri virtutes ingentia vitia aequabant. Flagitiosa & impura vita, effrenatio gloriae, dominatusque cupiditas, inhumana crudelitas in victos, quae Italiae penes vniuersam miserabili vastitate, & furiosa quadam partium contentione deformauit. Societas cum Saracenis maior, quam Imper. decebat ab vniuersa Christiana Rep. delectum, quibus Tunete usque aduocatis Luceriam attribuerit urbem Apuliae perantiquam: perfidia in Pontifices Rom. propere incredibilis; odium tantum, ut quibus priuatis familiarissimè esset usus, eosdem Pontificatum adeptos maximè duceret capitales hostes. Has ob res quum ei non semel sacris interdictum esset, & commercio piorum, atque imperium abrogatum, Mafredo filio notho repente dignas impietate & immanitate sua poenas persoluit. Iuuenis enim cupidus pecunia patris & regno potiundi, graui morbo diu conflictatum senescit in ipso lecto strangulasse. Idem Conradum fratrem (nam haec suspicio valuit) ad quem haereditas patrij, auitique regni pertinebat, sustulit veneno; eademque fraude Conradinum eius filium paruulum peremisset, nisi mater sagacissima foemina odorata Leuini consilia, occultas artes inimici domestici pari artificio ludificasset. Fefellit Innocentium quartum ex Gallia reuertentem simulata gratia: bis Pontificium exercitum secidit: falso persuasit Conradi-

num

dum esse mortuum, & occupato regno Saraceno mi-
 lite Italiam ad exitium, vastitatemq; vocabat. At ve-
 rò Deus parricidæ crudelitatem cum impietate con-
 iunctam, impunitam & liberã nõ passus est esse, quã-
 tò serius, tantò grauius improbitatem diuturnam
 vindicauit. Carolus prouinciæ comes (pars hæc est
 Gallia Narbonensis) à summo Pontif. accersitus in
 Italiam, confligit cum illo perfidioso monstro, qui
 magno prælio victus cum suis Saracenis ad Beneuẽ-
 tum, & multis vulneribus confossus, quales exitus
 habere par est eos, qui ad explendam dominãdi cupi-
 ditatem christiani nominis hostes adiutores adhi-
 bent, in ipsa acie teterrimam animam patria, frater-
 naque cæde contaminatam, miserabiliter efflauit,
 vitamque simul amisit, & regnum. Hoc patre, his a-
 uis, & maioribus nata Constantia Elisabetæ nostræ
 mater, non mediocri moderatione fuit, & pruden-
 tia. Eius in Siciliam aduentus, illius magnæ constan-
 tiæ memoriam, cuius desiderium insulanorũ adhuc
 animos tenebat, renouauit. Itaque quum Siculi Ca-
 rolum Claudum filium superioris, & hæredem re-
 gni, captum à Rogerio Loria classis Aragoniæ præ-
 fecto interficere pararent, exustis iam in ipsa custo-
 dia cæteris captiuis; placauit illa furentem dolore
 multitudinem, nobilemque prædam in Hispaniam
 misit ad regem; & post viri mortem pace facta cum
 Gallo, iam ante è carcere emisso, cum Iacobo filio
 Aragoniæ, Siciliaque rege, Bonifacium octauum sũ-
 mum Põtif. adiit, à quo perhumaniter accepti, in So-
 cietatem piorum, quorum cõsuetudine atque cætu
 iamdudum exclusi fuerant, restituti sunt. Atque hæc
 de materno genere, nunc ad paternum redeamus. Pe-
 trus rex Aragonius (nam Celtiberi ferè veteres pau-
 lum

lūm respirante iā à barbarorū animis Hispania Aragonij vocari cepti) hoc nomine secundus, vir magni & inuicti animi, dignus qui pro meliore causa pugnans cecidisset; cuius potissimū excellens corporis & animi vis enituit in illa memorabili pugna à tribus Hispaniæ regibus cum Mahomete vtriusq̄s Mauritaniæ, Bæticæq̄e rege ad saltum Castulonensem commissa; vnicum ex coniuge ætate prouectiore filium suscepit. is præter opinionem fermè omnium, in summa ciuitatum expectatione, matris nouo consilio, non sine diuina ope natus ad profligandos Christianæ religionis hostes, & ex Hispaniæ citerioris finibus exterminandos, etiam cantu sacerdotum quid accidisset ignorantium, publicam regni salutem denuntiante, Iacobi Apostoli nomen, quem Hispani sæpè reges difficillimis in bellis adiutorem, & defensorem maximum senserant, quasi diuinitus datum accepit. Post vbi adoleuit, ereptus ex insidijs suorum, & regnum patrium adeptus, vel belli, vel pacis artibus clarus; Saracenorum opes vehementer afflixit. Balearum insulam maiorem vi cepit, minorem belli terrore stipendiariam fecit; Ebusum sub suam ditionem subiecit. In continenti vero sæpe cum hoste congressus armatus Valentiam nobilem urbem, & omni copiarum genere abundantem, cum cæteris eius regni oppidis, & Castellis expugnauit; exturbauit etiā cū Alphóso Castellæ rege designato ex Murciano regno Saracenos, quod ad Ibericū mare pertinet inter Valent. & Granatense regnum. Verū q̄ illa pars Hispaniæ Castellanis regibus attributa fuisset, quæcunq; recepta fuerāt armis illis remisit, ipse sibi fortitudinis, & industrię gloriā, & tā pij laboris fructū sēpitemnū reseruauit. Quo quidē tēpore multa regi sua-

gi sua-

gi singulari pietate traduntur diuinitus accidisse. Nã
& perpauci equites præmissi in Valentinum agrum
innumerabilè penè multitudinè hostiũ, quæ se vn-
dique repente in eos incitauerat, cælestibus adiuuã-
tibus, ac terrore diuinitus iniecto incolumes ipsi
profligauerunt, & in ipsa obsidione vr̄bis, cum ducẽ
quendam de suis in tabernaculo ex vulnere iacentẽ
inuisisset, reuellisse ferunt sagittam sua manu, & stu-
pa in frigida madefacta, & ad femora posita sanasse
vulnus. Vixit 82. annos in assiduis laboribus; regna-
uit duodesexaginta; charus suis, admirabilis exte-
ris, hostibus formidolosus, religionis fortissimus
defensor, cuius amplificandæ studio ad duo millia
templorum partim in insulis, partim in conti-
nenti ab hoste recepta excitasse & ornasse dicitur;
præter ea domicilia, quæ sanctissimis tum viro-
rum, tum Virginum cætibus ædificauit. Extrema
senectute Cisterciensium Monachorum habitu su-
scepto, abiudicatoque regno, summo luctu suo-
rum, magno Hispaniæ dolore migravit è vita; &
tribus reginis, quarum vna erat ipsius filia, duæ nu-
rus, duobusq; filijs regibus funus prosequentibus, e-
latus est. Mortuo propter innocẽtiam vitæ, sanctus,
propter virtutẽ militarẽ, magnus expugnator, pro-
pter secundos bellorum exitus; felix, propter hæc va-
niuersa, Rex, iucundæ ad posteros memoriæ sempi-
ternũ illi mansit cognomen. Iure profecto fit, vt &
impiorum pœnis seuerissima exempla reliquis pro-
datur in posterum, & bonorum vita optabili exitu
conclusa, ceteri ad imitandũ inuitentur. Fuit per idẽ
tẽpus Andreas rex Pannoniæ magnis opibus, eximia
virtute, qui à Pontifice max. præpositus Syriæ rebus
Imperator Damiatam opulentissimã vr̄bẽ Aegypti,
(quod

(quod Pelusium priscis dictum esse viri docti arbitrantur, post ab Aelio quodam, qui eam diligentius munierit, Aeliopolim nominatam esse nonnulli confirmant) multorum mensium obsidionē cepit, sed hostili fraude circumuētus breui amisit cum omni praeda. Huius ex filia Violantia Iacobus rex Aragonius Petrum filium suscepit, qui cum adoleuisset Constantiam Manfredi filiam inuito & repugnante patre duxit in matrimonium. Eam rem pater periniquo animo tulisse dicitur. Atque hæc illi fortasse causa fuit, cur nunquam amplius ante vltimum vitæ diem, quod antiquissimis literis vidi testatum, aut filium, aut ipsius liberos in suum conspectum venire pateretur. Vir scilicet, quantum assequi possum coniectura, pontificiæ maiestatis obseruantissimus & amantissimus religionis, filiam ex ea familia foeminam ducere nolebat, à qua hæctam grauiter, & oppugnata fuissent, & adhuc oppugnarentur. Sed Petrus virtute, magnitudine animi, armorum scientia nulli regum inferior, multa & magna prælia secunda cum Saraceno hoste fecit. Pietas, & religio paululū, vt videtur, hæsit ad metas affinitate noua Siculorum regum, & rebus omnibus præclarè gestis, tristis ac deplorandus exitus quodammodo tenebras offudit. Nam Gallis vno tempore à Siculis contrucidatis, vehementer reclamante Pontifice maximo, totam Insulam vxoris nomine redegit in imperij deditiōē. Deinde ad diem pugnæ dictam, vt cum centenis equitibus delectis duo cognati reges de vniuerso Siciliæ iure, ferro decernerent, aut non adfuit palàm, sed iurifurandi religionem eludens, clam vel apud Præfectum Burdigalæ, vbi pugnandum erat, vel apud alios iniquitatem certaminis, loci que causatus est,

B

ac subi-

ac subitò magnis itineribus reuertit domum: aut certè simulato ante metu, vt ad futurum nemo suspicaretur, præfinita die repente constitit armatus in conspectu omnium infidens in equo, clarissimaque voce Carolum absentem increpitans & incufans, cum paulisper circumequitasset, diurnis nocturnisque itineribus redijt ad suos. Postremò, cum non solum à templis & sacris arceretur, impiorumque ac sceleratorum numero haberetur pontificijs edictis, verumetiam Regio nomine & honore spoliatus, vt religionis desertor, aut Saracenus aliquis oppugnaretur, dum Gallorum copijs in Hispaniam influentibus maiore animo, quàm viribus resistere conatur, cum paucis (nam ab Aragonijs derelictus, quorum immunitates & instituta sustulerat, à solis Catalanis quanuis eadem mala perpeffis adiuuabatur) accepta plaga paucis post diebus est mortuus. Vulneris mentionem non faciunt domestici scriptores. Aliquantò post Gerundam à Gallo captam, morbo interiisse dicunt. Constat non reconciliata Pontificis voluntate discessisse, & illam interdictionem sacrorum multos annos vsque ad Bonifacium octauum & Iacobum regem filium ipsius valuisse. Verum moriturus expiauit confessione crimina, & sanctissimum Corpus Christi sumpsit admonitu sacerdotis, quem ille à sacris confessionibus habebat, etiamsi paulisper recusarit, territus eorum conscientia, quæ fecisset contra Pontificis Maximi voluntatem. Habuit ex Constantia liberos aliquot: in his Elisabetham, cuius vitam atque mores instituimus narrare. Hoc fuit patrium genus sanctissimæ Reginae, quam Iacobi aui sui similiorem, quam vel vtriusque Frederici, vel Manfredi futuram ortus ipse quodam-

dam-

dammodo portendit. Id enim mirabiliter natura est ipsa fabricata, vt in vtero pueri ad arcendam noxam duabus membranis muniantur, quarum altera totus foetus vndique tegitur, altera veluti baltheo cingitur tantum medius, & paribus ponderibus libratus pendet ex locis; illam, quæ tenuior est, infans in lucem prodire gestiens, inopia nutrimenti, occulto quodam velut naturæ ipsius impulsu abrupit. Eaque res initium affert pariendi matri; quæ vbi partum est ipsum enixa, inopem atque nudum, tum secundo loco eijcit illa integumenta foetus, interitum allatura, si continerentur. Hinc *ὕστερον* Græcè, Latinè secundæ nominantur. At Elisabeta, vt erat in vtero sic recta ex omni parte & obuoluta secundis edita est in lucem, quas cum obstetrix abscidisset, extitit ex illis inuolucris verecunda puella, quæ nuda quodammodo nasci erubescens, traxit ea quasi vestimenta secum, quibus erat in ipso vtero amicta. Equidem, tametsi multis accidere solemus scio, vt fronte, aut collo tenus inuoluti nascantur, tamen in hoc partu nescio quid significatum esse credo magnum atque diuinum: cum ea, quæ in matrimonio non vulgare vitæ genus erat sequutura, vel sola ex omni memoria, vel inter paucissimos, vndique septa membranis, insolita quadam ratione sit nata. Certè mater, siue rei nouitate commota, siue quod futurum erat, iam tum animo & cogitatione prospiciens, secundas puellæ detractas, & in capsula argentea conditas in suis thesauris iussit asseruari. Erat ille annus millesimus trecentessimus nonus à Cæsare, ab ortu verò salutari Christi Opt. Max. millesimus ducentessimus septuagesimus primus.

Nam ut institutis Lusitanorum Regum, & Hispanorum fermè omnium literis perscriptum est, deductio triginta octo annorum facienda est, ut ad Christi annos redigantur anni Cæsaris, quos nimio quodam studio Romanorum rerum prisca mortales in hisce locis numerabant. Ipse verò natalis dies, qui fuerit, aut quæ primum vrbs, quod solum nascentem illam exceperit; nusquam in monumentis reperi notatum: id nimirum voluerunt diuinare posteros. Adductam in templum ut ablueretur aqua sacra, parentes Elisabetam vocari præceperunt? Nam proximis annis fuerat Elisabeta Andreæ Regis Pannoniæ, de quo supra dixi, filia, soror Violantiæ, quam Iacobus puellæ auus, ut iam ante significatum est, habuit uxorem, quæ Conradum ex B. Francisci familia virum & doctrina & probitate illis temporibus insignem, magistrum nacta morum, tantum profecerat in studio pietatis, ut specimen quoddam omnium virtutum videretur. Nupsit iussu patris Ludouico Lanthgrauio Turingiæ (libet enim de moribus eius paulò plura dicere, quam res fortasse flagitabat, tum quia propinqua fuit Elisabetæ, tum quod hoc illa domesticum exemplum habuit propositum ad imitandum) multaque mala, multasque contumelias egregia cōstantia perpeffa, tandem superatis difficultatibus, ipsum virum ad eandem viuendi rationem impulit, qui publicè princeps, priuatim admirabilis virtutis socius liberam potestatem uxori permisit quicquid commodum putaret, faciundi. Illa mariti voluntate publicè nouit, se castum, integrumque corpus in omni reliqua vita seruaturam. Ne à suis quidem se dominam vocari patiebatur, & ipsa lanificio dedita inter lucubrantes ancillas pernoctabat, quas & ad latus suum

suum federe, & pariter secum ex eadem scutella ca-
 pere cibum imperabat. Etiam culinę sordes, quas ho-
 nestę matronę perhorrescunt, sæpè gestiens lætitia
 ferebat. Vicerat animi submissio naturę fastidium,
 sui despectus glorię cupiditatem, studium imitandi
 Christi falsam opinionem, qua imbuti homines non
 modo pretia rerum, sed, vera etiam vocabula iam o-
 lim sustulerunt: tolerabat iniurias: in summa copia in-
 opię incommoda sua sponte sustinebat: multa ine-
 dia, delicatum corpus affligebat: bonam temporis
 diurni, nocturnique partem in sacris precationibus,
 & contemplatione rerum cęlestium collocabat: in
 qua sic aliquando diuina quadam suauitate liquefce-
 bat, sic abstrahebatur à sensu corporis, vt ne vesti-
 mentis quidem casu aliquo ardentibus (nisi à suis ex-
 citata) flammam sentiret. Posteaquam Lanthgrauius
 ad bellum Syriacum profectus domo, Brundusij sine
 liberis est mortuus, cum omnia eius bona ad cogna-
 tos & gentiles iure rediissent, Elisabeta de eo, quod
 ipsa nomine dotis acceperat, excitauit publicum va-
 letudinarium, vbi pauperibus, & ægrotis humiliter
 ac demissè inseruiens, lanaque ac tela consumptis
 iam bonis, & sibi victum & illis quærigans, non sor-
 des fastidians, non verita morborum contagionem,
 non labori parcens, non sumptibus, in sanctissimo
 famulatu reliquum omne vitę suę tempus consum-
 psit. Sexdecim mortuos reuocauit ad vitam: cuidam
 non aliquo casu, sed natura ipsa cæco, dedit oculo-
 rum sensum. Quas ob causas Greg. Pont. Max. nonus
 ab eo, qui primus accepit hoc nomen, maxima cum
 cæremonia de communi purpuratorum patrum sen-
 tentia post mortem eam retulit in numerum beato-
 rum: Itaq; duodecimo kal. Decemb. Ecclesię Roma-

næ more & instituto, nomine ipsius, & publicæ ubique preces, & sacra peraguntur, sicque celebritatem hominum atque famam, si secuta fuisset, iam nunc omnino venisset in obliuionem, dum ea fugit, non modo beatam vitam & æternam, quod optabat, verumetiam quod contemnebat, nominis est immortalitatem consecuta: ergo huic Elisabetæ, quæ magna fuerat Matertera puellæ, iam ad æternitatem & religionem, & memoriam consecratæ, eum honorem, atque cultum parentes tribuendum putauerunt, ut eodem nomine iuberent appellari. Neque verò temere, sed diuino consilio factum esse arbitror, ut idem recens natæ puellæ nomen imponeretur, cum eandem persequens viuendi rationem in eadem seruitute voluntaria esset moritura; non satis conueniebat Petro cum Iacobo patre, ut iam supra memoratum est. Senex tamen optimus tamen neque filium, neque nepotes æquo animo poterat videre, ubi Elisabetam natam esse audiit, adduci iussit ad se puellam, & eam quasi adoptans sibi, tanto diligentius educavit, quanto maior auorum in nepotes, quam parentum in liberos amor & indulgentia solet esse. Illa talem adepta suæ pueritiæ custodem, & magistrum, quantum illa ineuntis ætatis imbecillitas, & omnium rerum rudis animus patiebatur, magnos efficiebat in omni virtutis genere progressus. Itaque auus, cum amore ipso adductus, tum egregiam & præclaram quandam ad virtutem indolem in ea esse cognoscens, crebris hoc solebat usurpare sermonibus, & ut ego arbitror, non sine quadam præsentione rerum futurarum, suam illam neptem & alumnam futuram esse longè optimam, & præstantissimam omnium fœminarum, quæ antiqua & generosa stirpe

Arago-

Aragoniorum regum aliquando ortæ fuissent. Sex circiter annos ad summum habebat Elisabeta, cum rex Iacobus exijt è vita: nam hic obiit anno à partu virginis millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, illa septuagesimo primo edita fuerat in lucem. Reducta in domum patris modestissima puella, aui sui verbis & præceptis & exemplis incitata, non modo retinuit eundem sanctissimæ vitæ cursum, verumetiam aspirante Numinis cælestis aura in dies concitator ad perfectissimam officij rationem euolabat. Repudiare ludos pueriles, contemnere omnem insignem corporis ornatum, fucos & cætera formæ lenocinia reijcere, sermones æqualium declinare, fugere delicias: pro his comprecari Deum, Deiparam, cælestesque omnes, recitare stas, & solennes preces, sæpe à cibo abstinere, suppeditare multa pauperibus, omni ope contendere ad summam probitatem morum, & modestiam. Iam tum virtutis, quæ postea extitit, in illis primis annis, ut in herbis non fallacibus vberissimi fructus apparebant: ut eam ipse rex non solum in delictijs ut filiam carissimam, sed etiam in magno pretio ut sanctissimam virginem haberet, & vulgò ac crebro dictitaret; suam in rebus domesticis & externis administrandis felicitatem regni que simul amplificationem, & gloriæ, filia suæ religioni & integritati, & continentia magis, quam aut sapientia cuiusque, aut virtuti militum, aut regis opibus deberi: nimirum eius causa sua consilia, suas acies, proxima & longinqua bella diuino numine & potestate gubernari. Porrò eæ erat compositio membrorum, ea figura totius oris, & species, quæ animi lineamenta & pulchritudinem facile

declarare videretur. Has ob res apud omnes principes Christianos in Italia, Gallia, Britannia celebrabatur multorum sermone, & literis crebris, ac legationibus vndique in matrimonium postulabatur. Etenim incredibilis est vis, & pulchritudo virtutis: cuius non solum aspectu, verum etiam commemoratione mirabiles in mentibus hominum amores excitantur. Quod cum virgo cupida pudicitiae retinendae cerneret, magno dolore afficiebatur; praesertim quod eos esse intelligeret, qui tanto opere festinarent, quibus propter coniunctionem cognationis sine nouo Pontif. maximi decreto nubere sibi non liceret. At pater nullis precibus, nullis conditionibus adduci poterat, ut eam ab se diuelli, & segregari pateretur. Sic filiam ob egregiam morum sanctimoniam amabat, ut eius sanctissima consuetudine, & suauissimo conspectu carere non posset. Per idem tempus in Lusitania mortuo Alphonso tertio, Dionysius eius filius ex Beatrice regina maximus natus, mense Martio anno ab ortu Christi millesimo ducentesimo septuagesimo nono, totius populi consensu rex Olisipone fuerat consalutatus: extitit ille sane copijs omnium rerum, magnitudine pecuniae & potentia praestans; quibus rebus plerosque Lusitaniae reges longe superauit; sed regis animi virtutibus multo praestantior: veritate, cuius & ipse summus amator fuit, & amatores omnes vnicè dilexit & coluit: munificentia, quam exteri quoque reges & principes admirabantur, magnificentia operum, quippe cum quadraginta quatuor oppida, castella, arces, partim ipse primus excitauerit & perfecit, partim munierit, & amplificarit, partim vetustate collapsa restituerit, & vicos aliquot in locis desertis & incultis
aedifi-

ædificarit: iustitia in Latrocinijs non solum coer-
cendis, verum etiam tollendis, in tuendis aratori-
bus, quos nervos Reipublicæ sapienter appellabat,
in legibus & condendis & conseruandis, quas nec
ipse violabat vnquam, nec sinebat à suis violari;
studio Christianæ religionis, cuius amore cum hosti-
bus Saracenis nec pacem vnquã habuisse dicitur, nec
inducias. Is igitur altero anno, quam regnum susce-
perat, qui ducentessimus octogesimus primus supra
millesimum à die Christi natali numerabatur: an-
nos ipse viginti natus, de matris, & eorum, quibus
imperabat sententia, vxorem ducere decreuit. Iam
tum Hispaniæ fines, non solum de Petri regis virtute
præclarisque factis, sed etiam cum de forma, tum de
moribus Elisabetæ fama peragant. Quibus rebus
commotus Dionysius, cum Stremotij trans Tagum
esset, de consilio matris & suorum legatos misit Io-
annem Vellium, Ioannem Martinium, Vascum Piriũ
consiliarios suos, magna autoritate viros, qui à rege
peterent, vt Elisabetæ nuptijs frui sibi liceret. Se
propter eius excellentem virtutẽ, & patriã auitamq;
gloriã eam rem magni beneficij loco putaturum, spe-
rareque fore ne eum affinitatis nouæ poeniteret. Erat
tunc fortè Barcinonæ Petrus, quo cum Dionysij le-
gati peruenissent, exitum rei opinione & expecta-
tione sua difficiliorem offenderunt. Aderant enim
vno tempore à Britania legati eandem sui regis filio
natu maximo, regniq; hæredi vxorem postulantes:
aderant & à Carolo principe Salernitano, Neapoli-
tani, Siculiq; regis filio, cum eisdem mandatis: iam-
que palam loquebantur homines, parum prudenter
regem talium virorum affinitatem repudiare. Ita-
que Lusitani tametsi non diffidebant impetrari posse,

quod peteret; tamen vereri cæperunt, ne sibi Elisabetha præriperetur. Sed cum essent perhumaniter ac clementer, vti oportebat, accepti, & ad Petrum regem introducti, Ioannes Vellius princeps legationis: Non possumus, inquit, dissimulare Rex inclyte, nos eorum, qui Elisabetæ filiaæ tuæ nuptias affectant, splendore, dignitate, potentia non nihil commoueri. Multò enim facilius, quod postulatum venimus, obtineremus, si opulentissimorum Regum legationes non adessent, quibus cum certare nobis profectò arduum, & difficile videtur. Verumtamen bono animo, quid afferamus, exponemus freti sapientia & æquitate tua: tuæ partes erunt eligere, cui potissimum filiam talem collocandam putes. Dionysius Lusitaniæ non spe, sed administratione Rex, qui nos ad te legauit, nihil optat magis, quam Elisabetam sibi vxorem dari. Accepit enim communi, & constante fama, quas tu res armatus foris, domi togatus gesseris: audiuit de amplitudine, & maiestate tua: cognouit optimos virginis præstantis, integerrimosque mores, cum formæ dignitate planè regia coniunctos: existimat non mediocrem accessionem ad laudem patriam atque auitam posse fieri, si & eius regis gener appelletur, qui propter virtutem eximiam nulli Hispanorum regum secundus numeretur, & eius mulieris maritus, quæ modestia, probitate, religione, omnibus æqualibus suis antecellat. Nos non id dicimus, quod esset summæ arrogantia, Dionysium digniorem esse amicitia & affinitate tua quam cæteros, qui ad eandem contendant, sed illud tantum admonemus, vt cogites & consideres cum animo tuo, alios quantumuis nobiles & excel-

excel-

excellentes viros prius mori posse, quam regnent: hunc non sperare, sed gubernare regnū, non successurum patri, sed successisse: Vt filia tuā, quam tu meritò vnice amas, Dionysio desponsa hic, antequam domo proficiscatur, reginæ nomen adeptura sit, alijs nupta, vtrum aliquando hac appellatione fruitura sit, non iniuria dubitare possit. Tu Rex potentissime, qua soles prudentia omnia circumspice, & statue, in longinquasne terras malis filiam carissimam incerta spe mittere, an hic in Hispania tanquam domi tuæ videre regnantem. Hoc vnum tibi pollicemur, eam esse Dionysij non iam indolem, sed virtutem, eam prudentiam, moderationem, liberalitatem, pietatem, eam opum magnificentiam, vt te semper & nos vidisse, & illum tibi generum noua necessitudine adiunxisse delectet. Nos certè vniuersumque populum Lusitanum, si nostram gratiam aspernatus non eris, magno & immortalis beneficio tibi, ac tuis in perpetuum obligaris. Hæc oratio valde dubium fecit animum Regis. Nam & filiam diutius retineri non posse videbat, vt optabat, & in tanta trium Regum gloria, molesta satis & difficilis electio proponebatur, periculumque erat, ne vni habitum honorem cæteri suam iniuriam putarent. Verùm quo diligentius rem considerabat, eà magis in Lusitanos inclinabat animus. Britannum & Neapolitanum regnatos, Dionysium iam regnare cogorati: Illos, cum essent cognatione iuncti Elisabetæ nuptijs, nisi Pontificis maximi autoritas interponeretur, religione prohiberi: hunc licet coniunctum sanguine, cum esset iam alienior (quippe Aldonsia Dionysij proauia filia fuerat Raimundi Berengarij atavi Elisabetæ,
& Al.

& Alphonfus decimus rex Castellæ, quamuis Petri sororem Violantiam coniugem haberet, Beatricem Dionysij matrem aliunde susceperat) nulla re impediri, quominus eam habere posset vxorem. Quare etiam si patrius amor illam distractionem ægerrimè ferebat, Britannos, Gallosque cum bona gratia dimittit, accersit Lusitanos, sibi placere ait, quando vitari non posset illa tantoperè reformidata disunctio, Dionysio filiam suam collocare. Arbitrari talis Regis coniunctione non eximium lumen suis, & maiorum suorum ornamentis accessurum. Agunt illi verbis amplissimis, vt res tanta postulabat, suo Regisq̃ nomine Petro gratias, omnia fausta & felicia precati. Elisabeta etiam si à studio nubendi abhorreret, tamen vt fuerat semper dicto audiens patri, sic in ea re volenti ac iubenti morem gessit. Ioãnes Vellius, quem nominatim Dionysius ad id munus obeūdum designarat, lectissimam probatissimamq̃ virginem frequentissimo conuētū, Regio apparatu, nomine Regis accepit vxorem, & constituta die, ad quā diem Regina in Lusitaniam ad virum duceretur, legati domum reuerterunt, (hoc enim ab historiographis regijs traditum verisimilius est, quam eos virginis aduentum expectasse.) vt omnia, quæ magnificentia regalis in tanta lætitia totius regni desiderabat, ad Elisabetæ aduentum compararentur. Quanquam enim patri charissimam esse perspexerant, & non nihil timebant, vt post suum abitum paterno amore victus, sententiam mutaret; tamen Regem talem nunquam commissurum esse credebant, vt, in re præsertim honorifica, fidem sibi datam violaret. Sed quoniã harum rerum memoriam sic obscurauit vetustas, vt prope nullam teneamus; necesse erit de Britannia Siciliaque

ciliaeque regibus, & eorum cum Elisabeta cognatione pauca dicere, ad eas illustrandas. Britannorum regem, qui per legatos Elisabetam filio suo regi futuro petebat vxorem, Henricum fuisse reor, filium autem cui petebat, Eduardum, qui postea cum Alfonso Petri successore egit, vt Carolus Claudus datis obsidibus dimitteretur. Eius mater Leonora filia fuit Raimúdi Berengarij Comitis Prouinciæ, Raimundus & Iacobus Elisabethæ auus Patrueles. Ex quo perspicuum est quarto gradu cognationis Eduardum & Elisabetā inter se fuisse coniunctos, nisi qua alia similis affinitatis necessitudo interiore eos inter ipsos ac propiore sanguinis communione copularat: Qui Eduardū scripserunt fuisse filium sororis Alfonsi decimi Regis Castellæ, quid secuti sint, non video, nisi fortè duas Henricum vxores habuisse volunt. Quod si ita est, quo pacto Britannus adolescens ea cognatione Aragonium nomen attingeret, vt Elisabetam ei ducere non liceret, compertum non habeo: tantum intelligo ex affinitatibus, quibus reges Hispaniæ cribro se cum omnibus regibus deuinciebāt, eam tantam colligationem propinquitatis oriri potuisse. Caroli verò Siciliae reges fuerunt plures, vnus S. Ludouici Regis Gallorum pater, qui Manfredum & Conradinum armis vicit. Alter eius filius Regis Pannoniæ Gener, cognomento, Claudus perhibetur, quem ab Aragonijs bello Siculo captum, & post mortem Petri regis ab Alfonso filio è carcere emissum esse diximus. Tertius huius filius cognomento Marcellus, qui post aui obitum, cum per se puer non posset, per tutores quādiu pater fuit in carcere, regnavit, & post eius reditum Pannoniæ regnum obtinuit, materno iure. Primus non habuit alium filium, nisi Carolum secundū.

Secundus

Secundus multos habuisse fertur; Carolum Marcellum natu maximum; Ludouicum, quem ex familia Sancti Francisci, cui se pietatis causa tradiderat, in seruitutem voluntariam electum Tolosatium Episcopum, summus Pontifex Ioannes vicesimus secundus, post discessum è vita in Romanos factos relatum, in cælestium numerum ascripsit: Tertium Robertum Calabriae ducem, qui quoniam Carolo patri Pannoniæ regnum delatum erat, & Ludouicus res humanas despexerat, patri successit: Præterea quosdam obscuriores. Quantū igitur ex antiquissimis literis intelligere potui, Carolus Claudus nōdū rex appellatus, sed futurus tamē, viuo patre Carolo, bello Siculo non exorto quidem sed iam impendēte, per legatos Elisabetam petijt filio. Nunquā enim ille regium nomen adeptus est, nisi vinculis solutus, post mortem Petri. Nec verò Claudus Roberto petijt, sed Carolo Marcello, quippe cum repugnet petijisse filio natu maximo, & Roberto. Nam vt Carolus primus eā Claudio principi Salernitano peteret, nullo modo potuisse fieri videtur, propterea quod ille iam ab initio belli Siculi, quod Elisabetæ nuptias proximè secutum est, tres nimirum filios haberet ex Maria filia Stephani Pannonij regis procreatos, Carolum Marcellum, Ludouicum, Robertū. Sed multò post Iacob⁹ rex Elisabetæ frater pacatis iam rebus cum Pōt: Maximum adijisset, Violantiam alterā sororem Roberto regi quibus diximus de causis futuro collocavit. Atque hoc fortasse fefellit illius autorem historiæ, quicumque fuit, quæ vetustate veneranda, verbis inculta atque horrida Conimbrica, in æde S. Claræ seruetur. Quod enim Robertum in locum patris demortui subrogatum acceperat, existimauit hunc illi primū

mum

num fuisse genitum, eidemque postulatam credidit
Elisabetam, cui postea soror Violantia nupsisset. Verū
& Marcello & Roberto duplex intercedebat cum E-
lisabeta necessitudo. Paterna longinquior atque di-
stractior, quam vt posset obflare matrimonio, mater-
na propior & arctior ab affinitate profecta Pannonica-
rum regū. Nam Blanca S. Ludouici & primi Caroli
mater, proneptis fuit Alfonsi septimi Augusti Castel-
læ regis, cuius filiā Sanctiam Alfonsus Aragonius ab-
auus Elisabetæ duxerat: Stephanus verò Marcelli, &
Roberti maternus auus, consobrinus fuit Petri patris
Elisabetæ, ambo nepotes Andreae secundi Pannonio-
rum regis: Petrus ex filia Violantia, Stephanus ex fi-
lia Bella hærede regni. Itaque Elisabeta Mariā ado-
lescentium matrem tertio gradu propinquitatis at-
tingebat. Quod si quis fortè miratur in tam disjuncta
propinquitate Britannorū & Siculorū regum veritū
esse Petrum, vt à Pontifice Max. impetraret; is cogitet
multò sanctiora illis temporibus optimis fuisse a-
pud omnes humana iura, longè maiorem summorū
Pontificum seueritatem etiam in reges. Ac ne alios
enumerem, quibus non proxima cognatione sangui-
nis olim fuerunt negata coniugia; Iacobus ipse Elisa-
betæ auus cum Leonora filia Alfonsi octaui regis
Castellæ, quæ filium iam vnum illi pepererat, fece-
rat iussu Pontificis maximi diuortium, quod Petrus
ipsius Pater amitinus fuisset Alfonso. Cæterum
de rebus vetustate obrutis hæc scripsisse sit satis,
quasi dominantes. Nunc eò redeamus, vnde digres-
si sumus. Post legatorum profectionem tempore
iam appetēte, quo Elisabetam ad virum mitti neces-
se erat, rex comites sese comparare iussit. Fortè
ardebat eo tempore Castella, quæ pars est Hispaniæ
Tarraco-

Taracoenſis multò maxima, ciuili bello graui & periculoſo. Alſonſus enim rex hoc nomine decimus, quo cum erat Violantia Petri ſoror, filium præter alios habebat Sanctium: ex Ferdinand: hærede regni, qui iam exceſſerat è vita, nepotes duos Alſonſum & Ferdinandum, duo auita regna Caſtelle & Legionis, ad Alſonſum natu maiorem pertinere videbantur, cum quia nepos erat regis ex filio natu maximo, cum & quia ita cum Alſonſo auo pactus erat S. Ludouicus Gallie rex, quando Blancam filiam ſuam Ferdinando pueri patri collocauit. Sed tamen Sãctius patruus Alſonſi morte fratris ad ſe regna patria rediſſe ratus, plurimosque nactus non hortatores modò, verum etiam adiutores, vt antea ius ſuum filio fratris eripuerat abſente patre, ſic tum parentò ſuò præſentem ætate graui & affecta, Alſonſo nepoti, quadã ex parte feruentè de poſſeſſione deiecerat. In hac diſſenſione tanta non licuit Aragonio nullius eſſe partis, quanuis haberet vtrobique cognatos. Probaui maximè cauſam Sanctij filij ſororis, eumque ſummo ſtudio, omni ope defendebat. Ea res magnum metum afferebat, ſi terra ad virum Eliſabetę mitteretur, ne rex Alſonſus iter armis impediret; quod multi ex comitatu regio ſecuti, hoc conſilij dederunt Petro, vt mari, claſſe ornata, & inſtructa, iuberet in Luſitaniam vſque deportari. Paratæ iam naues erant, & quicquid ad maritimum curſum deſiderabatur, cum ſubitò mutata mente imperat præparari quæcunque ad terreſtre iter, præſertim tam longum eſſent vel neceſſaria vel opportuna. Quæ res ei cauſam attulerit animi mutandi, non traditur. Mirum namque eſt, quam manca & mutila ſint in hoc loco vetuſtiſſima monimenta literarum. Fortaſſe poſtea & illam rationem

onem

nem periculosam esse propter prædones Saracenos, & filiam præsidij Sanctij amitini sui tuto terra iter posse facere cognouit. Igitur quancunq; ob causam mutato consilio, dat ei comitem itineris atque ducem Pontificem Valentinum (nondū is Archiepiscopus appellabatur) addit cohortem ingentem nobilium virorum, magno, vt illis temporibus, omnium rerum apparatus: assignat multas honestissimas mulieres, nobilissimasque virgines, non viæ modo socias, verū etiā maiestatis regiæ ministras: multa ipse, multa mater Constātia ornamenta cuiusq; modi donat, multa etiā munera magni pretij: præter cæterā supellectilem elegantiorē ex argento benè facto, nonnulla etiam cælata magnificè. Tandem proficiscuntur, Petro filiam suam ob indulgentiam singularem quam longissimè ab vrbe prosequente: qui lachrymans sæpe dicebat, nemini vnquam magis intelligendi consilium defuisse, quam sibi, cum à se abstrahi sineret in perpetuum rem vnā ex omnibus carissimam, & preciosissimam. Ventum erat ad Castellæ fines: Rex cum fas ei non esset longius procedere, diu cum Elisabetha, remotis arbitris locutus est. Eam deinde complexus cum lachrymas patrias tenere non posset, ille antea inuictus animus, filia, inquit, ecce nos relinquis, & patriam, migras in alias terras, quanuis cum viro præstante, inter alienos tamen victura & ignotos. Magno consilio opus est, vt omnium tibi mentes concilies, omnium gratiam & beneuolentiam adiungas. Sed ego eam in omnibus rebus cognoui prudentiam tuam, vt meis vel præceptis vel admonitis non arbitrer indigere. Ille Deus optimus maximus, qui te occulto quodam consilio, atque recondito ad has nuptias reseruauit, & effecit, vt

C

domi

domi meæ reginæ nomen adipisceris, suo numine,
ac potestate tueatur in hoc itinere suscepto, & incolumem perduci patiatur ad virum. Ille te hic in patria semper amavit, ille te omnibus amabilem reddidit atque gratiosam; ipse migrationem hanc faustam & felicem velit esse, tibi que adsit perpetuo in illis oris: ipse tuam vitam omnem moderetur & regat, ut omnibus hominibus grata sis, ipsi gratior, & faxit ut inter te virum que tuum optime conveniat usque ad extremam senectutem. Hæc locutus flens flentem dimisit, patrio que more ac iure bene precatus abeunti, tristis ac moerens rediit in urbem: At Elisabethæ Castellæ fines impediens Sanctius amitinus suus processit obviam cum Iacobo fratre: accepit eam perhumaniter, & perofficose, uti par erat, cum omni comitatu: deinde, Equidem inquit, non solum libens, sed etiam lætus atque hilaris ad ultimos usque Castellæ fines, & Legionem te prosequer, Regina, si liceret: hoc nimirum tua dignitas, hoc isti singulares mores, hoc propinquitatis iura postulabant: ita de me erat meritis rex fortissimus pater tuus, cui ego pro tanto studio & opera, quantam mihi navavit in hoc bello, nunquam parem gratiam potero referre. Verum quantum sustineam negotij, non ignoras: me ac meos armatos vides: nusquam, non dico cursum, sed ne oculos quidem tuto possum deflectere. Adest Iacobus pater meus, cui tuam salutem atque dignitatem non minus charam esse scio, quam mihi; ipse tibi erit in hoc itinere tum non ingratus comes, tum non contemnendus defensor: Ego quanquam in hoc tibi, ut vellem, gratificari non possum; tamen siquid acciderit aliquando, ut meam operam requiras, profecto

fecto

fectò faciam vt intelligas neminem habere te studi-
osiorē neque incolūmitatis, neque dignitatis tuæ.
Sic Elifabetam Sanctius honorificentissimè acce-
ptam, honorificentius dimisit, quam Iacobus eius pa-
ter, negotio suscepto, in Lusitaniam perduxit. Mife-
rat Dionysius ad extremos regni sui fines in Bri-
gantinum agrum Alfonso patrem, & Comitem
Gonsalum sororis virum, multosque religionis
antistites, magno equestri, ac pedestri comitatu;
qui virginem aduenientem expectarent. His Iaco-
bus tradidit consobrinam suam. Deducta est Fran-
cosium: vbi Rex aduenientem sponsam opperie-
batur. Oppidum id est Mediterraneum in Lusi-
tania nondum fortasse Romanis temporibus con-
ditum, sed nostra patrumque memoria, atque adeò
apud maiores nostros non obscurum. Distat octo
fere millia passuum à fluuio Monda, Conimbri-
ca circiter octoginta octo millia, à Castellæ fini-
bus ad viginti octo: situm, non in monte quidem,
sed in loco eminente & excelso, ab radicibus eius
montis, quem stellæ vocant accolæ, nonnulli vi-
ri docti partem Idubedæ esse volunt, altius assur-
gente terra, pulcherrimo prospectu in omnes par-
tes: habet circum se æquora camporum longè, late-
que patentium, moenia præclara ad speciem lapide
quadrato ædificata in orbem, quatuordecim turri-
bus maioribus latis & excelsis, viam vnā præter
cæteras directam & egregiè munitam. Arx collocata
sublime est quinque magnis turribus quadratis, in-
genti cisterna bonæ aquæ, circiter mille passus à mæ-
nibus, quoquoersum ager est intactus ferro, com-
pascuus magna pabuli copia, raris arboribus, in quo
tria stagna, totidemque sunt manufacti fontes lapide
polito

polito, aqua bona & satis multa. Ipsi oppidani viri honesti & bellicosi, equitandi studia præcipuè colunt. Ibi sextili mense anno M. CCLX. XXII. à Christo nato, quo eodem anno VII. cal. Ian. Petrus occupata Sicilia Gallum frementem ad equestre paucorum certamen prouocauit, solenni cum cæremonia maximo virorum mulierumque conuentu argento, auro, veste, omni apparatu ornatuque visendo, ludorum & epularum magnificentia, vt præstantis Regis maiestas flagitabat, sunt celebratæ nuptiæ: quibus ritè perfectis confestim rex vxori suæ, vt Lusitanorum regum mos & consuetudo fert, nonnullas ciuitates attribuit in sumptum, & honestissimos viros seorsum eius familiæ regendæ gubernandæque præfecit. Neque Deus præstantissimæ foeminæ matrimonij fructum denegauit. Decimumseptimum agebat annum, cum peperit Constantiam. Deinde vicesimo suæ ætatis anno ab ortu Nat: Christi. M. CCXC. sexto id. febr. cum esset Conimbricæ, Alfonso enixa est heredem regni. Verum Elisabetha cum virgo studio flagranti ad res diuinas raperetur, post nuptias nihilo est facta senior ad laborem, neque matrimonium regiaque dignitas excusationem attulit ignauitæ, sed liberalitati & beneficentiæ materiam præbuit. Laborabat illa quidem vti necesse esse videbat, ne vnquam viro displiceret, vt eum omnibus officijs suauissimè ac diligentissimè colebat; sed multò diligentius operam dabat, vt omnia quæ faceret, diceret, cogitaret, Deo optimo maximo, cui se tantò ante desponsam esse sciebat, grata essent, & iucunda; ea prudentia familiam regebat, vt non puella sedecim annorum, sed anus grauissima & sa-

& sapientissima iudicaretur. Humanitate tanta erat; vt cum omnium esset cum nobilitate, tum dignitate princeps; facilitate par infimis esse videretur. Communi vtilitati adeò diligenter consulebat, vt non ad regnandum aliundè missio, sed ad salutem regni conseruandam diuinitus donata putaretur. Mansuetudinem porrò tam admirabilem præse factis, verbisque ferebat, vt nulla eius vitæ pars ne speciem quidem superbix & arrogantix adumbratam aliquam haberet. Denique sic mores rationesque suas instituit, vt facile appareret, non tam imperare antiquissimæ nobilissimæque genti, quam illi cœlum atque terras tuenti ac regenti Deo velle seruire. Omne diurnum nocturnumque tempus, quantum detrahi de cibo poterat, & necessaria quiete, in rebus honestissimis collocabat. Quotidie recitabat stas & solennes Ecclesiæ preces, & quas Mariæ virgini Christi parenti publicus eiusdem ritus consecrauit. Adiungebat & funebres pro mortuis, septemque psalmos poenitentix, & complurium ex cœlestibus memoriam breui prece prosequabatur: quos præ cæteris eximia quadam venerabatur pietate. Vbicunque terrarum versaretur, sacellum habebat religiosè ac magnificè ornatum, multosque sacerdotes & symphonicos, atque alios ministros sacrorum, qui rem diuinam pro tempore, publica ceremonia, solenni cantu, regali apparatu celebrarent; eò se conferebat singulis diebus: intererat sacrificio non solum valde piè, verum etiam suppliciter atque demissè. accedebat ad altaris gradus decantato symbolo Apostolorum, vt ferebat instituta mosque maiorum, & in ge-

nua procumbens osculansque manus, sacerdoti certam pecuniam offerebat modò maiorem, modò minorem, vt diei ratio postulare videretur. nec sibi regina turpe esse ducebat, quod his miseris temporibus quæuis muliercula probrosum & ignominiosum putat. Videlicet non dignitas & amplitudo, sed stulta quædam hominum opinio sanctissimis Ecclesiæ moribus aduersatur. Po-meridiano tempore redibat ad vespertinas pre-cationes, quas ei, prout consuetudo sacrorum re-quirebat, sui sacerdotes vel submissa voce reci-tabant, vel symphonia atque cantu peragebant: legebat interdum libellos de pietate conscri-ptos: in quo sic afficiebatur nonnunquam, sic commouebatur animo; vt ne alijs quidem præ-sentibus lachrymas & fletum contineret. Re-liquum diei tempus in opere & labore consume-bat, ne animus otio diffluens ea meditaretur, vt solet, quæ parum bonis moribus conuenirent. Di-uidebat æquabiliter suis matronis atque virgini-bus opera, & ipsa more regio sedens in sublimi-strato, margaritas inferebat: multa ex auro, ex argento multa, multa ex bombycino faciebat. ac ne mens dum laborarent manus, otiosa voli-taret, neve sermones parum vtilis institueren-tur, inter ipsa opera semper cum suis ancillis, so-cijs laboris, de rebus non solum honestis, sed etiam pijs & fructuosis colloquebatur. Atque hæc quidem erant quotidiana. Illa valdè rara nobis, Elisabetæ frequentissima atque præclara. A ferijs Sancti Io-annis Baptistæ ad ferias sacrosanctæ virginis Mariæ quæ XVIII. cal. sept. celebrantur, & inde rursus vsque ad diem festum atque solennem Sancti Mi-
chaelis

chaelis archangeli, quod ieiunium Angelorum vocant: præterea toto tempore aduentus Christi sacro & ieiunij quadragenarij: item reliquo tempore anni tribus hebdomadæ cuiusque diebus, & pridie ferias omnium Apostolorum ac beatissimæ virginis Mariæ, aliorumque beatorum, quos illa præcipuo quodam studio colebat, præter panem & aquam nihil adhibebat ad victum: vt vix quarta anni pars hoc tam difficili ieiunio (si difficile est appellandum, quod illa ad perdomandas corporis cupiditates libentissimo animo suscepit, atque hac tam incredibili abstinentia careret. Quod nisi Dionysius obstitisset, cuius illa voluntati in omnibus rebus honestis, vt bonam matronam decet, facile parebat; nullum fortasse anni tempus prætermisisset: nec minus hæc quotidiana, quam illa, de quibus ante diximus, fuissent. Quo quidem facto, regina summi animi non abstinentiæ laudem amisit, sed ad hanc, quæ maxima est, aliam obedientiæ longè maiorem adiunxit; quippe vt hominibus diuino amore flagrantibus à cibo abstinere iucundum est; sic alijs bene mouentibus obtemperare non est graue neque molestum. Hæc quæso considerent, qui vel ob quamuis leuissimam causam ieiunia ab Ecclesia indicta facile prætereunt: vel aliorum consilia & admonitiones, quibus oportet eos esse dicto audientes superbè aspernantur: vel antiquissimam & sanctissimam consuetudinem populi Christiani, & maximè salutarem maiorum disciplinam nimis contumaciter arroganterque repudiant. Illud quoque mihi singularis continentiæ videtur, quod cum vinum

hibere non soleret; ne tum quidem cum ratio salutis postularer, & medici iuberent, eo utebatur: non aliquo naturæ fastidio, quod multis sæpe contingit, sed perpetua quadam & constanti voluntate. In quo breuiter narrabo quid euenerit aliquando, ut omnes intelligant quam grata Deo fuerit hæc Elisabetæ in victu continentia. Quodam tempore cum esset Ierabricæ, quod oppidum magnum & copiosum in agro Olyssipponensi viginti octo millibus passuum ab vrbe, (Alanquerium modo nominatur) infirma & perdita valetudine, præscripserunt illud medici, quod videbant desiderare morbi genus, ut modicum vinum adhiberet. Illa, sentiens fortasse nec sibi expedire, nec ad curationem valetudinis esse necessarium, dixit se non esse facturam. Mirum est sane, quod dicam, sed nec difficile Deo nec inusitatum, qui iam olim in Galilæa cum nuptijs interesset, aquam in vinum optimum & suauissimum commutarat, & ad commendandam medicorum operam & artem nec inutile: bis vrceolum aquæ attulerunt sui: bis aqua subito est in vinum diuina voluntate conuersa. Non patitur ille, qui labi non potest, diutius in errore versari quos amat: & cum aliqua simulata specie virtutis deceptos esse videt, rebus etiam mirabilibus & nouis interdum liberat opinione falsa, & in his tantis inscitæ tenebris clarissimum sapientiæ suæ lumen ostendit. Iam verò religione excelluit supra quam cuique credibile est. Omnia templa præcipua sanctitate ubicunque essent, in quibus viros esse aliquos, aut mulieres integritate morum insignes auditione accepisset; ipsa sæpe visebat, nec rarò
 etiam

etiam pedibus quanuis longius abessent, & quicquid eis ad cultum atque victum necessarium esse cognouisset, liberalissimè suppeditabat: expiabat crimina frequenter, & assidua ac diligenti confessione omnes animi labe, & maculas eluebat; tribusque anni temporibus, quod vetustissimum fuit institutum Ecclesiae, sanctissimum Christi corpus humiliter, ac demissè de seipsa sentiens, eximia quadam reuerentia sumebat, die natali Christi opt. max. & quo victor de morte triumphans è sepulchro extitit, & quo Spiritum sanctum, ad confirmandos suorum animos cælitus demisit. Sæpius, vt ego arbitror, illa cupiebat, sed abstinebat tamen, non vlla negligentia, vt plerique nostrum, aut aliqua satietate tanti boni, sed tunc tempori seruiens, tum mysterij sanctitatem considerans, tum indignitatem suam agnoscens, eo videlicet animo, quo S. Petrus cum in perpetuum Christi consuetudine frui vehementer optaret, eum aliquando supplex orauit, vt à se discederet. Quod si quis imitari se velle diceret, & sanctissimæ Reginae nomē ignauiae suae atque focordiaæ prætereundere conabatur; confiteatur tam crebro, quam illa, de peccatis, viuat eadem temperantia, præstet eandem in omnibus rebus pietatem atque patientiam: tum ei facile fortasse concedemus, vt eadem mente, qua illa, paulò rarius capiat cælestem & salutarem cibum; & quoniam necessario attigimus hunc locum his temporibus tam necessarium, certè non præteribo silentio, quod illi veteres Hispani fortissimi mortales faciebant, neque patiar commemorabilem eorum religionem tantis tenebris obliuionis obrui; si quo modo consequi possim, vt hoc tam salutare consilium, tam necessarium in hominum mentibus & animis penitus in-

hæreat. Audiebam maiores nostros modica pecunia, per exiguis opibus, parua manu, classibus non maximis, innumerabiles Saracenorum pedestres, equestres, naualesque copias fudisse, vrbes munitissimas & arces vi obsidioneque cepisse, vniuersam Hispaniam, quam nobis pacatam & florentem reliquerunt, ex faucibus teterrimorum hostium ereptam, & conseruatam in veterem libertatem, ac dignitatem vindicasse: multa reges ipsos, multa duces, multa milites singularia, & incredibilia facinora fecisse. Mirabar, quæ res illis in tanta paucitate & inopia, tantum animi & roboris addidisset. Reperi tandem, qui me omni dubitatione liberaret; nam vir quidam sanè prudens & disertus, qui vitam resque gestas Lusitanorum regum, quantum illa tempora ferebant, copiosè ornateque conscripsit, se in antiquissimis literarum monumentis summa fide, & autoritate legisse confirmat, in castellis, & propugnaculis, quæ opposita & obiecta essent barbaris illis & immanissimis nationibus, præsidia fuisse equitum lectissimorum, qui & legem diuinam religiosissimè obseruarent, & veram Ecclesiæ Romanæ vniuersæ fidem constantissimæ retinerent, & à furtis, rapinis, effrænatis libidinibus prorsus abhorrent, & pro peccatis admissis ipsi se sponte sua frequentiori longoque ieiunio, alijsque pœnis molestis & grauibus vexarent, & omnibus dominicis, festisque diebus perpurgatis & præparatis confessione animis ad sacram synaxim accederent: nec dubium esse putat, & quidem merito, quin ea res potissimum diuino numine non placato solum, verum etiam conciliato, & promerita sit auxilia cælestia,

lestia, & victorias pepererit tam multas, tam insignes, tam inopinatas. Idem ego memini aliquando legere in historia peruetusta Castellanorum regum. Certè Hispani reges Alphonsus Castellanus, Petrus Aragonius, Sanctius Nauarræ, ante pugnam illam acerrimam ad saltum Castulonensem summa contentione felicissimo euentu pugnatam cum hoste ferocissimo, diligenter expiatis animis cum exercitu, cælesti pane refecerunt montis vires: ac multis post annis Alphonsus vndecimus Castellæ rex, & Alphonsus quartus Lusitaniæ eius socer, in illo magno & formidoloso bello, quod gesserunt aduersus Alboacenum vtriusque Mauritaniæ, & Iosephum Granatæ regem, qui permagnis exercitibus & opulentis ex Arabia, Africa, Hispania comparatis, veterem Hispaniæ possessionem, vnde fuerant depulsi, repetebant, priusquam illud memorabile prælium ad Tariffam (non enim certum est vetustum nomen) per antiquum oppidum in ipso ostio freti Gaditani situm, quod illi obsederant, committeretur, & ipsi sua crimina confessi sunt, & vt omnes milites idem facerent edixerunt, omnesque pariter, quo die pugnatum est, ante lucem cum Archiepiscopus Toletanus rem diuinam publicè fecisset, & concione plena animi, plena pietatis, plena doloris vniuersum exercitum ad oppetendam pro religione mortem inflammasset, sacrosancto pane animos confirmarunt: & Lusitanus ante signa regia, sacre Crucis CHRISTI particulam præferri, hastæ præfixam, imperauit. Sic quum numero militum quartam hostium partem non assequerentur, tantam victoriam adepti sunt, quan-

quan-

quantam neque vidimus vnquam, neque legimus, nec audiuius. Vt nonnulli volunt, trecona, vt alij tradiderunt, quadringena quinquagena millia Sarcenorum cæsa sunt, vix de Christianis viginti ceciderunt, vxores Alboaceni captæ, omnis gazabarbarica direpta. Deliciæ profectò, atque luxuries fregerunt Romanorum opes, & effoeminata pristina virtute ciuitatem dominam terrarum pessum dederunt: eadem pestes quasi venenis malis imbutæ nostros homines eneruant, non studium religionis: & quotidianis sceleribus ac flagitijs omnes nobis aditus sunt diuinæ misericordiæ præclusi. Nos iam ad religionem Elisabetæ reuertamur. Quadragenario ieiunio omnibus veneris diebus tredecim viros inopes Elephantias confectos conuocandos, & in suas ædes occultè curabat deducendos. Lauabat eis pedes, & hoc incredibili officio recreatos, stipe auctos, & ornatos abire iubebat. Numeri certi causam si quis forte requirat curiosius, non dubitabo affirmare, licet hoc nunquam scriptum inuenerim, idè tredecim solitos vocari, quòd hic numerus imaginem quandam illius sanctissimi Collegij Christi hominum liberatoris, & duodecim Apostolorum exprimebat. Die verò Iouis Ecclesiæ vniuersæ religione consecrato, quo sanctissima cæremonia more institutoque maiorum salutariter memoria supremæ Christi cœnæ renouatur, mulieres aliquot eodem affectas morbo clam ad se duci imperabat, abluebat omnibus pedes, abstergebat linteis, osculabatur, vestem nouam & calceos præbebat. Sic non tam lætas accepto munere, quam noua submissione stupefactas dimittebat. Eodem die duos homines ad se accersebat omnium egentissimos, quos quidem reperire potuisset, alterum

rum

rum sacerdotem, alterum consumptum elephantia, eisque vestitum dari præcipiebat. Proximo die Veneris sanctissimo, & religiosissimo, quo mors Christi salutaris solenni ritu deploratur, obsoleta veste, lugubri habitu aderat rebus diuinis, & concionem de liberatoris omnium gentium cruciatu atque pœnis audiebat eximio quodam animi sensu, & acerbissimo dolore, quem ex nouis inauditisque tum probris, tum supplicijs, quæ spontè ille subiit nostra causa, capiebat. Ipso illo die, vt eum aliquo modo imitaretur, qui pro se sanguinem suum & vitam profudisset, largè ac copiosè omnibus pauperibus de sua pecunia tanquam de suo sanguine suppeditabat. Atque in hisce rebus ea diuinitus aliquando acciderunt, quæ apertè declararent quam accepta Deo essent optimæ reginæ studia atque facta. Die quodam Veneris extremo quadragenarij ieiunij, quem iure maiores nostri ob singularem religionem sanctum nominauerunt, erat Elisabeta Scalabi, quod oppidum situm in ripa Tagi ad LVI. millia passuum ab Olisipone; quòd iuxta in flumine cum fuerit repperit S. Irenes corpus, vulgo deprauatè Santarenum appellatur, collecti sunt more solito quidam Elephantiaci, & in cubiculum quoddam reginæ increduli clanculum. Ac cæteri quidem officio reginæ & benignitate recreati discesserunt, vnus reliquis tardior cum vi morbi vrgeretur vehementius, paulisper in regia defedit. ecce ianitor adest quidam ferox & importunus, qui negotij totius ignarus. Itane tandem, inquit, homo confidentissime? tu isto corpore, ista impura lue regalem domum intrare ausus es? Voluisti isto spiritu contaminato atque teterrimo malum mortiferum nobis omnibus afflare? hæc

cum

cum maximè clamaret, fustem arripit, ac homini mi-
fero insanabili morbo consumpto, cum se ille com-
mouere vix posset, caput percutit summa vi, non hu-
mana feritate. Concidit infelix homini ad pedes hac
accepta plaga: iacebat moerens, & eiulans, & cum
ei sanguis os oculosque compleisset, querebatur ad-
uentum suum: quid ageret, quo se verteret non ha-
bebat. Vidit facinoris indignitatem Vrraca Va-
schia mulier studio religionis coniunctissima re-
ginæ. Festinat, excurrit, quid acciderit exponit.
Commota est Elisabeta hominis miseri & innocen-
tis calamitate. Imperat in cubiculum suum depor-
tari; eò regina etiam venit, album oui bene tri-
tum exceptum stupa vulneri suis ipsa manibus im-
ponit, dataque pecunia in sumptus, domum di-
mittit. Postero die, quam hæc acta fuerant, quo-
niam plagam grauem & periculosam esse cogno-
rat, misit qui rogaret, vt valeret. Ille & sibi esse
optime, & cicatricem, post adhibitam à regina cu-
rationem, statim obductam fuisse respondit. Ita
malum, quod famuli regij ferocia fecerat, ipsius
reginæ clementia, & excellens apud Deum gra-
tia sanauit. Sed nescio an sit admirandum magis,
quod in genere non dissimili alio loco & tempo-
re contigit. Die quodam Iouis eius hebdomadæ,
quam merito maiores nostri propter mysteriorum,
quæ tunc celebrantur, magnitudinem & sanctita-
tem, Maiorem dici voluerunt, lauabat mulierum
Elephantia laborantium pedes. Accidit, vt vna
ex eo numero pedem alterum canero propè con-
fectum haberet, vt parum abesset, quin duo digi-
ti deciderent. Elisabeta postquam lauit eum, qui
probè affectus erat (nam illum verecunda mu-
lier

lier produxerat priorem) alterum proferri iube-
bat, vt simili foueretur officio. At illa conscia la-
tentis mali, & horribilis deformitatis diligen-
tius occultabat; pedem illum aut à reginæ mani-
bus attingi, aut oculis videri minimè conueni-
te dicebat. Aderat Vrraca Vafchia, vt in eius-
modi rebus solebat. Imperat regina, vt ipsa re-
cusantis pedem mitteret in peluim? Quod vbi fa-
ctum est, tam grauis & teter odor repentè affla-
tus est, vt omnes reginæ ministræ, etiam quæ pe-
dem produxerat, cùm ferre non possent, & fasti-
dio quodam se grauius commoueri sentirent,
summa celeritate se proriperint foras, Elisabe-
ta sola remanserit, quæ tantum habuit animi, vt
putridum vlcus non horreret, tantum pietatis,
vt medicinam facere cuperet si posset, tantum
studij & ardoris, vt illud suis manibus tractare
non dubitaret: cuius famulæ suæ ne aspectum
quidem sustinere potuissent. Accedit plena offi-
cij, plena pij doloris, procumbit ante miseram
mulierem, fouet calida non iam pedem, sed per-
petuum quoddam vlcus & horrendum, ita leni-
ter ac molliter digitis mulcet atque expurgat,
ne cura & officium faciat dolorem. Denique
carcinoma, cuius odor ipse videbatur intolera-
bilis, osculatur. Magnum est sine dubio, ma-
gnum est diuinum numen, magna & illustris
apud DEVM gratia bonorum: illud pestife-
rum & insanabile malum, quod omnium medi-
corum operam & artem facile vicisset, omnium
Pharmacopolarum tabernas exhausisset, subito
est purgatum osculo, sanumque factum. Non sen-
sit primo mulier diuinam opem: redijt domum:
cùm

cùm

cum nullo dolore afficeretur, ut antea produxit pedem, inspexit, integrum ulcere perfanato reperit, & publicè testata est, ab eo tempore nullum se cruciatum, nullam molestiam aliquando sensisse; eumque reginae submissionem & pietatem erga homines ante miraretur, deinde vim ad sanandum novam mirari coepit, & diuinitus datam potestatem. Quod si nulla alia eius in homines pie facta commemorari, & proferri possent, nisi haec, quae sunt cum animi religione coniuncta; non exiguam tamen eius in uniuersum hominum genus charitatem, & misericordiam, & liberalitatem duceremus. Sed multa sunt praeterea, quae has in ea virtutes eximias extitisse demonstrant. Inuisebat saepe foeminas aegrotantes, propius accedebat sine fastidio, manus imponebat, blandissimè appellabat, comiter alloquebatur, unamquamque pro natura, & magnitudine morbi curari praecipiebat. Dabat non exiguum numerum frumenti singulis SS. Dominici, Francisci, Augustini, & Mariae virginis Carmelitanae familijs, quae in quibuscunque Lusitaniae partibus illis temporibus erant, ut cuique pro loco, pro tempore, pro multitudine opus esse videbat. Omnibus etiam caetibus virginum sacrarum egentibus largè tribuebat, & uniuersis coenobijs monachorum quacunque iret, quorum plerisque certam pecuniae summam quotannis assignabat in vestem. neque verò Lusitaniae finibus eius munificentia circumscripita tenebatur, nec quibus potestatem, atque regnum, iisdem pietatem regina terminis definiebat. Multi religiosorum ordinum caetus extra Lusitaniam eius benignitatem non mediocrem sentiebant. Quacunque iret nemo inops occurrebat, in quem non stipem illa benigne conferret.

ferret. Itaque tanta iam erat apud omnes opinio de hac beneficentia; vt in templum aliquod vel in alium quemcunque locum euntem in ipso aditu atque vestibulo innumeri pauperes expectarent peti- turi, & inter cæteros nonnulli aliquando parum hu- ius opis indigentes. Ac regina quidem tam larga e- rat & benefica natura, vt quauis infinitam multitu- dinem circumstare cerneret, neminem vacuum & inanem abire pateretur. Quoscunque in via inopia perditos offendebat, iubebat ire domum, vesteque ac calceis ornabat. Quos verò intellexisset præ pudore stipem cogere non audere, cùm egerent, ipsa suis fortunis clanculum non subleuabat solum, verum- etiam sustentabat. Sic vbi puellas esse cognouisset, quas egestas posset impellere; vt quæstui haberent pudicitiam suam, multam vestem emendam, compa- randamque curabat: tradebat alicui probæ mulieri eiusdem vici, castelli, ciuitatis, cui negotium sine pe- riculo rectè committi posse credebat, vt diuideret omnibus occultè; perinde, vt videret indigentiam cuiusque, & periculum desiderare. multas porrò ne quod dedecus, ne qua turpitudinis macula suscipe- retur, dote locupletatas, & ornatas honestissimè col- locabat. Vbicunque mulierem aliquam, præsertim nobilem ex magna copia ad inopiam deuenisse sci- ret, clam largiebatur pecuniam in sumptum. quæ cum omni tempore anni studiosissimè, tum quadra- genarij ieiunij diebus multò studiosius faciebat. Nec solum mendicis, & egentibus, sed etiam permultis alijs, quæ suppeditarent ad victum atque cultum, subministrabat; sæpe quæ illud quod mihi summam benignitatem significare videtur, dicere solebat multis, qui nullius indigentes esse putarentur, hoc

D

subsi-

subsidium rei familiaris magis esse necessarium, quàm mendicis. Alebat domi suæ, habebatque secum honestissimorum equitum liberos & nobilium virorum, quibus matura iam ætate partim viros vel vxores dabat summo cum honore, partim in alio vitæ genere quodcunque magis ipsi probauissent, collocabat, omnibusque de suo quantum & hominum dignitas, & susceptæ vitæ rationes flagitarent, tribuebat. Quare vulgo iam propter hanc tantam liberalitatem in omnes homines cuiusvis sexus, ætatis, ordinis, præsertim in eos, quos omni spe & humana ope videret esse destitutos, vnico eloquio mater viduarum & pupillorum dicebatur. Quamcunque Lusitaniæ partem tetigisset, si quod xenodochium, aut valetudinarium, si quod templum, si quem pontem, si quem aquæductum, si quod aliud publicum opus omnibus vtile inchoatum cerneret, statim è suis thesauris erogari pecuniam imperabat, & attribui præfectis fabrum, quo facilius ad exitum res perduceretur: vt nullum ædificium pietati dedicatum, nullum commune bonum videretur esse velle, cuius non partem aliquam sibi decerpere ac iure vindicare posset. Adijciunt miracula beneficentiæ singulari præstantissimæ reginæ. Cùm aliquando clam in sinu ferret, quod pauperibus quibusdam præberet, Regem quid occultè gereretur suspicantem, ac fortè non coniugem largiri miseris nolentem, sed regiam in eo maiestatem retinere volentem, quæsisse quid portaret: Elisabetham timentem, ne id facere prohiberetur in posterum, respondisse, rosas: ac de improviso Dionysij iussu explicato sinu, quæcunque ferret, in rosas pul-

saspulcherrimas esse conuersa: regem stupefactum
 nunquam iterum impedire esse conatum. Tantam
 spem illam habuisse in Deo, vt quod diceret, id si-
 ne vlla dubitatione crederet futurum: Deum verò
 sic illi gessisse morem, vt non aliud in sinu inueni-
 ri pateretur, quam quod illa dixisset. Regina cer-
 tè, quod mihi quidem ætatis nostræ mores intuen-
 ti magnum quiddam ac penè incredibile videtur,
 tantoperè nullius operis utilis, & pij experts esse
 cupiebat, vt etiam quæ aliorum & sumptu, & no-
 mine fuissent incœpta, si illi non potuissent per-
 ficere qui cœpissent, ipsa conficienda, & ad cul-
 men perducenda curaret. Habemus in hoc gene-
 re res aliquot memoria dignas, quas ordine quam
 diligentissimè fieri poterit absoluemus. Beren-
 garia quædam mulier nobilis, & copiosa ex an-
 tiqua stirpe Ariorum, coniux Arii Garcia viri
 primarij, cupida bene promerendi sex millia
 passuum à Scalabi Olisiponem versus, ædificare
 cœpit virginibus Cistertiensibus Parthenonem,
 quod Almofterium vulgò nominatur. Nondum
 erat perfectum ædificium, cum pia mulier in
 morbum incidit grauissimum. Sensit se esse mo-
 rituram: opus exædificari non posse videbat: E-
 lisabetæ, cuius animum bene cognitum habebat,
 commendatum, commissumque reliquit. Illa post
 interitum Berengariæ negotium suscepit, admi-
 nistravit, confecit. Peristylum cum conclau-
 bus summa & laxitate & dignitate excitauit: va-
 letudinarium, aliasque nonnullas ædificij par-
 tes absoluit, ac mulieribus religione conse-
 cratis suggerebat de suo quantum necesse esse
 videbat. Extat etiam nunc præclarum illud

opus, in quo præter alias mulieres non paucas factæ Virgines ad octoginta nigro velo amictæ, ple-ræque nobilissimo genere ortæ, hominum congregatum, atque sermonem fugientes religiosè, casteque viuunt, & (quod non mediocre ornamentum est) vna quæ ex omni multitudine delecta cæteris præ-est, publico ritu consecrata pontificali baculo insignis incedit. Situm est in valle non inamœna, tanta copia perennium aquarum, vt eam ipsam ob causam, locus non satis salubris habeatur. Est iuxta vicus perexiguus ad quadraginta capita; hîc religiosæ foeminæ præterquam vitæ, atque necis, summum habent ius & potestatem: quæ extoto illo agro, cuius nulla pars immunis est, & libera, non mediocria vectigalia percipiunt. Alios præter-èa fructus non paruos attributos habent diuersis locis. Mediam domum riuus non exiguus & perennis interfluit, ex quo non paucæ, neque modicæ commoditates ad domesticos vsus capiuntur. Multa agri iugera septa parietibus altissimis ædificio adiunguntur, & continentur. Ibi plurimæ arbores fructuosæ, & latissima pomaria non aspectum modo viriditate gratum, vmbraque opacitate frigidam, verumetiam mirabilis vtilitatis fructum præbent. Templum breue quidem & angustum est: sed in loco propè deserto maius non requiras. Reliquæ partes ædificationis amplæ satis, & antiqua illa magnificentia ornata. Illud prorsus sanctissimæ reginæ animum egregium, & excelsum, & omnia humana despicientem maximè declarat; quòd cum bonam ædificij partem ipsa perfecisset, nomen tamen constituti operis atque laudem Berengaria re-

riæ reliquit. Itaque iacet illa in templo condita, in lapideo sepulchro tanquam cætus illius parens, & ibidem eius filia Sanctia alio monumento decoratur: & ipsæ etiam sacrae virgines, quæ locum illum incolunt, quod ab Elisabeta factum esse vetustissimæ literæ testantur, id ascribunt regi Dionysio. Magna sanè res, magna laus, vel in opus alterius nomine inchoatum tantum laborem & sumptum impendisse, vel sic latere voluisse, vt homines ne suspicentur quidem eam insumpsisse quicquam. Sed multò certè maius, quod sequitur, videtur. Fuit illis temporibus Martinus Pontifex Guardianensis, qui fuit olim Igéditanus, vir vt res ipsa indicat, publicæ vtilitatis bene studiosus. Erat is fortè Scalabi cum rege Dionysio ab eo iustis & necessarijs de causis euocatus: videbat pueros recens natos à parentibus vel ob inopiam, vel ob infamiam plurimos exponi: nullum eis esse publicè præsidium, nullum perfugium constitutum: nisi bonorum & locupletum hominum misericordia subueniret, periculum esse, ne multi perirent, & parentum suorum, vel flagitij, vel sceleris, vel egestatis pœnas iniustas ferrent innocentes. Quo minus exponerentur, nulla ratione impediri posse intelligebat: sæpeque etiam si posset, tamen vir prudens sciebat non oportere. Aggressus est ædificare Brephotrophium nomine Mariæ, Christiparæ, & sanctissimorum puerorum innocentium: vbi partus à parentibus expõsi diligenter educarentur: ne aut insontes pueri, priusquam per ætatem dispicere possent, vitæ periculum subire; aut ignominiam, iramque suorum, vel intolerabile paupertatis onus sufferre cogentur,

rentur, qui exposuissent. Antequam res ad exitum veniret, afflicto morbo, cum cerneret instare sibi supremum vitae diem, petijt vehementer & contendit à regina, vt negotium susciperet, sua fide, & autoritate, & copijs sustentaret; ne tam necessarium opus inchoatum relinqueretur. Fecit illa animo libentissimo post Martini obitum multò etiam amplius, quam quantum fuerat ab ea postulatum. Nam cum Pontifex certum numerum præscripsisset puerorum, quos nutrirì vellet, non quod neminem illo beneficio exclusum esse nollet, sed quod omnibus abundè suppeditare se non posse videret; Elisabeta regio quodam animo, amplo, & munifico iussit omnes ali, qui vnquam ibi expositi fuissent, pauperibus verò non omnibus, sed ad numerum certum victum vestitumque præberi. Amplificauit possessiones, auxit redditus annuos, ipsa tecta nouis ædificationibus dilatauit; vt & res, & locus omnibus, quantumuis multis satis esset. Hic se oblectabat, hæ præstantis reginæ delicia, hæ summa iucunditas. Quories in oppidum illud veniebat, omnes puerorum nutrices cum alumnis suis accersebat in regiam, constituabat ante oculos suos, ipsaque accumbens omnibus de mensa mittebat, hos illa scurras, hos fabulatores, hæ acroamata festiua adhibebat ad prandium. Vbi educati erant, & ad eam ætatem peruenerant; vt laborem ferre possent, opificibus erudiendos tradi imperabat, vt eam quisque artem addisceret, ad quam esset suapte natura propensior. Statim, vt industria artificiorumque suo victum sibi quæritare poterant, nihil ex pristina sua domo capiebant. Si tamen oppressi
mor-

morbo tectum, quo succederent, pecuniam vnde alerentur, non haberent, eodem se recipere, ibidem ali, & curari voluit regina, donec aut è vita migrarent, aut conualescerent. Quoniam enim eorum parentes erant ignoti; domum illam, in qua essent educati miseris & egentibus pro parentibus esse oportere dicebat; illuc eos cum necessitas vrgeret, tanquam ad matris opem confugere debere: nunc hæc domus sublata est, vel potius cum cæteris eiusdem modi, quæ vsquam erant in eodem oppido, in vnum publicum valetudinarium maximum & amplissimum translata. Nam rex Emmanuel, quoniam id longè commodius putabat, ab Innocentio octauo summo Pontifice impetrauit, vt in omnibus Lusitaniæ oppidis atque castellis vna publica domus accipiendis & curandis pauperibus constitueretur, in quam omnium aliarum fructus, & beneficia traducerentur, ea lege vt omnium onera sola sustineret. Quare valetudinarium maximum vbi pauperes quouis affecti morbo sedulo, pieque curantur, & veteris illius Brephotrophij facultatibus auctum est, quod ædificatum fuerat ab Elisabeta; sic easdem partes, munusque suscepit, quod per religiosissimos viros strenuè ac fideliter administratur. Vestigia tamen etiamnum beneficiæ regalis extant non obscura: in ea oppidi regione quam ad Pyrum vocant oppidani, (est autem curiæ sancti Stephani attributa) templum non modicum cernitur Beatæ MARIÆ Virgini ac sanctis Innocentibus consecratum, quod olim ante armorum tumultum excitatum, rege Ferdinando con-

do constitutum, ad Portam Leriensem extra moenia Brephotrophium Innocentium appellabatur. Ibi quotidie fiunt duo sacrificia per Curiales sancti Stephani sacerdotes, quibus valetudinarij maximi curatores stipendia sua pensitant; & ferijs ipsis SS. Innocentium quæ Decembri extremo celebrantur, res diuina peragitur, maiore quodam apparatu, concio habetur ex omnibus non oppidi modo partibus, sed etiam finitimis vicis atque pagis magna multitudo hominum loci religione commota, partim venerandi, partim aliquid poscendi, partim gratulandi gratia concurrit. Quærantur famuli sancti Ioannis Euangelistæ, egregia pietate, ac religione viri, quibus est valetudinarij publici Scalabitani procuratio commissa, tantos antiqui Brephotrophij nomine sumptus fieri, præsertim cum accepta pecunia vix sufficiat stipendijs sacerdotum. Ego Reginam, cum tam multa onera imponeret, ingentes pecunias assignasse arbitror, vt illis temporibus, sed in hac tanta caritate nihil satis esse posse. Verum hæc à primis autoribus rogata suscepit, etiam si à nemine rogata sua sponte vehementer amplificarit. Illud dicamus quod ab alio tentatum interuentu mortis impeditum, atque diremptum, nullius rogatu reginæ diligentia, pietate, benignitate longè maius & ornatius restitutum non mediocre lumen attulit ciuitati Conimbricensi. Vallis est bene longa, & amœna inter occidentem solem & septentriones patens, quæ hinc & illinc septa collibus fructuosis, partim vinetis æstate, partim oliuetis viret omni tempore anni, & varios Marandros habet atque flexiones, Nam modò in occasum solis, modò in septentriones tota fronte

fronte dirigitur. Sed sub ipsum exitum à Septentrione paululum ad occidentem inflectitur, latus alterum spectat inter ortum & septentrionem, alterum inter meridiem & occasum solis. Per medium Monda labitur fluuius mediocris, cuius ripæ vestitæ frequētibus arūdinētis, & salictis, villis & hortis ornatae, crebris fonticulis scaturiētes, ac nōnullis nō tenui, nec angusta vena, non ingratum spectaculum vel ex edito loco aspicientibus, vel etiam propius aduentibus præbent. Desinit in apertam quandam, & satis latam planiciem camporum frumentariorū, qui natura pingues & feraces, arenæ tamen fluminis, qua obruuntur in dies magis ac magis macescentes, incredibilem quandam frugum copiam funderent quotannis, si ea essent accolæ industria, eo animo, ea facultate, vt munitione ac mole lapidum annum extra ripas diffluentem coercere, & ab agris, satisque exclusum vsque in mare directo alueo perducere & scirent, & auderent, & possent. Paulò ante hanc vallem extremam in colle quodam excelso, & qua radices eius à meridie flumen subluit, decliui ac penè præcipiti, in ea ripa Mondæ, quæ conuersa est ad orientem, & Aquilonem, sita est Conimbrica vrbs perantiqua, sedes ac domicilium veterum Lusitaniæ regum, quæ à summo colle qua cliuius est mollior, & vergit ad occasum solis in ripam vsque amnis proiecta colitur, & habitatur non parum frequenter, maximè ex quo Rex Ioannes hoc nomine tertius antiquum ei restituit literarum decus. Parum constat Eminium ne quondam, an Colibria nominaretur: Sed Conimbrica deserta, cuius ad Condexā cognomento veterem extant vestigia, facile nobilitatem vrbs declarantia, nomen eo cum ciuibus for-

tè migravit. In aduersa ripa, quæ spectat inter Australes, occidentisque solis partes, templum est vetustissimum Sancti Francisci, quod ab oppido fluuio disiunctum ponte rursus adiungitur, & continetur. Proximè locum illum ad Australem pontis partem (nam templum Sancti Francisci est ad occidentale latus) Maior Dias honesta mulier, & pecuniosa aggressa est ædificare Parthenonem Sanctæ Claræ familiæ; sed permissu Dei rem ad exitum non perduxit, quo longè deinde augustius opus, & magnificentius extrueretur. Iam ædes ad habitandum exiguæ, & in eis angustum sacrarium excitatum erat, cum pia & religiosa mulier est mortua. Nuncuparat illa fortè Deo optimo maximo vota solenni more, institutoque religiosi cuiusdam ordinis, & ea re non erat sui iuris, atque mancipij, sed in eius potestate, quicumque cætum illum omnium suffragijs ei muneris præpositus moderaretur. Hanc auctoritatem, qui tum à cæteris dilectus obtinebat, cum iudices datos à Pontifice Maximo docuisset, quicquid illa dum viueret ædificasset, post obitum sub suum ius, ac ditionem cecidisse impetrauit, ut castæ ac religiosæ foeminæ, quæ ibi habitarent, alio migrare iuberentur, suaque domus exinaniretur, sibi vacua, & libera relinqueretur. Tandem cum ad alios, atque alios ut fieri solet, peruenisset (nam hoc talibus viris obtinentibus non accidere potuisse arbitror) factum est, ut qui locus antea publica & sanctissima cæremonia, integerrimæ familiæ religione, ac disciplina consecratur ad cultum Christi, in eo postea deserto, ac derelicto lenonum arx, receptaculum meretricularum, castel-

castellum impuritatis constitueretur. Quod vbi vidit excellenti animo regina, grauius angebatur, cruciabatur tacito dolore, nec prius conquieuit, quam à Pontifice maximo affecuta est, vt in eodem loco domicilium virginibus sacris ex Beatissimæ Claræ disciplina facere, donare, dicare sibi liceret. Tum verò gaudio triumphans, aream illam cum ædiculis, si quæ erant, à Dominis mercatur; multos circum circa fundos emit, omnibusque rebus quæ ad ædificandum pertinebant studiosè comparatis, imperat iacere prima fundamenta templi. Conuenerant multi mortales cuiusque modi, multi Christianæ religionis antistites, quibus cum ipsa pariter suis manibus solenni ritu primos lapides in apertas fossas iaciebat. Cum primum ædificium quamuis inchoatum & rude nonnullum numerum capere potuit, magna cura, & sollicitudine afficiebatur, vt illa prima initia per feminas eximia sanctitate vitæ, magno vsu rerum omnium, quæ ad institutum eius familiæ, atque mores pertinerent, ponerentur. Nam quæcunque post eam diem in eundem numerum ascriberentur, atque cætum, fere tales intelligebat fore, quales nactæ fuissent virtutum omnium magistras. Cum enim naturæ nescio qua infirmitate plerunque accidat, vt sequentia sint deteriora prioribus, & quæ oriuntur aliunde, ab ijs, vnde sunt nata, degenerent; quid tandem futurum ætatibus consequentibus? quam exiles, quam tenues, quam imbecillas fore fruges religionis, integritatis, continentiæ; si prima semina exigua, arida, sine vi, sine succo, iacerentur? Hæc assidue

fiduè

fiduè cogitanti, cum his habitanti & pernoctanti eu-
 ris renunciatum est, Senticæ, quam urbem in dextra
 ripa Durij ad extremam Tarraconensem Hispaniam
 (Zamoram iam dicunt) Parthenonè eiusdè esse disci-
 plinæ, in quo mulieres permultæ versarentur, egre-
 gia integritate morum, singulari pietate, existima-
 tione honestæ vitæ, & innocentia florentes, benè
 peritæ earum rerum, quæ institutis S. Claræ contine-
 rentur. Igitur inde vsque vndecim virgines selectas
 accersit, & Conimbricam ducendas curat: quibus
 rectè munus illud non mediocre committeretur.
 Venientes comitabantur viri aliquot delecti è Sancti
 Francisci familia, & qui tunc ex eodem numero præ-
 erat Callæciæ prouinciæ. Quos vbi regina appropin-
 quare cognouit, exultans gaudio, quum assecutam se
 esse videret, quod optasset, vt erat submisso animo
 ac minimè elato, cum Alfonso filio rege designato
 ad tria millia passuum obuiam procedit: accipit ho-
 norificè pauperulas mulieres, quæ omnes honores
 vltro repudiarant: ducit in locum ædibus potius de-
 signatum, quam in ædes: collocat, vt potest, in illis
 tectis inchoatis: duas anus ex omni numero, quæ nõ
 vouerant sub claustris se esse victuras, sibi socias &
 comites assumit; vt domi suorum studiorum parti-
 cipes quasdam haberet atque consortes. Ab eo die
 nonnullum iam fructum capiens laboris sui, multò
 ardentius quam antea capit opus vrgere. Aderat i-
 ipsa præfens, fastigium imponi templo, inceptæ con-
 clauia perfici, aliarum ædium noua fundamenta ia-
 ci præcipiebat, vt instituti operis rationem postu-
 lare perspexisset; ac ne tecta nuda essent & inania;
 quotidie ad veteras possessiones addebat nouas. Non
 enim cogitabat, quid satis esset vndecim mulieribus,
 sed

sed quanta esset futura frequentia, iam tum mente & cogitatione prouidens, nescio quid amplius & magnificentius animo complectebatur. Et quidem Deus huic animo excellentis reginae non defuit. Multae virgines natae honestissimis parentibus, instinctu quodam caelesti & afflatu concitatae, quo liberius solutae curis darent operam diuinis rebus, neglectis necessarijs, abiudicatis facultatibus, ad illum religiosissimum caetum sese conferebant: ut propè magis cresceret ope diuina numerus incolarum, quam aut aedificium, aut praedia, Elisabetae diligentia. Atque haec reginae fuit in omnes homines beneficentia: quae tametsi summam habet admirationem, tamen haud scio an illa iure sint tanto miranda magis, quantò reginae amplitudini & potestati vehementius creduntur aduersari, animi submissio, mansuetudo, patientia: quibus sic excelluisse dicitur; ut eam nemo vnquam viderit iratam. Audierat videlicet vociferantem magistrum illum & doctorem, de caelo dilapsum, diuino beneficio ac munere hominum generi datum atque concessum, auditoresque suos commonentem & hortantem, ut suauissimum disciplinae suae iugum, & leuissimum onus ceruicibus humerisque suis libenter sustinerent. In omnibus eius factis atque dictis, in omni vita has maximè virtutes videbat eluxisse: has vnas ex omnibus diligentissimè persequendas bonis, sibiq; amplectendas esse duxit. Ergo iniurias sibi factas, quas vulgo ut vlciscatur etià obscuriores homines, nihil non laboris, operae, pecuniae impendendum putant, ignoscendo regina vindicabat. facta ab insolentia & acerbitate longè abhorrebant: in verbis nulla asperitas, nulla species arrogantiae, omnis sermo singulari modestia, suauita-

suauita-

suauitate, humanitate conditus. Quicquid illa diceret aut faceret, tanquam imago quædam & effigies expressa videbatur illius animi præstantis, qui sedatis perturbationibus, summa pace & tranquillitate fruebatur. Quæ etiam si ex ijs, quæ supra commemorauimus, possunt intelligi; non omit- tam tamen quod & antiquis & recentibus literis memoriæ proditum, Elisabetæ vel lenitatem, vel submissionem, vel tolerantiam, vel omnia verius, prorsusante oculos proponit. Principio Dionysius, ut erat natura moderatus & grauis, coniunctissimè, uti rege præstante dignum erat, cum regina viuebat. Erat populo grata & iucunda illa concordia, quum neutrum vlla in alterum officia prætermittere viderent, & matrimonium sine labe & macula castum atque integrum seruari. Vix pauci anni intercesserant, quum rex siue flexu ætatis, siue nonnullorum hominum consilijs flagitiosis deprauatus (si consilia vocanda sunt, quæ omne animi consilium illis eripiunt, quibus dantur) sed consuetudine quorundam quotidianoque sermone corruptus, & ab hominibus nequam inductus, quum ad alias transtulisset amorem suum, alienior ab vxore cepit esse: licet illa nihil quod contemni posset haberet. Itaque septem liberos ex singulis mulierculis singulos procreauit, Alfonso Sanctium cognomento Albuquerqueum, Petros duos, è quibus alterum virum egregium comitem fecit, Ioannem Alfonso, Ferdinandum Sanctium, foeminas duas nomine Marias, quarum alteram Ioanni Serdæ Sanctij regis fratri collocauit, altera virginum Cistertiensium initiata sacris in eo Parthenone, quem pater ad urbem Olisiponem

con-

construxerat, religiosè vixit. Atque eo quidem tempore quum rex alioqui præstans voluptatis delinatus illecebris, & naturæ blandimentis sopitus, cupiditatibus suis obtemperaret, maximè intellectū est, quam exitiale populis perniciosumque sit, reges habere contemptores famæ, voluptatis amatores. Quædiu abiectus iacuit in illo cœno; omnia pariter cum eo iacuerunt, æquitas, virtus, bellum, pax, privata res, atque communis. Non iudicia fieri, non iudici, non puniti fontes, latrocinia crescere, audaciam impunè volitare, forum mutum, mirum silentium legum atque iuris. Quippe nemo rex in officio potest continere suos, qui se ipse non continet: & flagitia ac impuritates, cuius mentem occupatam & impeditam tenent, eum de Republica, de civium salute, de maioribus negotijs cogitare non sinunt. In his tantis iniurijs regina, quamquam ea ætate erat, quæ solet esse & ad maledicendum effrænator, & ad vindicandum acerbior, & impatientior ad ferendum, ita se moderatam, lenem, patientemque præbebat; ut etiamsi apertè sine vlla non modo religione, verum etiam dissimulatione coniugij iura sanctissima à Deo propè cum ipso mundo condita, à Christo tradita, & consecrata, ab Ecclesia comprobata violari vehementer doleret; tamen nullam vultu tristitiam, nullam præse verbis iracundiam ferret: & quæ certò sciret quæ palam gererentur, quæ tantum non oculis videret, perpetuo silentio dissimularet. Nonnulli aliquando studio gratificandi multa narrabant cum quodam animi sensu & dolore; illam neglexisse, ad illam se contulisse, illi mæra misisse; Elisabetha nihil audire simulans, vè
sacra

sacras preces recitare, vel de rebus diuinis, bonisque moribus compositos legere libellos, vel cum suis ancillis de Deo, rebusque caelestibus longos & salutare institueret sermones. Deinde quos filios aliiunde regi fuisse natos audiisset, ut vel hac eum ratione à cupiditate reuocaret, ad se adducendos curabat, educabat pro suis, victum vestitumque praebebat, viris honestis & probis tradebat in disciplinam, eosque ipsos non minori studio complectebatur, non minoribus honoribus afficiebat, & ornabat, quam si filiorum suorum custodiae praepositi fuissent. Tantis malis exercita, ut ad omnium miserorum portum, sic illa confugiebat ad vnum Deum: ibi conuiescebat, in eius quasi sermone & suauitate omnes curas, omnes dolores deponebat: neque tam iniurias suas, credo, querebatur, quam orabat, ut in viam reduceret errantem virum. Homines mirari, obstupescere qui non viderant, incredibile ducere tantam esse grauitatem morum in puella, tantam moderationem in aetate tam immoderata. Ipse Dionysius diutius eximia mansuetudinis vim sustinere non potuit. Qui querentem, vociferantem, tumultuantem contempisset, is victus vxoris patientia, victus officijs, confirmauit animum aduersus voluptatem, excussit delicias, coercuit longius euagantes & exultantes appetitus: correxit mores, & ad vltimum usque vitae die cum coniuge sua castè, uti oportebat, sanctèque vixit. Difficile quidem existimatu est, vtrum sit maius, reginamne id fecisse, quod fecit, an suae virtutis admirabili splendore sic perstrinxisse quasi regiae mentis oculos; ut subito se ipse ab illo molli, & voluptariae vitae cursum tam incitato reuocaret. Sed Elisabeta non satis habuit intus, & foris,

otio

otio summo ac tranquillitate frui, nisi etiam ceteros, quoad eius fieri posset, sui similes efficeret, & ad eandem rationem ab inimicitijs & discordiæ tumultu traduceret. Acceperat nimirum nihil esse magis proprium Christiani hominis, nihil magis dignum hoc nomine, quam concordissime viuere cum omnibus, & vniuersos mortales sibi proximos existimantem eximio quodam amore complecti: nihil inimicitius religioni nostræ, nihil ab ea magis alienum & abhorrens, quam inimicitias licet iustissimas exercere cum aliquo, vel tacitas, & occultas, vel indictas & apertas. Hoc maximè Christum doctorem hominum egisse, hoc contendisse, hoc velle didicerat, vt quemadmodum ipse, quamuis alius, natura tamen, ac numine ipso semper fuisset, & esset vnum, & idem atque pater; sic nos illud reconditum & abstrusum sanctissimæ Trinitatis mysterium longè sequentes, quoad hæc nostra mortalitas pateretur, tametsi natura dissociati, studio tamen atque voluntate non diffideremus. Hinc illa nata sunt, in quibus magnoperè enituit reginæ virtus atque sapientia. Si cui rex esset iratior non merenti, siue falsa aliqua suspitione, siue vt fit oculis maleuolorum & obrectatorum susurrantibus, mitigare verbis, & ad remissionem omni ratione contorquere; animum ardentem ira, & horribiles eius impetus deprecari, euellere falsam opinionem, docere quid verum esset, quid malitiosè fictum, quid spe aut metu deprauatum, quid à cupiditate aliqua aut inimicitijs profectum videretur: supplicare pro innocentium salute, acerbiter ad lenitatem, odium ad beneuolentiam deducere: in quo eum modum

E

tenebat,

tenebat, vt nunquam autoritatem suam interpone-
ret aut preces, quominus debitæ poenæ lege, ac more
constitutæ à fontibus repeteretur. Si quos verò præ-
sertim honoratiores & diuitiores inimicitias odijs
incensas hostilem in modum exercere cognouif-
set, partim ipsa conuenire; partim per alios de pace
agere, mala dissidij & discordiæ docere, ad veterem
gratiam & amicitiam resarciendam hortari: si is,
qui alteri fecisset iniuriam, vnde satisfaceret non
haberet; præbere de suo, nihil grati, nihil iucundius,
nihil in hac vita beatius putare; quam qui modo ca-
pitali odio dissiderent, eos postea primum diuina o-
pe, deinde sua diligentia videre concordēs. Quo qui-
dem studio veteris gratiæ reconciliandæ sic flagra-
bat sanctissima Regina; vt non in Lusitania solum,
qui alieno essent animo, reduceret in gratiam, sed
etiam extra Lusitaniam quæreret, quorum graues i-
ras & exitiosas discordias placaret. Præclara sunt &
eximia quæ ex hoc genere tum veteribus, tum nouis
litteris commemorantur. Ea quâ breuissimè pote-
rimus exponemus. Sed paulò tamen longius repe-
temus exordium rei demonstrandæ causa. Dionysius
fratrem vnum habebat minorem natu, cui Alfon-
so nomen erat. Is Portalegrum, Maruanum, Castel-
lum quod traxit à vitæ cognomen, & Arronchias
oppida Lusitanæ ad montem Herminium in extre-
mis regni finibus, qui nunc etiam paucarum litera-
rum immutatione dicitur Arminius, acceperat à
patre ea lege, vt suis posteris, viris ex legitimo
matrimonio natis, hæreditatem illam posset
relinquere: filij legitimi viri si nulli essent; omnia
redirent ad regem. Alfonsus autem regulus Leri-
ensium (id oppidum medio ferè inter Olisiponem
& Co-

& Conimbricam itinere, Cælium olim Antoni-
no, fuisse non leuis est coniectura) quod quem vnum
ille filium virum ex legitima vxore susceperat,
is obierat, priusquam ex eo nepotes vllos habe-
ret; petebat à Dionysio, vt filias suas clarissimis ac
opulentissimis viris Castellæ regulis collocatas,
quæ solæ reliquæ erant, pro legitimis hæredibus
haberi non solum pateretur, verum etiam iuberet.
Erat Elifabeta, vt diligens in concilianda & con-
seruanda pace, sic & in periculis prouidendis pru-
dens, & fortis in propulsandis. Si Alfonso quod po-
stularet, concederetur; non esse recusandum intel-
ligebat, quin magnum aliquod malum ea res af-
ferret vniuersæ Lusitaniæ. Primum enim quanta fie-
ret de imperio & opibus regni diminutio; si oppida
munitissima, in ipsis regni finibus constituta, totius
Lusitaniæ claustra alienarentur: & ad viros nobi-
les, potentes, principes vicini & nunquam satis pa-
cati regni peruenirent? Deinde quoniam Alfonso
totius rex Lusitaniæ cupiditate infinita regnan-
di latius, viuente adhuc vxore Mathilde comite
Bononiensi duxerat Beatricem Alfonso deci-
mi Castellæ regis filiam, & Dionysius natus e-
rat ex posteriore ante prioris mortem, meritò
non legitimè credebatur ortus. At Alfonso
frater editus erat in lucem post vxoris veræ
discessum, quo tempore iam secundæ nuptiæ
ratæ iureque coniunctæ habebantur. Ideo eti-
amsi à Pontifice maximo impetratum esset, vt
Dionysius patri succederet; tamen Alfonso
ingenio ferox suum esse regnum, sibi sceptrum
iure debere non obscure loquebatur. Ea res
non leuem suspicionem afferebat affecta-

ti regni: ad quod occupandum quantus patefieret
aditus, si ea ianua generis illius, alienigenis ho-
minibus, & non satis æquo animo in Lusitanos
committeretur; qua effracta & reuulsa, tota Lusitania
pateret? Quapropter Regina communi om-
nium vtilitati consulens ac tranquillitati, composi-
to libello Alfonsi filij sui nomine pueri adhuc in-
fantis, ad quem hæreditas veniebat, regi que obla-
to eum obtestata est, ne aut ipse fratris filias pro
legitimis hæredibus haberi iuberet, aut id à Pon-
tifice maximo beneficij loco impetrari pateretur.
Quibus rebus permotus Dionysius, vt in tanta a-
trocitate oportebat, fratri non cum æqua po-
stulare respondit, simulque docuit, quantum ex
eo periculum si non in præsens, at in posterum
ostenderetur. Tulit ille periniquo animo, neque
regi, aut in pace aut in bello, erat audiens dicto,
vti bonum fidelemque fratrem vel clientem fa-
cere conueniebat. Aduocare auxilia generum
suorum, facere crebras ex oppidis in agros ex-
cursiones, omnia circum circa habere infesta,
ijs, qui Dionysio parebant, pro viribus nocere.
Anni tum circiter mille ducenti octoginta sep-
tem à partu virginis numerabantur, quum bellum
ciuile moueri coeptum, sed furoris deinde, &
audaciæ maturitas in annum ducentimum octo-
gesimum nonum supra millesimum erupit.
Namque inter Dionysium, & Sanctium Castel-
læ regem, qui vt supra significatum est, regnum
Alfonso patri & filio fratris abstulerat,
ita conuenerat, vt Alfonsus hæres Lusitani regni
Beatricem duceret Sanctij filiam, Ferdinandus
verò qui rex Castellæ futurus erat, Constantiam
filiam

filiam Dionysij, quum primum liceret per a-
 ram; & sanctissima necessitudine affinitatis, duo
 opulenti reges pacem inter se amicitiamque fir-
 marent. Hac nuptiarum pactioe facile vterque
 continebatur. Colebatur religiosè fides foede-
 re deuincta, quum Alfonso frater infensus Dio-
 nysij generos suos, qui contra Sanctium regem
 suum arma ceperunt, oppidis recepit suis. Que-
 rebatur ille crebro, foedus violari dicebat, at-
 que fidem, si sui capitales hostes, fortunæ suæ ia-
 ctatæ portum apud Lusitanos inuenirent. Rex
 imperauit Alfonso, ne contra foederis pactio-
 nem receptaculum illis & perfugium præbe-
 ret. Verum nec socer generos eijcere, nec inimi-
 cus (neque enim frater) inimico morem gerere
 in animum induxit: se capite quodam patriæ do-
 nationis & prærogatiua liberum seruitute re-
 gia, & omnium rerum immunem esse respondit:
 neminem habere suam fidem obligatam, quo mi-
 nus faueret quibuscunque commodum puta-
 ret. Sensit Dionysius ad seditionem spectare con-
 silia fratris, & iam antea multis eius superbè fa-
 ctis atque dictis irritatus copias quam potest ma-
 ximas vndique comparat. Vno eodemque tempo-
 re Arronchium, Maruanum, Portalegium, vbi
 tunc Alfonso erat, obsidet. Pugnatur vtrinque
 fortiter, multi cæduntur, omnis & Lusitanus
 & Castellanus ager finitimus ferro flammaque va-
 statur. Regina magnitudine mali perculsa, non
 ignara quam perniciosum vniuersæ Lusitanæ
 bellum tantum intestinum atque domesticum
 futurum esset; orare Deum Optimum Maximum,
 vt leniret implacabiles fratrum iras, sedataque

discordia redderet suis amissum otium & quietem: Antistites religionis aliosque viros principes, qui plurimum apud utrumque valerent, allegare: ipsa nullum laborem recusare, adire virum, conuenire leuirum, detestari bellum, ad pacem hortari, regni totius detrimenta, pericula, vastitatem, ponere ante oculos, æquas utriusque parti dicere conditiones, obsecrare, obtestari; vt consulerent magis incolumitati omnium, quam vel iracundiæ suæ vel commodis paucorum. Flexit tandem utriusque mentem, & ad aliquam æqui bonique partem deduxit. Alfonsus, qui circumfessus tenebatur Castella sua Arij Cabralis fidei commisit, ad iusiurandum adacti non prius ea regi traditurum, quam ipsi satis esse factum cognouisset. Dionysius vt ea reciperet Sintram, Aurenum, & vicos aliquot æquo planoque in loco sitos in agro Olisiponensi fratri dedit. Tunc maximè apparuit quanto studio pacis, & publicæ tranquillitatis Elisabeta teneretur. Quum enim Sintram rex attribuisset vxori; dedit illa libentissimo animo municipium ornatissimum, quo satis superque à Dionysio Alfonsi cupiditati esse factum videretur. Hoc ciuili bello tam atroci, tam periculoso reginæ precibus, industria, diligentia restincto, aliud armorum incendium ortum est ab externis. Sanctius enim mansit in conditione atque pacto, quoad ei commodum visum est, missaque classe ad vexandam oram Lusitaniæ, de filij nuptijs cum Gallis agitabat: à quibus repulsus, rursus se contulit ad Lusitanos. Sed quum

diem

diem ex die duci videret Dionysius, intelligens abhorrere Castellanum à pace, bellum indixit. Hic subito Sanctius excessit è vita, regnum Ferdinando filio reliquit. Pueri tutores Maria mater, & Henricus vir princeps, patris promissis stare recusabant. Quod Lusitanus ægerrimè ferens, opulentum exercitum ad vltimos regni fines adduxit, persequuturus bello ius suum, quod æquitate ipsa tueri non posset. Venit ad eum Henricus iam iam infestum exercitum in Castellanum agrum inducere parantem: duxit Mirobrigam, quam modo urbem Roderici vocant, quoniam à comite quodam Roderico genero Alfonsi sexti Castellæ regis olim restituta fuit; inde compositione facta conditionibus æquis, cum pace dimisit. Ecce autem violata fide, tanto formidolosius bellum exortum est, quanto fuerant principia tardiora. Non est credibile quanta crudelitate, quam acerbis odijs, quanto animorum ardore sit vtrinque dimicatum. Dionysius infestis signis ingressus in Castellanum agrum, & populatus omnia quum se Alfonso Cerdæ consobrino, & Ioanni viro principi auunculo suo coniunxisset, qui Castellanum, ac Legionense regnum repetebant, Septimancas vsque penetrauit, quæ sex millia passuum distant à Pintia, vbi Ferdinandus ipse versabatur. Castellana classis Lusitaniæ litoribus imminebat, nonnullique Bætici duces subitis irruptionibus & depopulationibus agros Anæ proximos habebant infestos. Diripie-

bantur sacra & profana omnia, cæde & incendio cuncta vastabantur. Quicumque venissent in hostium potestatem, partim per contemptum tanquam vilia mancipia veniebant paruo, partim in ipsis templis, quo confugerant, ante altaria, & imagines cælestium iugulabantur, partim ad palum deligati configebantur sagittis. Eam nactus occasionem præclaram Saracenus, Granta copias educit, non paucas arces, & Castella occupat, maiorum Urbium suburbana spoliat, vniuersæ Bæticiæ non terrorem modò, verùm excisionem etiam & inflammationem infert. Neque verò tantum, & tam propinquum periculum, ac tam commune, cognatos reges ad aliquam æquitatis partem adduxit. Annum vnum, & tres menses duravit illa pestis: quo omni tempore regina etsi erat eo animo, vt nullis vnquam malis frangeretur, tamen vehementissimè dolebat, conficiebatur angore, torquebatur dies atque noctes, quum accepta & illata mala, & illius teterrimi belli diram immanitatem cogitabat, & quantum vniuersæ Hispaniæ periculum impenderet ab hoste communi. Tendebat in cælum supplices manus, Deum assiduè precabatur, flens ab eo pacem & veniam exposcebat, implorabat cœlitum fidem & misericordiam, tota denique erat in cœlesti Numine pro omnium incolumitate, quieteque placanda occupata. Petebat interdum humiliter atque demissè, si ob aliqua populi delicta pœnæ de vniuersis tam cruento bello sumerentur, vt omnes minas, periculaque omnia ab innocentibus, & miseris in se vnam verteret, pro eo ac merita fuisset: se quidem, modò ciuitates ex foedissima flamma,

Hispa-

Hispania tota ex bello & vastitate eriperetur, quæcunque sibi conditio fortunaque proponeretur, libenter subituram. His precibus, his lacrymis, his diurnis, atque nocturnis mulieris sanctissimæ lamentationibus commotum Deum Opt. Max. fecisse arbitror, vt illa mala perniciem & interitum cunctis minitantiæ eiusdem opera & sedulitate exitus haberent omnium opinione meliores. Nam quum illa spem in Deo collocasset, qui regum animos habet in sua potestate, interea nec dicere, nec facere vnquam destitit, quæ ad pacem pertinerent. Crebras, occultasque mittere & ad virum & ad filium amiti- ni sui legationes: vtriusque consiliarios, quos principem gratiæ locum apud reges tenere arbitraretur, officij sui commonefacere: omnes orare, & hortari, vt patriæ iacentis & perditæ misererentur. Quid enim locuturos, qui viderent? quid existimaturas exterarum gentes atque nationes, ad quas eius belli tristis & calamitosa fama perueniret? quem denique fore sermonem hostium Christiani nominis, quos adhuc Hispania sustineret, quum reges tales, disciplina Christianos, cognatione proximos, religione fratres audirent inter se tam grauitè & inimicè pugnare? quam porrò lætitiæ? quam alacritatem? quem triumphum? quum illa dissensione tanta viam sibi facilem & breuem muneri cernerent ad Hispaniæ totius imperium recuperandum? alia multa regina commonebat, quæ & intelligendi prudentia prouidebat, & periculi magnitudo ostendebat, & animi dolor suggerebat. Tandem etsi vtrosque acceptis malis incensa stimulabat ira ad perdendum hostem, tamen quum hominum strages, agrorum vastationes, hostis communis audaciam, & insolentiam re-

putarent; ad pacem omnium animi versi sunt. Ferdinandus quicquid ex pactioe patris deberet, facturum se esse promisit: obsides dedit, aliaque pignora non leuia suæ voluntatis. Dionysius placatus domum reuertit: exercitum dimisit: Castellam armorum terrore liberauit: spem Saraceno præcidit reliqua Bætica, vt optabat, potiundi. Conuenerunt deinde ambo reges Ergauicam, quod Alcanisium modo nominant Hispani. Erat cum Ferdinando Maria mater, Beatrixque soror, & Henricus tutor: cum Dionysio Elisabeta coniux, filia Constantia, & Alphonfus frater: prætereà multi pontifices, multi proceres, qui vt sit, vtrumque regem fuerant officij causa profecuti. Ibi quum alter alteri fecisset & re, & oratione satis, & omnia belli damna mutua dissoluta, compensataque fuissent; societas confirmata foedere, quod in tabulis publicis perscriptum ad memoriam hominum sempiternam, & affinitate duplici sancitum est. Ferdinandus Constantiam duxit, quæ propterea cum Elisabeta matre venerat: Beatricem Ferdinandi sororem nondum maturam viro Dionysius in Lusitaniam adduxit, quam Conimbriæ Alphonso filio sextum annum agenti despondit, collocaturus, vbi vterque ad legitimam ætatem peruenisset. Fuit ille annus quo hæc gestarunt, millesimus ducentessimus nonagesimus septimus, non ideo solum omnibus iucundus, quod duos inter se dissidentes reges ita coniunxit; sed etiam multò magis quoniam illa pax certissimum attulit initium vniuersæ Hispaniæ pacandæ, quæ iam diu suis ipsa viribus & armis lacerabatur. Quod vt fieri posset, quoniam magno studio elabora-

bora-

Ferdinando fratre, quem pater ante suum ex Hispania discessum omnium ciuitatum consensu regem designarat, Patrij regni gubernationem, propugnationem, defensionemque susceperat, neque passus erat Alfonso Cerdam filium fratris aui successorem renuntiari. Rex cum Pontif. Max. rogatu Rodolpho cessisset, reuersus in patriam, iudicium filij contra pactionem foederis cum Gallo facti, & ipse comprobauit, & concilio publicè indicto fecit, vt omnes ciuitates comprobarent. Violantia Regina quæ ad Iacobum superiorem Aragoniorum regem patrem suum absente marito profugerat cum duobus nepotibus suis, verita ne pueri iussu patris interficerentur, petijt, vt Murtiæ dotale regnum Alfonso Cerda, qui erat natu maior, donaretur, quando cætera non sine scelere ablata fuissent. Hac eum conditione adduci posse, vt ius suum desereret, & auita patriaque regna Sanctio remitteret atque concederet. Rex probato consilio, fecisset quod postulatum erat sine mora; nisi Sanctius palam contradixisset; Qui cum imperij socium ferre non posset, & regios legatos, qui ad Pontif. Max. de eo mittebantur, verbis, minisque deterruit, & ambitione impia ad studium regni ductus, adorsus est regno pellere filius patrem. Conuentum ille indixerat Pintiam, vt de Murcia nepoti condonanda ageretur. Ibi Emmanuel regis frater, cui ciuitatum omnium legati multis iam ante Sanctij de patre querelis in senem concitati, permiserant summam statuendi potestatem, maxima frequentia, stans clarissima voce pronunciauit, quoniam Alfonso crudelis in fratres, aliosque præstantes viros extitisset, argenti talenta L. (pendet autem Hispanicum talentum, quod quintal vulgo dicitur, centum

centum Hispanicas libras, Romanas triginta tres, & trientem supra centum) Constantinopolitani Cæsaris vxori temerè dedisset ad redimendum virum captum ab hostibus, pecuniam adulterasset, vectigalibus magna ex parte sublatis, quasi neruos regni incidisset, regnum Algarbiorum (sic enim appellant Arabico nomine veteris Lusitanię partem, olim à Turdetanis ferè habitatam, quæ est ad sacrum promontorium, & flumen Anam) Alfonso tertio Lusitanię regi genero suo condonasset, omnesque Lusitanos reges in posterum iurisiurandi, quo tenebantur, metu ac religione liberasset, & alijs effusionibus, stultisque ac minimè necessarijs largitionibus, (ita illi parū piè regis eximij munificentiam interpretabantur) ius imperij diminuisset, & potestate, & vectigalibus & nomine regio spoliandum esse, Sanctium Regem appellandum, ei omnes dicto audientes esse oportere: tam inhumana & horribili voce concitata regna omnia penè vno tempore à rege defecerunt ad Sanctium: id tantum maiestati patrię tributum, ne filius Alfonso viuo Rex appellaretur, Sola Hispalis in fide mansit & Murcia, quæ propterea quod eius virtute quadam ex parte fuerat à Saracenis recuperata, Regē alium noluit agnoscere, quoad ille vixit. Ita Rex omnis memorię facile princeps, qui ob egregiam scientiam astrorum, singulareque consilium quasi cognomen iam habebat in senectute sapientis, & in Germania, vbi nomen eius multum erat propter magnitudinem rerum gestarum, & magnificentiam liberalitatis Cæsar nonnullorum suffragijs fuerat renunciatus, & altitudine animi singulari iniuriam non mediocrem imperij prærepti voluntaria oblivione contriuerat, inimicitiasque iurè fortassè cum
æmulo

æmulo susceptas Reipublicæ Christianæ & Pontificis precibus donarat, ex omni Hispania, quam clarissimis nobilitarat victorijs, & triumphis, filij scelere eiectus vix angulum vnum inuenit, qui & fugientem recrearet, & ruentem acciperet, & teget morientem. At Alphonfus eius nepos cum se patri fraude nudum, spoliatum, eiectumque videret, non ferens tantam indignitatem rerum; Ioannem patrum suum alterum Legionis regem appellat, Iacobo Aragonio consobrino patris Murciam concedit, vtrique daturus vtrumque regnum si vicissent, solum ipse retinuit Castellani regni nomen; hac pactioe societati belli pacisque inita cum duobus potentissimis viris, in potestatem redigere nitentur ablata sibi regna. Aragonius tanta spe erectus, post obitum Sanctij, interea dum filius paruus erat in alterius tutela, vi & armis occupat attributum sibi regnum. Id postea quum Ferdinandus repeteret, Aragonij contra defenderent acriter; bellum conflatum est magnum & acerbum, & quoniam vni vno tempore cum quatuor res erat, (nam Ioannes Nonius Lara regulus summis opibus adiunxerat se socium illis tribus) difficilè certè Dionysij genero & periculosum. Ille non nescius, quam exitiosum esset tam multos habere inimicos, tam opulentos, tam infensos, minore negotio duobus, quam quatuor resisti posse ratus, cum patruo, & cum Ioanne Nonio decidit. Restabat adhuc cum Alphonso fratre patruale, & cum Iacobo consobrino patris non leue certamen. Nam præterquam quod innocentes multi miserè trucidabantur, prædæ ex agris agebantur vtriusque regni, vici exurebantur, socij
Regum,

Regum, qui alterutras partes sequebantur, ingentes clades accipiebant, præter hæc & alia communia mala belli, instabat à tergo Ferdinando cum Aragonio pugnanti Saracenus, qui tam graues & tam incensas Christianorum regum iras, verè sibi lucro futuras existimabat: & eò minore periculo & labore finitimas vrbes maioribus suis adeptas recuperaturum, quo vehementius illi, atque diutius præliarentur. Magnam prorsus calamitatem infestissimus hostis putabatur allaturus, nisi vicini & cognati reges alicuius autoritate ad conditiones pacis adducerentur. Regina erat alteri soror, alteri focrus, & consobrina patris, nata & educata in illis terris, quæ maxima ex illo bello detrimenta capiebant. Ea re, quum semper eo animo fuisset, vt alienis malis non secus doleret ac suis; hæc duorum regnorum incommoda maiore quadam ratione ducebat suas quoniam eorum dignitas & salus agebatur: vt etiam si quæ semper fuerat, non esset; tamen quicquid alterutri vel iam adesset, vel impenderet mali, id non aliter ac si adesset & impenderet sibi, dolere ac metuere deberet: patriæ verò ruinas multò etiam magis horrere quam suas; præsertim quum bellum quidem ipsum magis illis esset proprium, qui pugnarent, quam cæteris, belli dolor, & timor, & periculum omnibus etiam quiescentibus videretur esse commune. Quapropter sine intermissione Deo primum, pacis, & concordie parenti pro totius Hispaniæ salute supplicabat: lacrymis assiduis perfundebat cælestium aras orans, vt iram numinis à populi Christiani vita, libertate, fortunis, suis precibus auerterent: deinde non
diffi-

diffidens tales principes exorari posse, vt priuata o-
dia publicæ utilitatis causa deponerent, si cuius ho-
minis excellens autoritas intercederet, partim ab a-
lijs, qui non postremum amicitia locum apud eos
obtinerent, admonendos, hortandosque curabat,
partim ipsa quantum poterat industria & labore
contendere tantum faciebat, vt qui primi reges Hi-
spaniæ numerarentur, dolorem, inimicitiasque suas
Reipubl. Christianæ concederent. Docebat quan-
tum in discrimen omnes venirent: quantam perni-
ciem acerrima illa contentio esset allatura, nisi ca-
uerent, præcipuè cum superiore bello, quod cum
Dionysio gestum esset, Saracenus multis castellis ca-
ptis ad reliquam Bæticam inuadendam factus esset
alacrior successu: quanto in odio apud omnes gentes
futurum esset eorum nomen, si patria tanto maio-
rum labore & sudore, tam multo sanguine militum
fortissimorum ex hostium teterrimorum faucibus
erepta, ipsorum culpa ad eosdem hostes Christia-
num sanguinem semper sitientes vlla ex parte redij-
se videretur. Quid illis gratius accidere posse? quid
iucundius? quid oportunius, quam dissensionibus
mutuis debilitari & frangi eorum opes, quos deinde
tanto facilius essent victuri, quanto plus & de copijs
rerum, & de militum auxilijs perdidissent? nihil sci-
licet optare, nihil orare aliud inimicissimas religio-
ni nostræ nationes loco tam propinquas, numero
tam infinitas, potentia tam formidolosas, nisi vt
Christianorum gladij sociorum corporibus hebe-
scerent, quo minus eorum aciem timerent sui; vt
milites continuis ferè prælijs fatigarentur, quo cer-
rior esset victoria cum integri adorirentur fessos, vt
lectissimi quiq; equites mutuis vulneribus occide-
rent,

rent, quo breuius reliquias ipsi delerent: vt ærarium domesticis bellis exinaniretur, pecunia deesset ad externa. Denique vt omnes vires in certamine neque vtili, neque glorioso potius consumerentur, quæ si ad recuperandam veterem possessionem conferrentur, magnam sibi calamitatem essent importaturæ: Illis copijs, illis impensis, illo labore, illo sanguine quam multas vrbes hostium, quam magnam Hispaniæ partem in pristinam dignitatem vindicari potuisse, nisi socij aduersus socios pugnare maluissent? Quanto & honestius & vtilius futurum fuisse exturbari, exterminari, exringui nominis Christiani capitales hostes, quam eiusmodi bellum geri, ex quo non minor propè ad victores dolor, quam ad victos perueniret? illa incendia, illas populationes, illas ruinas, illas strages, illas direptiones iam diu Saracenorum tectis, agris, mœnibus, exercitijs, fortunisque deberi: quantum alter alteri noceret, tantum communibus hostibus prodesse: quanta fieret de vtriusque copijs, imperioque diminutio, tantam fieri ad eorum vires accessionem, ad ferocitatem, ad audaciam. Mederentur tanto malo, consulerent suis rationibus, prospicerent patriæ saluti, prouiderent periculis omnium, ponerent priuatas inimicitias, publicæ incolumitatis causa. Si quas inter se controuersias haberent, eas longè melius bonorum arbitrio, quam armorum tumultu posse componi. Esse in Hispania viros & ea in vtrunque beneuolentia, vt vellent, & ea nobilitate, vt deberent, & ea sapientia vt possent ambobus iura summa æquitate describere. Viderent ne vniuerso naufragio & quæ haberent, & de quibus contenderent vno vestigio temporis amitterent.

F

Se qui-

Se quidem pro ea beneuolentia summa, quam equum esset socrum erga generum habere, sororem erga fratrem, mulierem amantem religionis erga Rempublicam Christianam vniuersam, vtriusque regna tranquillitate pacis atque otij Florentia, totam Hispaniam periculo vacuam, armorum terrore liberam cupere videre. Huiusmodi literis, nuntijs, cohortationibus, foemina excellens propinquos reges vtrique proxima ad compositionem faciendam, ad patriæ præsidium frequenter excitabat, neque intermittebat interim diurnas, & nocturnas obsecrationes, atque vota, quibus multò facilius, quam auctoritate cuiusquam rem perfici posse confidebat. Erat enim ille annus M. CCCIII. ab ortu Christi, quo anno Benedictus vndecimus hoc nomine post Bonifacij octaui mortem legitimè creatus, Roman. Pontif. præerat Christianis sacris. Fuit ille virtute præstanti, qui matrem in bombycina veste non agnouit, mox ad eiusdem obsoletiore vestitu venientis complexum ac osculum modò non cucurrit. Suscepto Pontificatu studio quodam & amore pacis flagrans nihil habuit antiquius, quam vt Ecclesiam nouis & perniciosis seditionibus miserabiliter distractam conciliaret rursus, atque coniungeret. Audiit ardere Hispaniam sociali, ac prope civili bello. Quo nuncio perculsus, sicuti par fuit bonum patrem filiorum periculo percelli, continuo literas dedit ad vtrumque regem plenas pietatis, plenas doloris, plenas amoris cuiusdam & beneuolentiæ, in quibus facile recognosceres curam & sollicitudinem communis parentis omnium. Petebat, orabat, interdum etiam pro suo iure contendebat, vt arbitrum sumerent quem vellent,
cui

eui suam causam rectè committi posse crederent: ne crudelissimis, & immanissimis nationibus illud iucundissimum tantæ stragis, & sanguinis Christiani spectaculum præberent: longè esse satius, vnius; aut plurium arbitrio vtrique parti æquo, tantillum nescio quid alterutri auferri, quam furore multorum immoderato, & omnibus iniquo cuncta funditus euerti. Illi iam quotidianis Elisabetæ monitis, & precibus inclinati, Pontificis, præcipuè talis, auctoritate nullo negotio sunt impulsæ. Rescribunt placere sibi bellum facere desistere, omnia vnius arbitrio permittere, apud quem sine tumultu, cum pace, bonaque venia, iure & legibus disceptando decertarent. Verùm Dionysio Lusitanæ rege neminem neque meliorem; neque æquiores arbitrum posse reperiri. Hominem esse & iustitia insignem, & prudentia, ac sapientia præstantem, & ingenio perspicacem, ac solertem, quæ res nõ minimam partem ad vnquamque rem existimandam, momentoque suo ponderandam tenerent: porrò ijs necessitudinibus vtrique coniunctum; vt neutri possit melius, quam alteri consultum esse velle. Hortaretur eum ipse per literas, negotium commendaret, peteret ne difficultatem illam subterfugeret sua, vel, potius omnium causa. Etiam si de eius in se animo nil dubitarent, existimare tamen Pontifice Max. postulante, vel nullam, vel minimam certè recusandi causam habiturum. Gessit in eiusmodi re libenter morem Benedictus regum voluntati; rogauit Dionysium, vt eo arbitro & disceptatore potentissimis regibus ad controuersias tantas distrahendas vti liceret. Lusitanus non ignarus quam id esset sibi ac suis honorificum, reliquæ Hispaniæ vtile futurum,

cum neque Pontificis auctoritatem aspernari, neque preces vxoris assiduas repudiare posset, laborem cum gloria suorum, molestiam cum aliorum fructu suscepit. Et quoniam pax non poterat esse diuturna, nisi stirps ac semen ipsum discordiarum extingueretur, sapienter illi quorum de rebus disceptabatur, omnes controuersias, vnde bellum ortum esset diiudicari oportere putauerunt. Ad dirimendam igitur Iacobi & Ferdinandi litem de Murciano regno Ioannes princeps, qui cum iam ante Ferdinandus redierat in gratiam, & Ximenius Episcopus Casaraugustæ socij dati regi Dionysio ad cognoscendam Alphonfi & Ferdinandi causam; de Castellæ regno Dionysius, & Iacobus reges iudices dicti. Quibus ita constitutis anno 1304. omnes quorum aliquid intererat compromiserunt certis Castellis depositis, à disceptatorum sententia & voluntate, ne latum quidem vnguem discessuros; quicquid illi cognita causa statuissent, id vnum ius fasque putaturos. Deinde cum Dionysium fecissent per nuntios de compromisso, interpositisque poenis certiozem, orarunt, vt quoniam commodè tantares nisi coram agi non posset, ne grauaretur ipse ad se venire. Satis laxam præstitutam esse conficiendo negotio diem, vt ante decimum octauum Kalendas Septembris omnium iam essent quæsitæ, agitata, definita iura. Ille multis iustisque de causis nec laborem itinerum nec sumptum tantum sibi deuitandum arbitratus Cal. Quint. cum Elisabeta coniuge profectus est, vt illa disceptationi regum interesset: cuius grauitas, & obsecratio præcipuè flexisset eorum mentes. Comitabantur Alphonfus frater, Petrusque filius, & viri nobiles non pauci, alij

ei, alij porrò multi ad mille hominum equis, & vestibus pro temporis illius parsimonia benè ornati. Conuenerat inter omnes, vt Turraffone tantarum rerum fieret iudicium; oppidum id est in Hispania citeriore mediterraneum & perantiquum, quod olim Celtiberi gens valdè bellicosa tenuerunt. Nunc situm in extremis Aragonij regni finibus Agredæ, quam olim Gracchurim fuisse quidam opinantur, Castellanorum oppido vicino opponitur ex aduerso, & paululum immutato nomine vocatur Tazara. Eò Dionysius contendit cum suis. Ferdinandus socero honorificè accepto, alio itinere venit eodem cum Maria matre & coniuge Constantia magno comitatu, vbi iam eos expectabat Aragonius cum vxore Blanca, regali apparatu & ornatu, vt illa tempora ferebant, præclaro atque magnifico. Acta prius est Ferdinandi & Iacobi causa, qua sedulo cognita tres arbitri, quorum nomina supra posui, decreuerunt, vt Murcia regnum diuideretur, pars Aragonijs regibus tribueretur, pars cederet Castellanis: ex qua diuisione etiam nunc Elchrum, Illici, Orcellis, Elda, Nouelda, aliaque nonnulla Castella in Valentino regno numerantur. Deinde Dionysius, & Iacobus reges de Alphonso Cerdæ, & Ferdinandi contentione statuerunt, vt Castellæ regnum Ferdinandus eiusque posterii haberent, Alphonso Castella certa cum vicis donarentur, aliaque multa & magna vectigalia: his ille contentus viueret priuatus, nomen, insigniaque regia deponeret. Hæc publicè pronunciata, & omnium consensu, sicuti par erat, comprobata insperatam illam quidem, sed multum ac diu optatam pacem vniuersæ Hispaniæ pepererunt, &, quod est admirandum

dum magis, ita ratam atque firmam, nullis ut iniurijs viuis autoribus fuerit aliquando turbata. Redijt Dionysius in patriam, regibus pacatis, eodem anno, dimidiato ferè Septembri, (falso enim, librarij vitio fortasse, scriptum est in vetustissimis monumentis, quæ in Parthenone Conimbricensi Beatæ Claræ custodiuntur, annum hunc fuisse ab imperio Cæsaris M. CC. LXXIIII. quum ijsdem literis ante tradatur Elisabetam anno ab eiusdem imperio M. CC. LXXI esse natam) non ea re solùm magnam gloriam adeptus, quòd ad tantas lites dirimendas vnus ex omnibus electus laborem cum sumptu, molestiam cum detrimento non recusauit: sed quod ita se magnificum, ac liberalem præbuit tum in itinere, tum in conuiujs regum; ut suæ magnificentiæ memoriam in illis locis reliquerit æternam. Fuerunt omnino antiqua illa tempora feliciora nostris, cum opulenti reges vel tam facile Pontificis Max. auctoritate, socrus sororisque precibus adducti, & alienæ fidei committebant, & potestati permittebant res suas, vel quod arbitri statuissent, nihil contradicentes, tam sanctè, religioseque seruabant; & in contentione partium reperiatur, qui ab odio aut gratia remotus, quod æquum bonumque videretur, iudicaret. Hoc si modo facerent Christiani reges, atque principes, non audiremus quotidie Galliam, & Italiam crudelissimis flagrare bellis, non orbis omnium terrarum, non vniuersa maria immanissimis essent prædonibus infesta. Paucis omnino annis ab hac concordia, priusquam ciuile bellum in Lusitania filius cum patre gereret, Ferdinandus gener Dionysij ferè repentina morte extinctus est non sine magna admiratione omnium, ac diuinæ seueritatis metu. Fuit

tu. Fuit ea res tristis ac luctuosa Dionysio, & Elisabetæ, qui tamen non multis annis post aliud vulnus longè grauius & acerbius acceperunt. Nam Constantia regina non diu superstes viro breui tempore in ipso ætatis flore discessit è vita. Hic nonnulla feruntur accidisse diuinitus, aliena quidem à discordijs placandis, & tollendis inimicitijs, sed quoniam in hoc tempus inciderunt, huius loci propria. Mortuo genero Mirobrigam reges adierunt Constantiæ videndæ, leuandique doloris causa. Secuta est Vrraca Vaschia, cuius supra iam fecimus mentionem, quæ studio cęlestium rerum & amore, virginitatem suam Deo consecrarat, & propter virtutis opinionem erat in intimis Elisabetæ. Hanc crebro subitus quidam inuadebat dolor, tantus, vt fusa diu sine mente, sensuque iaceret, cum nec cibum sumere, nec loqui posset. Multi sæpe medici tam grauem morbum frustra fuerant depellere conati. Mirobrigæ versantem repente solitus dolor miseram mulierem oppressit. Vbi respirauit, & aliquantulum recreata ad se redijt, inuisit ancillam suam, vel potius consiliorum sociam, & participem regina. Illa non ignara quam sanctè viueret & religiosè, vides, inquit, vides regina quam frequenter, acerbeque discrucier & torquear? Precare Deum obsecro, vt si commodum ipsi videatur, aut mihi firmam reddat valetudinem, aut ex hac colluione famulam suam migrare iubeat in cætum beatorum. Satius enim est emori, quam hunc dolorem cum tanto pudore perferre. Commouit humanissimum reginæ animum familiaris sceminæ miserabilis aspectus, & oratio. Orat Deum, vt ipse medeatur pro sua clementia tam intolerabili dolore, misereatur tam

probæ mulieris, & tam religiosæ: manu deinde caput, & corpus reliquum permulcens signat cruce signo salutari. Dictu mirabile: quæ antea tam grauius sæpenumerò vexabatur, & afflictabatur, vt à morte non longè abesse videretur, ab eo die nullum vnquam similem dolorem sensit, idque ipsa postea palam est testificata. Post obitum verò Constantiæ Dionysius, & Elisabeta Scalabi Olisiponem ibant aliquando. Ecce Reginam Azambugiæ iam appropinquantem anachorita quidam pedes à tergo persequitur cum clamore: orat, obtestaturque per Deum, vt se paucis audiat. Repellebatur à circumstantibus, Elisabeta iubet accedere; tum ille Constantia, inquit, filia tua regina in Sacello solo & ab arbitris remoto, vbi dego, sæpe mihi dormienti visa est dicere, se in igne purgante grauissimè torqueri; orare te parentem suam, vt sibi laboranti subuenires: Possè ita facile tam diro cruciatu liberari, si omnibus diebus vnus anni spatio iubeas per sacerdotem integrum & castum pro se fieri sacrificium. Reginæ comites ridere fabulam, hominem illudere, interdum etiam stomachari: Si cui Constantia mortua apparere posset, & ab illis pœnis ad nos commeare, tibi scilicet potius terræ filio, quam aut charissimis parentibus, aut suauissimo fratri apparuisset. Anachorita discessit. Reginæ sciscitanti, quis esset, vbi habitaret, omnes se nescire responderunt. Narrat ordine rem omnem Regi: consilium exquirat. Videtur, inquit ille, fieri oportere diligenter quod admonuit Anachorita. Accersit Ferdinandum Mendium Sacerdotem, cuius ea erat innocentia, ea existimatio vitæ, vt tam
alienus

alienus à flagitio crederetur, quam si tum primum natus esset. Imperat toto tempore annuo singulis diebus faceret pro Constantia filia sua rem diuinam: Videret, ne vllus dies intermitteretur. Equidem intelligo non defuturos, quibus commentitium hoc, atque fictum videatur, & poetarum fabulis non dissimile, vt iam tum visum fuit omnibus, qui erant in Reginae comitatu. Sed non video cur incredibile putetur: siue ipse animus Constantiae ab illis infernis regionibus, vbi igne purgante cruciata pendebat suorum peccatorum poenas, tantisper diuina voluntate remeavit ad superos, dum opem sibi aliquam, & auxilium exposceret, quod & fieri posse, & aliquando vsu venire omnium penè Theologorum, ac Sanctorum hominum monumenta testantur: siue Constantia ipsa nesciente, & in suo illo carcere manente, in quem fuerat iudicio detrusa, Angeli Dei iussu quandam eius imaginem & speciem inanem Anachoritæ dormientis animo obtulerunt: quæ subsidium Constantiae necessarium postulare videretur, quod & Sanctus Augustinus & cæteri scriptores diuinarum rerum cum doctrina, tum pietate præstantes sæpius euenire solere tradiderunt. Nam quod alienissimo potius homini vel sese ostenderit, vel ostensa fuerit, quam suis, ad consiliorum diuinorum reconditas, abstrusasque causas referri potest. Nec à ratione abhorrens existimandum est, quod petiisse dicitur, vt castus & integer sacerdos diligeretur. Quanquam enim eadem semper est vis, eadem efficacia ipsius sacrificij à Christi Optimi Maximi laboribus, cruciatibus, morteque profecta, siue per bonum fiat siue per malum sacerdotem: & preces solennes sacræ, quia

totius Ecclesiæ persona & nomine peraguntur, non sunt infructuosæ vitio ministri, tamen doctissimorum & sanctissimorum virorum disputationibus testatum, & comprobatum est, non minimo adiuumentum afferre gratiam apud Deum & pietatem operantis. Certè is fuit exitus rei, vt iam necessariò credendum esse videatur. Quippè annuo spatio confecto Regina Conimbricæ versanti filia cum veste candida visa est secundum quietem, quæ matrem nominatim appellans, tandem, inquit, ex illis supplicijs erepta sum diuina clementia, quæ ante grauissimo cum dolore proferebam. Nunc ascendo in altissimum illud domicilium, vbi dolore & cruciatu libera perfruar iucunditate sempiterna. Exposuit illa Regi nisum, sed non in mentem veniebat, quæ sacra fieri iussisset. Diluxit, in sacellum venit, vt interesset rei diuinæ. Adit iam sedentem Ferdinandus Mendius, pro quo fieri velit sacrificium in posterum. Annum enim iam esse completum; quo toto pro Constantia mortua facere iussus esset. Quibus verbis admonita, redijt in memoriam quid aliquando Anachorita nuntiasset, & nouissima conferens primis; En inquit, hoc illud est quod in quiete mihi nocte proxima ipsa narrare visa est; en causa cur apparuit dormienti. Egit, quas potuit Deo gratias pro tanto beneficio, præcepit nonnulla sacra celebrari cum solenni cantu, & pauperibus vndique collectis maiores solito pecunias viritim distribuit. Quod si quis erit tam sui iuris, suæque sententiæ, vt adduci non possit ad credendum, is sic habeat me nemini in eo astringere & obligare meam fidem, sed

sed ea tantum exponere, quæ sint vetustissimis literis tradita, nihil arbitrantem incredibile, quod per viros fide dignos proditum posteris optime congruat cum Patrum sententijs, placitis, decretis. Nos iam ad dissensiones per Elisabetham extinctas redeamus. Omnia superiora aut Dionysio cum fratre externisque regibus bella fuerunt, aut vicinis regibus inter ipsos: nunc exponemus quod filius hæres regni intulit regnanti patri, in quo maximè perspectus est Elisabethæ animus, cognita virtus, exercita patientia. Et quoniam ita demum facile ac iucundè quod gestum est percipitur, si fontes vnde omnia manarunt demonstrantur, & aperiantur; rem totam vsque à capite arcessemus, verum sine fastidio & paucis. Rex Alfonso filium suum valde semper dilexerat, & amarat, sui que amoris erga illum multa maxima, & certissima signa dederat: vel quod tanto labore periculoque suo perfecerat, ut ei Beatrix soror ac filia regis vxor daretur; vel quod vix sex annos nato cum primum ei Beatricem Conimbricæ despondit, amplissimam & ornatissimam familiam, regalemque apparatus seorsum dederat, & grandia vectigalia assignarat, ut non modo que ad cultum atque victum, alendamque familiam tantam essent necessaria copiosè suppeditarent, sed etiam in officiosos ac diligentes famulos multa munera & beneficia conferri possent, vel quod nuptias post reditum ex Aragonia maximis impensis omni ludorum & conuiuiorum apparatu summa frequentia Olisipone celebrarat, vel quod duorum nepotum suorum qui pueri dis-

cesserant

cesserant immaturam mortem adeo grauitè ac molestè tulerat, vt Roma vsque Pontifex Maximus contabescentis animi moerorem per literas conatus fuisset leuare consolando. Tanta parentis in se voluntate perspecta per officiosè filius ac per amanter eum obseruare debuisset, quem etiamsi durus esset ac ferreus, & coli & amari oporteret. Verum longè aliter euenit nonnullis de causis. Primum enim illa nimia indulgentia, qua nihil est in educatione liberum perniciosius, corruptus puerilis animus, cum propè ante regem ac dominum quam hominem se esse nouisset, tantos sibi spiritus, tantam arrogantiam sumpserat, vt omnia, etiam patrem in sua potestate esse debere arbitraretur. Hinc illa deinde nata sunt: patrias diuitias, copias, thesauros cupidius appetere, quam decorum erat filio: regni totius administrationem, quaestiones rerum capitalium, iurisdictionem vniuersam, patre viuo & satis adhuc ad imperium gerendum firma & integra ætate, vsurpare velle. Ad hæc accedebat inuidia quædam in pectore penitus inclusa, quæ mentem adolescentis exagitatam deprauabat. Quipè Dionysius duos præcipuè filios eosque non legitimè procreatos, carissimos habebat, Alfonsum Sanctium, & Ioannem Alfonsum, quos in omnibus rebus sibi semper morigeros & obnoxios expertos, ad suam voluntatem se confirmare videbat. Id Alfonsus æquo animo pati non poterat: qui tamen si liberaliter, & honorificè vti filium, & hæredem haberi conueniebat, à rege tractabatur, tamen in amore, qui socium & æmulum ferre non potest, solus esse cupiebat. Impulit ergo Mariam socrum suam Castellæ reginam, vt scriberet ad patrem, magno se de-

se de-

se desiderio teneri filiae, ac generi videndi, petere & orare, vt vtrumque ad se venire pateretur. Quod quum Dionysius negauisset reginae postulanti, tam subitum desiderium à filio ortum esse suspicatus; ille focrum inuisit inscio & inuito patre. Vix dum redierat: ecce repente nuntius ad regem à Maria, obsecrare, obtestari, vt gubernationem omnium rerum Alfonso permetteret. Rex modicè reprehensa postulatione, tam aliena talis reginae prudentia, cur ita non oporteret fieri demonstrat. Alfonso, qui coram fortè aderat, molestè ferens responsum illi redditum, valere iubet patrem, discedit iratus: ex eo tempore semper eius & consuetudinem & conspectum vitat. Vt fratrem innocentem cui inuidebat, aliquo honesto nomine opprimeret, tabulas publicas fingit allatas Magacela, quod oppidum est in vltimis Castellae finibus, diligenter obsignatas, in quibus ita scriptum erat: in illis partibus occisum esse quendam à certis viris Lusitanis (nomina ibi omnium posita fuerant) qui iam morte proposita confessus esset, iussu Alfonso Sanctij se venenum parauisse Alfonso fratris designati Lusitaniae regis necandi causa. Earum exemplum misit Dionysio, postulans ne inultum relinqueret tantum scelus: at ille homo acutus, & solers, qui non solum ea, quae ante pedes posita essent, videre, sed etiam occulta conijcere posset, ideo quod filius ipsarum tabularum, quae dicebantur allatae, potestatem sibi facere recusabat, id quod res erat suspicatus, excogitat rem singularem. Tabulas alias veras totius Senatus signis obsignatas ab eodem oppido clam afferendas curauit, quibus quae prioribus tabulis continerentur, falsa & ficta esse ostendebantur. Nunquam in illis locis eiusmo-

eiusmodi facinus esse factum: nunquam sibi viros illos fuisse, qui nominarentur, ne nomina quidem ipsa unquam audita. Alfonsus dolens arte patris elusam artem suam, sparsit hos per Lusitaniã rumores. Dionysium de sententia quorundam populorum hoc in postulatis edidisse Pontificis Max. quoniam filius regni hères non satis sana mente videretur, nec tanto muneri sustinendo aptus, & filium alium legitimũ nullum haberet, vellet iuberetque Alfonsum Sanctium ad hæreditatem regni capiendam pro legitimo haberi: Hæc rex facile publicis omnium ciuitatum testimonijs, & ipsius Pontificis Maximi Ioannis vicesimi secundi literis confutauit, qui & falsò tantum crimen in tantum regem collocatum esse testatus est, & iuuenem exultantem audacia hortatus est, ne ab eo patre filius dissentiret, quo audiente, ac disceptante regum alienigenarum dissensiones extinctæ fuissent. Verùm ille frænum momorderat: admonitiones, præcepta, quorumcunque hominum auctoritatem contemnebat: flagitiosorum, & facinorosorum circum se tanquam stipatorum cateruas habebat, exules rerum capitalium condemnati, quicunq; aut iudicijs conuicti fuerant, aut pro suis factis iudicia timebãt, hi iuueni feroci ac turbulento perximĩ & familiares erant. Habebatur eius domus perfugiũ & tanquam asyllum quoddam improborum, omnibus qui eo confugissent, omnium rerum impunitatẽ proposita. Ea res magnam licentiam dabat comitib; & affeclis; & domesticis ipsius spoliandi, pulsandi, necandi, alienam expugnandi pudicitiam, perfringendi omnia repagula iuris, pudoris, officij, quũ nec ipse maleficia vindicaret, nec Dionysius de sceleratis sumere supplicium posset. Data illi fuerat iam
ante

ante Conimbrica oppidum non exiguum, ibi relicta
cōiuge cū Petro filio, stipatus bene firma & magna
maleficiorum manu ad Vincentij Martyris basilicā,
quæ est in eo Lusitanæ promontorio, quod olim sa-
crum appellatum, nunc ab eius Martyris nomine no-
mē accepit, religionis causa profectus est. Scio scri-
psisse nōnullos fictā & simulatam fuisse religionem
illā, vt sub obtentu pietatis Olyfiponē Urbē regiam
intraret sine certamine, nullo periculo & labore oc-
cuparet; occupatam teneret contra voluntatem pa-
tris, & fortasse sic tunc loquebantur, qui videbant:
sed ex alia eius audacia, & tali comitatu magis,
quam quod cuiquam id exploratum foret, hæc fa-
ma manabat. Versabatur eo tempore Scalabi cum E-
lisabeta Dionysius; non potuit ferre pater impuden-
tiam filij, senectutem illi suam ludibrio esse ratus,
quod septus agmine latronum tam propè accede-
re non esset veritus, cum ad compilandas magis
quam ad venerandas cælitum aras ire videretur.
Confestim cum vxore proficiscitur. Lumeari, qui
vicus amplissimus & copiosissimus ad quatuor mil-
lia passuum ab Vlyssippone distat, factus est cer-
tior Sintram se Alfonsum contulisse. Incensus est
multò magis, quod tantò propius ad duodecim mil-
lia passuum accessisset. Patriam autoritatem, ma-
iestatemque regiam contemni videbat: iuuenem fe-
rocitate exultantem statuit opprimere de im-
prouiso. Ponit ad omnia itinera custodes, ne quis
excurreret, qui tantum domestici mali filio nun-
tiaret; milites armari iubet, expediri equites, qui
secum Sintram aduolarent: Vigilat de multa no-
cte, proficiscitur benè comitatus, sperans eam no-
ctem illi tam turpi discordiæ iuuenis impij sup-
plicio

plicio

plicio finem allaturam. Quod ni Regina solita diligentia occurrisset tanto malo, illa nocte post constitutum Lusitaniæ regnum pessimum facinus patratum foret. Non enim deerant, qui paternum animum sua iam sponte satis ardentem inflammare verbis conarentur, tantamque audaciam grauiter, ac seuerè coercendam, ac reprimendam existimarent. Sed Elisabeta etsi res ita occulta gesta erat, vt proficiscentem virum cum eo cubans non sensisset, vbi primum profectum esse cognouit cum armatorum manu, filio timens multos diuersis itineribus nuntios dimisit, qui sui periculi nescientem illum, ac nihil tale metuentem admonerent. Ipsa interea plurimis sacrificijs fieri iussis ad exposcendam Dei pacem, cum suis ancillis, quas optimè moratas habebat, multum lachrymans Deum precabatur, ne tam insanabilem Lusitaniæ plagam imponi sineret, vt Regem suum designatum, quem cum publica & priuata omnium lætitia nascentem vidisset, aspiceret cum summo dolore hostilem in modum cæsum: mitigaret iram Dionysij, filium iuueniliter insolentem, & audacem Patris senis armis liberaret, & tantum odium suo Numine in beneuolentiam conuerteret, & amorem omnibus ciuitatibus cum gratum & iucundum, tum vtilem etiam, salutaremque futurum. Quantum hæc pietas illa sedulitate coniuncta profecerit, exitus ipse declarauit. Nam ille cælum atque terras tuens & regens Deus, vt est clemens ac misericors, non aspernatus fletum, & assiduas matris preces (nunquam enim illa dum Rex in periculo fuit cælestes orare destitit) eam vtrique mentem iniecit, alteri ne venientem expectaret, alteri ne insequeretur recedentem; totumque

tumque Regnum moerore, luctu, calamitate liberavit. Alphonfus per nuncios parentis, qui Regem praecurrerant, ex imminente periculo servatus cum eduxisset suos, & bis acie instructa Dionysium inflammato dolore festinantem expectare decreviffet, & cum eo veluti cum hoste signa conferre, semel ad Sintram, iterum ad Aluogas, qui vicus millia passuum abest ab vrbe, bis tamen repente mutata sententia sua sponte discessit ante certamen, incertum an reuerentia patris, an metu regis, cuius & causam, & vires superiores esse non dubitaret. Ego magis id accidisse credo occulto Dei numine, caelestique instinctu, qui & Reginae patientiam insolentia filij seditiosi diutius volebat exerceri, & tantum eius animo, vel potius vniuersae Lusitaniae vulnus infligi volebat, vt filij sanguine pater suum quantum iustum odium exaturaret. Quamcunque ob causam non expectavit, cum a patre irato iratior ipse discessisset, venit eò, vbi mater remanserat, (nam iamdiu non eam viderat) vt pro tanto beneficio quas referre non poterat, gratias ageret duci & parenti salutis suae. Hic eximia pietate mulier diligenter cum filio sermocinata esse dicitur, si forte posset eius animum tam obfirmatum in iracundia, & tam durum oratione mollire. Quam sibi chara esset ipsius non modò vita, sed etiam dignitas per eos dies satis superque cognitum esse aiebat. Amare se quidem filij salutem, impietatem & audaciam iuuenilem nec probare, nec ferre posse. A quo enim dissides? quem oppugnas? in quem aciem dirigis? Cui dignitatem suam vi, & multitudine armata eripere conaris? Praetereo huma-

G

nas;

nas, diuinasque leges, atque iura quæ contemnis? nihil de pœnis differo, non illis modò quæ in regione sceleratorum sunt præparatæ omnibus, qui fraudes inexpiabiles conceperunt, sed ne illis quidem, quæ sunt in impios filios viuentes adhuc & sentientes constitutæ, & tanquam domesticæ furia nusquam eos consistere sinunt; quas tu fortasse, quia nondum præsentis cernis, nusquam ad futuras putas; Hoc enim est iuuentutis commune vitium, præsentibus tantum bonis & malis duci, ac moueri: futura longè remota parauipendere. Sed si illa negligis, quæ dies atque noctes omnibus improbis impendent, contemneres potes amorem, & indulgentiam patris? Quas ille contentiones? quæ certamina? quos bellorum fluctus non vltro subiit, vt tibi daretur pro dignitate coniux regia stirpe orta? Quas verò pecunias? quæ oppida? quæ ornamenta regis maiestatis, & insignia supra ætatem tuam supra consuetudinem puero penè infanti non tribuit? Pro his tot beneficijs eam tu referes parenti gratiam, vt eum senem ablato imperio priuatum reddas, per quem ipse ne puer quidem fuisti priuatus? An ideo te genuimus, vt haberemus domi, cuius manibus necaremur? Ideo tali vxore, tantis omnium rerum copijs ornauimus vsque à prima pueritia, vt nostrum iam extrema senectute diriperes patrimonium dignitatis? Quid sentire credis Lusitaniæ principis, quid animi habere miseram plebeculam? Quid sperare ciuitates fidelissimas? Tene in summa potestate commodum, & tui cognoscentem fore, cuius paulò amplius, quam priuati contumaciam ne ipse quidem pater possit sustinere? alienis at-

nis atque non optimè meritis te mitem & humanum præbiturum, qui bellum nefarium habeas indictum ei; à quo vitam acceperis? Iustè ac moderatè regnaturum, qui tam iniquis rationibus tibi munias ad regnum viam? Latrocinia prohibitorum, qui ipse apertè quodammodo latrocineris? Iucundam tibi fore bonorum dignitatem, cui vilissima sit optimi & sapientissimi patris vita? Quod si animi grati laudem facile spernis ingratus; si tuam ipse dignitatem pro nihilo ducis; moueant te preces, lacrymæque Matris, cui bis iam vitam istam, qua frueris, debes: moueat misera & sollicita senectus Dionysij patris tui, qui nunc dolet, sat scio, & angitur tantis malis, acerbeque deplorat pertinaciam tuam, & istam sententiæ tam detestabilem obstinationem. Obserua, cole, ama regem & parentem tuum, ei pare, eius dignitatem tuere, iram extimesce, vitam ante fer salutis tuæ: Me me, inquam, iugulas, quoties in ipsum castra moues? Hac vel non multum ab simili oratione, quæ cuiusuis etiam alienissimi animum commouisset, ac fregisset, Regina cupida pacis filium flens à bello faciendo frustra deterrere contendebat. Altius enim in pectore infixus erat ille partim ab inuidia, partim à cupiditate profectus dolor, quam ut cuiusque verbis leniri posset. Non ignoro scriptum fecisse quosdam, hæc Alphonso iam à sancti Vincentij templo redeunte fuisse gesta. Sed veri similis videtur cum eò iret, accidisse. Verum Alphonso à matre digressus nihilo factus eius oratione melior, aut sedatior, Conimbricam concessit: vxorem, liberosque suos Ergauicam duxit

extra Lusitaniam, quo esset ad id bellum, quod parabat, expeditior. Conuocauit omnes vndique clientes suos, exposuit pericula, quibus defunctus esset, mala quibus vrgeretur: suam vitam, suum sanguinem nullam ob culpam suam, tantum ob insitum quoddam patris odium omnium telis & gladijs peti; si qua spes reliqua sit salutis suæ, eam omnem spem, in fide & virtute suorum habere collocatam: si se ipsi destituisent, quo se verteret non habiturum illum quondam vocatum hæredem regni. Hæc paucis questus, quid factò opus esset, ostendit. Permoti erant omnium animi, grauis tempestas imminabat: quam Rex vt orientem comprimeret, omnibus ciuitatibus quid ageret filius, quid machinaretur, significat: edicit, quicumque partes eius sequeretur, aut in oppida, Castellaque reciperent, se eos in proditorum, & transfugarum numerum ducturum. Receptus est tamen à Leriensibus, cuius rei nuncius vt perlatus est ad Dionysium Scalabi commorantem, commotus est ille vehementer, timere coepit, ne tam periculosa contagio defectionis latius manaret. Elisabeta erat ea mente, qua fuerat semper, vt & filium saluum esse vellet, & impietatem eius in regem detestaretur. Tuebatur regis designati vitam Lusitanix tam necessariam, animi iuuenilis impetus Reipublic. tam perniciosos deprecabatur: filium morigerum patri, patrem filio placatum videre cupiebat. Iccircò tantum antea elaborarat, vt periculum ab eius capite propulsaret, non vt iuaret audaciam Alphonfi, sed vt impediret Dionysij furorem, non quod prebarer illius

lius

Ius scelus, hunc odio dignum esse iudicaret, sed quod discordiæ domesticæ miserum illum, & exitabilem exitum arbitraretur, vel filij necem, vel calamitatem patris. Non tamen defuere, qui sanctissimæ foeminæ consilium improbarent, & cui omnes æqui rerum æstimatores, regni totius incolumitatem referrent acceptam, eius pietati, studio, diligentia, non dignam factis pœnam dari oportere censerent. Adeunt nonnulli regem periniquo in Alphonsum animo, docent vnam reginam obstare, quo minus parenti pro suo iure in sceleratum filium animaduertere liceret. Non esse ferendum, pluris esse matri vitam seditiosi filij, quàm vxori maiestatem præstantis viri: magis eam indulgentia muliebri, quam coniugali charitate commoueri: insolentiam iuuenis peruicacis alere, fouere, despicerè miseri dignitatem, & grauitatem senis. Si sapis, segrega vxorem, adime Castella cum vectigalibus, trade in liberam custodiam: ea præsentè nihil tam occultè fieri in Alphonsum aut decerni poterit, quod ille non continuò resciscat. Pecunias verò suas dum mater retinebit, quid filio defuturum putas? non satis expertus es, quam facilè eius prudentia ad nihilum recidant tua consilia, cum diligentiam illam tantam omnium celeritate superauit, & ex tuis manibus eripuit iamiam ferè captum hostem? expectas, vt tu ipse vinctus, graffatoribus, & latrunculis dedaris, vt arbitrato suo pœnas pro suis facinoribus de te sumant? nil verius, nil melius visum Dionysio. Elisabetam amandat Ierabricam: inde egredi, aut aliò ire vetat: eripit omnia, quæ ante dederat, sum-

prum tantum frumento, cæterisque rebus dari iubet. Paruit modestissima foemina viri voluntatis ne verbum quidem dixit, quo minus in illam custodiam daretur. Breui Lusitaniæ fines, non solum de illa seiunctione fama, sed tristitia etiam peragravit. Veniunt ad eam Castellorum, quæ habuerat, præfecti: quæ audierant, vera esse compertiunt: exclamant animi dolore, ferri non posse tantam indignitatem rerum: ei se iureiurando solenni obligatos & obstrictos esse: obsecrare, ut secum in sua castella ire vellet: esse viros, esse arma, quibus reginam suam in pristinam dignitatem restituerent; neque ita occidisse virtutem patriam, ut regiam crudelitatem non possent vlcisci. At illa, se quidem nihil de pristina fortuna desiderare dicebat: illas angustias rei familiaris, atque loci sibi esse ac suis satis: quod rex vellet, decerneret, iuberet, id gratum, iucundum, suaue ducere: ibi libenter futuram, ubi esse iuberetur, quandiu vellet, qui imperauisset: cum commodum ei videretur, fore, ut ipse ad se arcesseret qui ablegasset, & redderet omnia, quæ abstulisset. Non esse necesse, neque expedire ob eam causam bellum facere, nouoque terrore augere tantum malum intestinum, atque domesticum. Molesta & grauis erat Elisabetæ famulis hæc lenitas & modestia, suas iniurias contemnentis. Monebant sapius, ne tam singularem, tam obuiam talium virorum voluntatem aspernaretur: nonnunquam etiam obsecrabant, ut bellum à suis Castellis geri vel iuberet, vel certè pateretur: sic breui futurum pollicebantur, ut in integrum restitueretur. Maluit tamen eximia mansuetudine, pietate,

tate,

ate, submissione mulier priuatas iniurias, omnes indignitates, & acerbitates sola perferre, quam spoliari, & trucidari videre multos innocentes excitato bello. Imperauit apertè ijs, qui castellis præerant, ne quem inde motum oriri paterentur; quam sibi semper præstitissent, eandem regi fidem seruarent. At Dionysius vxore remota, quam suis consilijs multum officere credebat, ad Leriam oppugnandam aduolat, pœnas doloris sui ab illis repetiturus, qui contra propositum edictum Alphonsum intra munitiones accepissent. Plurimos eorum ex Monachorum Cistertiensium templo, quod est Alcobaciæ, quò metu confugerant abductos iam ad supplicium traditurus erat, quum repentino nuncio ad Scalabim recipiendam, quò filius vi irruerat, aduocatus est. Inde igitur quum aduenientem filius fugisset, scripsit ad præfectum Leriensis arcis, vt extremis supplicijs afficeret, qui fuissent autores recipiendi Alphonsi, præter illos, qui ad Asylum Alcobaciæ confugissent: eius templi religionem plurimum apud se valere velle, quæ semper apud maiores suos sanctissima fuisset: Nouem oppidani faciliè principes suæ Ciuitatis pedibus prius amputatis cremati sunt, quod more nostro ignominiosissimum habetur supplicij genus. Alphonsus autem exclusus vndique Conimbricam venit, Montis maioris cognomento veteris arcem expugnat in eadem ripa Mondæ: ad urbem Portum paulò supra Durij ostium impositam flumini contendit: ex itinere duo Castella Leriam, & Gaiam capit, quorum illud Langobriga, hoc Cale creditur fuisse quondam: ipsam urbem nondum cinctam moenibus

facile redigit in potestatem. Accessit eodem Petrus comes eius frater ex Castella, vbi causa ipsius, rebus omnibus amissis, exulabat, euocatus: adiunxit se socium & participem fortunarum omnium. Vimaranas quum ab oppidanis mœnibus excluderentur, oppugnarunt primo, deinde circumfederunt. Ibi nunciij Dionysium iam satis commotum superioribus rebus magnoperè perculerunt: qui aduersus filium imperatorias artes quærere coactus, opulento exercitu conscripto Conimbricam obsedit, quod vnum certissimum, ac tutissimum receptaculum filio patebat, vt ille periculo suo & suorum auocaretur ab oppugnatione Vimaratarum: Et quanuis inuitus multumque tergiuersans retraheretur, re cognita iuuenis sibi timens, obsidionem soluere properauit, opem ferre laborantibus. Sed quoniam ad urbem circunvallatam ex omni parte sine periculoso certamine non poterat adiri, spe pacis & compositionis oblata, pactus est cum rege, vt aliquo tantisper concedens Conimbricam metu liberaret. Concessit ille cum suis ad sancti Martini mille passus ab oppido, secundo amne vel paulò amplius. Compositio in diem ex die differebatur. Dionysius ægrè ferens speciosis conditionibus se deceptum esse, rursus Conimbricam versus castra mouit: ad ædem sancti Francisci, quam ædem iuxta pontem sitam esse diximus, confedit. Illo aduentu suburbana ædificia, quæ muro non continebantur, partim diruta, partim spoliata, vallum vtrinque circumdatum, multa leuia prælia pro monumentis commissa, cædes indignissimæ, & maximæ ciuium inter se factæ. Nam quum alij alium, impetu quodam animi cæco, sequerentur, alij aliud clamarent; amici ab amicis, fra-

tres

trēs à fratribus, parêtes à liberis, liberi à parentibus, per imprudentiam, miserandum in modum, trucidabantur. Erat illud spectaculum funestū ac luctuosū, quum subito mærentes illos ac lugentes videres, qui modò victores propinquum aliquem, aut necessariū pro hoste iugulauissent, & quos viuos ante petiuissent impio ferro, eosdem mortuos magno animi dolore cum lachrymis & eiulatu desiderarent. Omnino res ad interitum spectare videbatur: nec prius vel oppugnandi vel resistendi finem facturos apparebat, quam alteruter victus profligatusque cessisset. Dum hæc alibi geruntur tanta contentione, tam infestis odijs omnium, interea sanctissima Regina, haud ignara quanto in discrimine versaretur & filius, & maritus; quanta calamitas peruaderet per totam Lusitaniam, cum omnes vndique mulieres, quas honestius & religiosius viuere sciebat, conuocasset, vnà cum eis in illo quasi exilio vel potius carcere, mirabili quadam cibi continentia & pietate viuebat. Multæ hebdomadæ cuiusque diebus semel tantum cibum capere, nihil præter panem, & aquam, ad victum adhibere, quantum temporis rebus cæteris etiam quieti necessariæ detrahi posset, tantum ad iram Dei placandam in sacris precationibus, in obseruationibus, in sacrificijs, quæ multa fieri iubebat, consumere, perfundere pijs lachrymis aras, precari, & orare Deum, vt illum tantum motum, & tumultum ope aliqua cælesti comprimeret, sedaret iuuenis temeritatem, mitigaret iram senis, succurreret rebus afflictis, & labentibus: non posse regnum illud esse diuturnum, in quo filius cum Patre tam infenso & inimico animo certaret, se quidem iam diu esse commeritam, vt omnes animi dolores & corporis o-

mnes asperitates rerū, omnes ærumnas sustinere co-
 geretur, & ea videret præsens, quæ ne absens quidem
 sine luctu posset audire. Quid tamen illos meruisse,
 qui obijcerentur hostium telis? quid illos, quorum
 corpora lacerarentur, bona diriperentur, agri incē-
 derētur, ædes diruerentur? quid illos qui vitā tanto
 labore, & sudore propagatā ferro redderēt? parceret
 miseris, ferret opē supplicibus, subueniret innocen-
 tib⁹, pestem illā in dies latius serpentē suo numine
 & bonitate prohiberet. Ut verò audiit, quā acriter
 pro Conimbricę mœnibus dimicaretur, quantæ ciui-
 um strages ederentur, quam inflammati essent animi
 omniū, dolore ac moerore perdita quid ageret, quo
 se verteret, nesciebat. Cūctari diutius exitiosum, ad
 præliū dirimendum cōtemnere regis imperium su-
 perbum videbatur. Lusitaniā ad interitum ruentem
 intueri dolore intolerando, regi quanuis iniusta im-
 peranti non obsecundare nefas ducebat. Intellexit
 tandem regiæ dignitati, autoritati salutique consule-
 re, id demum esse obtemperare regi. Dionysium cau-
 sa cognita, non in meliorem modo partem interpre-
 taturum, sed etiā pietatem erga omnes, studio con-
 seruandi regni laudaturum. Euolat repente ex illa
 custodia, Conimbricam petit, virum adit, cum filio
 fermocinatur, conuenit principes viros vtriulque
 partis, præter cæteros Petrum Comitem Alfonsi fra-
 trem, non cessat, non conquiescit, non defatigatur,
 alios orat, alios deterret, alijs supplicat, alijs promit-
 tit, adhibet omnes machinas, versat se huc & illuc,
 flectit pio fletu mentes omnium; efficit vt ab armis
 discedant, aliquo se conferant, vbi sine strepitu ar-
 morum, sine sanguine, cognitis filij postulatis,
 quæ æqua viderentur, concessis, omnia per viros
 bonos

bonos, & religiosos, & à suspicionem remotos constituerentur. Dionysius inspirata pace, & tranquillitate, non secus ac serena luce ex turbulenta tempestate orta lætus, & propè gestiens, obsidione soluta, Leriam cum omnibus copijs contendit. Elisabetha cum filio ad Pombalium venit, qui vicus octo ferè & viginti millia passuum distat à Conimbrica; ibi res est ad hunc modum composita. Rex Alfonso Conimbricam, montem maiorem, arcem Portus urbis, in qua est templum maximum, concessit; ingentes porrò pecunias attribuit, impunitatem omnium, quæ aduersum se facta essent, tum ipsi, tum ijs, qui partes ipsius fuerant secuti, dedit. Petro Comiti & ignouit, & quæ fuerant ablata restituit. Alfonso hisce rebus incredibiliter gaudens, maximè venia tributa Petro fratri, in æde sacra Pombalij coram regina matre, multisque principibus viris publico, solenni que ritu iusiurandum patri dedit; primum, omnes alicuius sceleris conuictos & quos haberet in comitatu se esse dimissurum, & quos nancisci posset more maiorum ad supplicium traditurum. Deinde regi tanquam parenti, domino que suo domi militiæ que præsto futurum. quæcunque accepisset, ad eius voluntatem, atque nutum gubernaturum, hostes & amicos communes putaturum. Ad idem iusiurandum primos quosque de suis adigit, exorauit que matrem, quo pax esset firmior, ut ipsa quoque iuraret conceptis verbis. Dicit non potest quantam lætitiã attulerit vniuersæ Lusitanix illa tam optata, & tam inexpectata concordia. Quanto enim maius fuerat periculum, quanto grauior, & atrocior illius calamitosi tempo-

tempo-

temporis procella, tanto vehementius latabantur omnes, ab vniuerso interitu vindicatam esse patriam & ex imminente naufragio, Reginae consilio labore- que seruata. Dionysius ouans cum coniuge & Alfonso filio Scalabim venit, inde Vlissipponem, vnde Alfonso ad ea oppida se contulit, quae ei fuerant à patre assignata. Elisabeta dum sua mala negligit, alios periculo liberare contendit; ex custodia erepta, & dignitatem pristinam, & antiqua vectigalia & Castella prius adempta recepit. Quanquam nonnulli tradiderunt, regem antequam Conimbricam obsideret, admiratum vxoris patientiam, submissio- nem, lenitatem, quae non solum obstitisset pro sua di- gnitate decertare cupientibus, sed ne poenae quidem iniustae liberationem postulauisset vnquam, eam re- uocasse, & post obsidionem pacatis rebus restituis- se in antiquum statum. Sed probabilius est quemad- modum diximus, & sic narrant scriptores rerum gestarum Lusitaniae regum. Fuit ille annus, quo haec scribuntur esse gesta, Millesimus trecentesimus vi- cesimus tertius à Christo nato. Verum non tam diu- turna, quam debuit extitit illa concordia. Pacis e- nim inimicus, belli que turbator, generis humani ca- pitalis hostis, breui tempore plurimas odij causas & discordiarum sauit, patrem que ac filium cognatio- ne naturae, communione sanguinis, foederis inter se & iurifurandi religione coniunctos omnino diuel- lit atque distraxit. Dionysius Alfonsi rogatu con- uentum principibus & ciuitatibus indixerat Olyf- sipponem; ipse deinde, cuius efflagitatu homines cõ- uocati erant, nolebat adesse: modò hoc, modò illud causabatur, procrastinabat. Cum vrgeretur vehe- mentius, diu erit Scalabim: eo absente acta sunt o-
mnia

omnia atque decisa. Fit certior pater filium in urbem redire velle: monet ne veniret, aduentum ipsius in praesentia neque necessarium, neque utilem videri. Sciebat enim aut certe suspicabatur, aliquid tum occultè machinari. Alfonsus nescire respondit, cur filius parentem inuisere, & officijs debetis prosequi prohiberetur: se tam iniustis imperijs non obtemperaturum, neque intermissurum institutum iter. Obstupuit rex tam superbo nuncio: partim dolore, partim ira furens quam maximas potuit copias comparat. Vbi ad octo millia passuum ab vrbe propè Aluogas Lauras accepit peruenisse iuuenem, procedit obuiam venienti instructa acie, nuntiari iubet, nisi è vestigio retrò, vnde venerat, reuertèretur, metu malitque victum & coactum rediturum. Non paruit iuuenis, audacia præceps. Admouit exercitum propius, omni ratione, contra voluntatem patris, ad urbem nitebatur accedere. Ibi, quod nunquam ante vsu venerat, tam multis & tam grauibus contentionibus, permisso Dei accidit, vt filius cum Patre in acie pugnaret, præter cæteras causas quæ sunt soli illi notæ, qui permisit, quo magis Elisabetæ magnitudo animi perspiceretur. Stabant hinc inde duo nõ bene armati solum, sed etiam directis ordinibus instructi iam ad pugnandum exercitus. Grandis natu parens excludere filium moenibus vrbs conabatur; ex altera parte filius iuuenili pertinaciâ & temeritate in urbem irrumpere contendebat. Ciues ciuibus, arma cognata cognatis armis, signa paria paribus signis, quina scuta scutis quinis minabantur. Summa erat expectatio, quo res tandem esset euasura. Ecce iubet vterque signa canere. Tollunt milites clamorem, concurrunt, nec iam agitatio anceps

celo-

telorum, sed vulnera & sanguis & nonnulla strata cadavera conspiciebantur. Affertur tanti mali nuntius Vlyssiponem. Regina, quæ, ut in similibus periculis facere solebat, totum à profectioe Dionysij tempus in placando Deo collocabat, timuit, ne priusquàm eò deueniret, ingens calamitas alterutrū opprimeret. Mulã inferni imperat, ascēdit quantã maxima celeritate potest, cõtendit ad pugnæ locum. Nemo regio mōre ducebat fræno, nõ solita nobiliũ matronarum & virginũ frequētiã stipatã erat, vix domesticorum quisquã euolantē sequebatur: nullã putabat interponendã morã dirimendi tam atrox periculosumque certamē. Ventũ erat ad ipsas acies, fortiter vtrinque certabatur. Alij spicula in hostem immittebant: alij fundis lapides antiquo pugnãdi genere torquebant: nec reginæ aduētũ, aut hi aperire, aut illi intereludere viã ferro desistebant. Cum cæteri qui Elisabetam erant profecti periculi magnitudine perterriti stupeřet, nõ timuit illa militum clamorem, nec splendorem armorum, nec volitantiũ telorum ictus, nec sanguinem fluentem, neq; fusa humi corpora: sola per medias acies confertissimosq; cuneos circum aures stridentib; telis penetravit; cõcurrat huc & illuc, filium alloquitur, grauitè obiurgat: reprehendit cõtumaciam, detestatur perfidiam: ausum esse contemnere voluntatem patris? & eius patris, cui tantum deberet, quantum nullis vnquam officijs cõsequi posse? nõ esse veritũ eò aspirare conari, hominibus coactis & armatis, vnde patrijs imperijs prohiberetur? non Dei immortalis metu, nõ iurisiurandi religione esse cõmotum? nõ metuisse hominum famam atq; sermones? rogat vt retrocedat cum suis. Si suam ipse fidem negligeret, id tribueret religioni matris, quæ ipsius impulsu & oratu eodem se iureiurãdo obstrinxisset.

Alfonso partim precibus, partim materna auctoritate placato, ad rege adiit, ætatis excusatione lacrymans deprecatur odium: obsecrat, obtestatur, vt in audacia & temeritate iuuenili, ostenderet ipse quantus sit moderationis senilis & grauitatis splendor. facile flexit mitissimum patris animum ad misericordiam. Venit Alfonso ad Dionysium hortante matre, sex tamen comitatus equitibus, dominum regemq; suum appellat, veniam petit. Rex grauius iam & seuerius agendum ratus cu filio toties rebellante: Gratiã, inquit, habeo fortissimis & fidelissimis hisce militibus, qui te repugnante & præsentem tibi virtute sua mihi parere cogerunt. Scalabim reuerti iubet. Vbicunq; esset, si vnquam iterum ab officij religione declinaret, eò se ipsũ aduolaturũ, & obtorto collo reducturũ ad obedientiæ cancellos. Non multò post, anno proximo mēse Febr. quũ rex eodẽ fortẽ venisset, magnus ab vtriusque domesticis tumultus exortus est: sed bonorũ diligentia sedatus. Deinde per viros vtrinq; delectos grauissimis pœnis sancitã fædus finem tandem attulit tam perniciosæ discordiæ. Talis Alfonso exiit priusquam imperium obtineret. Hęc eius fuit in parentẽ præstantissimum regem impietas quam ided credo Deus opt. max. tam longè progredi permisit, vt Elisabethæ patientiæ ac pietati facultatem & materiã daret. Hęc reginæ in vtroque placando & seruando industria & labore. Sed post decessu m patris adeptus summam potestatem & maleficia acriter vindicauit, & latrocinia compescuit, & utilitati suorum dignitatiq; consuluit, & omnibus æquum se & moderatum & placabilem præbuit, præterquam Alfonso Sanctio fratri, in quẽ euomuit omne virus acerbitatis suæ. At Deus grauissimus scelerum

lerum

lorum vindex & dignitatis patriæ assertor, inueni-
 lem ferociam impunitam, & liberam esse non est
 pessus: ac in eodem genere, in quo fuerat ipse mo-
 lestus Dionysio, pœnas atrociores tanto dignas sce-
 lere rependit seni. Nam Petrus eius filius, hæresque
 regni cui crudeli cognomen facta indiderunt, Agne-
 tem quandam generis cognomine Castiensem, cui
 iam antea oculum adiecerat, post vxoris Constantiæ
 mortem, palam habuit amicæ nomine, & ex ea libe-
 ros suscepit, quam quum Alfonso imperasset inter-
 fici, veritus ne Ferdinando nepoti suo venenum oc-
 cultè daretur, vt ad eius filios regnum deueniret, ille
 furens dolore atque amens, inita cum duobus fratri-
 bus ipsius societatem, qui in Castella longè lateque
 dominabantur, plurimos vndique facinorosos ho-
 mines collectos aggregauit, bellum exitiale intulit
 patri, eam partem prouinciæ Tarraconësis, quæ mo-
 do Lusitaniæ contributa duobus fluminibus Durio
 & Minio continetur, hostiliter vexauit; compositio-
 ne tandem affecutus est, vt vbiçunque versaretur, im-
 perium atque iudicium summum haberet; non mo-
 dò priuatarum, sed etiam capitalium rerum cogni-
 tiones exerceret; occidere, in exilium agere, bonis
 multare posset condemnatos: literas, edicta, decre-
 ta dare, consilium iudicum haberet, qui omnibus re-
 gis iudicibus, & præfectis vrbiũ superiores essent.
 Non iniuria profectò accidit, vt ei filius inferret ar-
 ma, qui toties manũ armatam habuisset in patrem, &
 viuis in ordinem redigeretur, qui genitorem suum
 aggressus quodammodo fuisset spoliare regno. Ve-
 rum, vt ad institutum nostrum redeamus, præter ea
 quæ suis quæque locis mirabiliter accidisse dixi-
 mus, duas res alias non minus admirabiles ope diui-
 na per-

na perfecit Elisabeta, quas iccirco reiecit in hunc locū quod in distributione generum, nullum proprium habere videbatur, neque quo tempore gestæ fuissent constabat, tantum poterat intelligi ante Dionysij mortem contigisse. Est in amoenissima valle tria fere millia passuum ab Vlyssipone, nec copia nec nobilitate postrema virginum sacrarum ædes S. Augustini disciplina: quæ antiquissimis institutis antea urbem, interdum, & quorum vellent domos adentes egrediebantur certa lege atque præscripto, nunc regis Ioannis tertij cura & diligētia, qui hisce moribus, quæ nunc sunt, eā consuetudinem non conuenire sapienter existimauit, coercitæ seuerioribus præceptis & astrictæ, oculos hominū, & colloquia deuitantes, in abdito religiosissimè vitā agunt. Chelis loco nomē est, causa nominis incerta. Ex eo collegio Margarita quædā nobilis, & religiosa mulier reginā in vrbe cōmorantē inuisit aliquando. Pallebat os, totū corpus horrebat macie, apparebat omnino perditā esse valetudine. Rogat regina causā tantæ tenuitatis, atq; palloris. Super stomachū inquit, tubernatum est, quod me magno dolore, & cruciatu afficit. Signauit illa cruce partē egram, manū imposuit, in Parthenonē reduxit, vbi Margarita & tumore omnem resedisse, & dolorem vniuersū exhaustum esse cognouit: quod deinde locupletissimis testimonijs planū factū est, & in tabulas publicas velatū; Mulier palā loquebatur, docebat vnūquemque ope reginæ mirabiliter morbo grauissimo se esse liberatam. Certior fit Elisabeta, agi propè nihil nihil in illo Parthenone, nisi hoc, quæri ex Margarita quemadmodum salus esset restituta: illam apertè respōdere cum vniuersis, tum vnicuique sigillatim admirabili reginæ virtute, &

H diuini

diuinitus data potestate. Mulierem ad se arcessit, gra-
 uiter accusat, quod eiusmodi de se sermones habuisset: imperat ut id facere desistat. Sese foeminam esse
 mortalem similem ipsius, nihilo caeteris meliorem,
 multis magnisque peccatis coopertam. Siquid accepisset beneficii, id non sibi, sed Deo omniu bonorum
 autori acceptum referri oportere. Humiliter enim
 ac demisse de se praestanti pietate & religione ho-
 mines loquuntur & sentiunt, & quo diligentius diui-
 nis praecipis ac legibus obtemperant, eo se inutilio-
 res seruos, & pigriores esse arbitrantur. Sed & hoc, &
 quae supra numine diuino per Elisabetam gesta esse me-
 morauimus, non magna censenda sunt, si cum eo quod
 subiiciemus, conferantur. Aliquando Regina profe-
 cta est Conimbrica, Portum urbem Arrifanam venit,
 qui vicus ad quindecim millia passuum abest ab op-
 pido. Processit obuiam mulier quaedam tenuis & rustica-
 na, filiolum caecam ducebat secum, quam ita natam
 fuisse confirmabat: haud nescia quanta esset Elisabetae
 sanctimonia: simul cogitans, quam multae, magnaeque
 res hominum excellenti virtute precibus efficerentur.
 Orabat supplex, ut oculos puellae tantum manibus at-
 tingeret: Sperabat ea re facile posse depelli caecita-
 tem. Illa quanquam applausum, & laudem populari,
 quae maxime est inimica virtuti, fugiebat, tamen ut e-
 rat comis, & humana, victa obsecratione, & miseri-
 cordia puellae, tanquam aliud agens morem gessit volun-
 tati matris. At verum Deus ostendit non modum quanti
 faciat ipse suos, sed etiam quantum valeat ad impe-
 trandum spei fiduciaque plena postulatio. Pauci nam-
 que dies intercesserant, redijt eodem sanctissima regina.
 Occurrit exultans, & gestiens laetitiam cum filiola
 sua mater: puellam integris oculis probeque affectis
 ad suum

ad suū munus fungendum producit: gratias agit ingentes pro tanto beneficio, rudi quidem agrestique sermone, sed magno motu simplici que animo, & non mediocri gratæ mentis significatione: Elisabeta Deo non sibi tantū bonū deberi docet, illi gratias agendas immortales, illius magnitudinē & benignitatē prædicandā, in cuius manu posita sint omnia: se tetigisse oculos, Deū reddidisse lucem: Iubet rem dissimulare silentio, nemini quicquam de se loqui: id quò facilius consequeretur, vestem vtrique præbet, neq; quoad vixit passa est quid illic accidisset, cōmemorari coram. Verūtamen multi eius domestici & puellā cæcā esse ortā, & reginæ tactu ipso despexisse, cōpertum habuerunt, & posteaquā excessit è vita iurati pro testimonio dixerūt. Iā annus ferè lapsus erat à constituta pace, quum Dionysius Scalabim petens, vt erat ætate graui, & imbecilla valetudine, cecidit in morbū, qui quū itineris iactationem ferre non posset, à lecticarijs in oppidū illud, quo intendebat, deportatus, satis vehementer diuq; ægrotauit more senum. Erant qui decubenti non diligenter modò, verum etiā officiosè & amāter inseruirēt: nulla in re vxoris industria, & cura desiderabatur, quū sine vlllo eius labore fieret etiā senili morositati satis. Cæterum regina, quæ erat eius animi submissio, & charitas erga virū, non tulit præripi sibi suum munus, neque consentaneum esse duxit, foris vltrò quærere ministrandi occasiones, prætermittere diuinitus oblatas domi: alienissimorum hominum morbos absque fastidio curare, contemnere periculum, & afflictationem viri. Ei se diuino & humano iure, & tam longa consuetudine vitæ obstrictam & obligatā esse videbat: coniugis bonæ partes eas existimabat, neque secunda, neque ad-

uerfa valetudine deesse marito, viuenti obsequi, imperanti parere, seruire morienti. Ergo quod foeminae tenues non ea dignitate & autoritate praeditae, quum non habeant à quibus adiuuentur, vulgo faciunt in periculis virorum, idē illa in tanta potestate & ancillarū multitudine libenter faciebat, quoad ferrent corporis vires, & rex ipse pateretur. Patiebatur autē ille reginā longius in officio progredi, quam multis fortē par esse videretur, ipsius verbis inductus, exoratus precibus, victus voluntate, cui vitam ipsā insuauem, & molestam futuram esse cognosceret, si ab illo tam iucundo munere prohiberetur. Post vbi sensit Elisabetha mortifero morbo vrgerē virum, & ab ipsis medicis esse desperatam eius vitā, apud eos qui aderant (aderant autem multi mortales) huiusmodi orationem habuit. Semper ego precata sum à Deo Opt. Max. viri fidelissimi, ne hunc tantum, si ipsi videretur, daret animo meo dolorem, vt regem meū atque vestrum, quem vnice dilexissam in vita, viderē morientem, sed eum potius ad quietem salutemque publicam mihi diu superstitem esse pateretur. Quod si aliter atque ego optarem vsu veniret, vt in hac tanta inconstātia, & varietate rerum humanarū accidere posse videbam, petebam, vt reliquam vitam vili & obsoleto habitu, qualem S. Clara suis virginibus reliquisset, mihi conficere liceret. Hoc animo iā multos annos vestem ex eo genere factam domi seruo, testem quandam huius meae perpetuae voluntatis. Nunc cerno adesse tempus illud, ipsi faelix expectanti vitam cumulatam omnibus bonis, mihi non rarò magnoperè cū mea, tū verò vestra causa reformidatū: sed nullo humano cōsilio prohibendū, nullis nostris opibus vitandum: quo tēpore ille mundi rector
Diony-

Dionysium solutum his vinculis corporis & ereptū nobis transferat, vt speramus, in regionem beatorum. Quod igitur iam tanto ante constitutū habebā, id modo vobis approbantibus faciam libenter, defunctaque matrimonij curis ad ea studia me referam quibus fui vehementer ab ineunte ætate delectata: sed ita referam, ne videar abiecisse vestri curam. Non enim est in animo vlla vota nuncupare, aut solenni ritu disciplinæ S. Claræ profiteri. Non honestissimorum virorum & virginum atque matronarum ornatissimam familiam dimittam; nihil de numero diminuam; retinebo possessiones atque pecunias mihi attributas à Rege, quarum curatione, dispensationeque suscepta, multò plures quam adhuc habui virgines adiunctas mihi ducam in filiarum numero, & loco, ac pro cuiusque animo copiisque meis vel in matrimonium collocabo, vel in collegium aliquod sacrarum virginum curabo cooptandas. Denique nullis astricta legibus, & institutis, spōte mea, humili contemptoque vestitu ita degam, quod reliquum est vitæ, vt omnē industriam ope diuina conferam ad homines subleuandos, & facultates meas liberè diuidam, quibus velim, præscripto, atq; norma diuinæ voluntatis. Quæ cum ita sint, viri fidelissimi, nihil erit quod commoueamini, vbi me mutato genere ipso vestis intuebimini; erit potius quod gaudeatis, si in tanto luctu omnium vllus potest esse gaudium locus, vel mea causa vel vestra: mea quod mihi posthac liberū erit atq; integrū obsequi studijs meis: vestra, quod in alia vitæ ratione, quæcunque in res alias impendenda forent, omnia deinceps in vobis orrandis, liberisque vestris & educandis & collocandis, & in iuuandis, ac excitandis egētibus consumen-

tur. Paucis diebus ab hoc sermone Dionys. 64. annū
agens, omnibus rebus quæ vel religiosū virū, vel bo-
num patrēfamilias, vel Regē decebāt, ritè perfectis, à
Christo nato 1325. mense Ian: excessit è vita, utroq;
nomine clar⁹, etiā apud exterarum nationes, tū quod sex
& quadraginta regnauisset annos, tum quod pluri-
mis & maximè regijs virtutibus fuisset ornatus. Ha-
bebat Elisabeta annos 54. Quæ regis obitu sibi reddi-
ta, subito se abdit in cōclauē cū vna de duabus mulie-
ribus, quas vt sup. memorauī, sibi studiorū suorū so-
cias delegerat; accipit ab ea demissè cū eximio quodā
animi sensu vestem illam tot annis ante præparatam,
& priusquam exangue cadauer adornaretur more
regio, quum habitu nouo processisset, multis stanti-
bus, vt plerunque fit in funeribus regum. Quando
inquit, me Deus omnium rerum moderator vo-
luit esse superstitem viro, cuius incolumitate con-
tinebatur mea, ipsa hodierno die statui, quē corpore
nō possum. eū animo & voluntate sequi, vt etiā si ne-
cesse sit in hoc quasi vitæ præsidio manere, quoad im-
peratoris iussu decedā, tamē ita viuam, vt mors hæc
mea, magis videatur, quā vita. Itaq; animi mei habi-
tum in posterum declaratura mortalib⁹, hanc tunicā
obsoletam, & squalidā indui, quā videtis, hoc me funi-
culo rudi & informi succinxi, hoc linteō cādido ve-
laui caput, nō vt ad eam me cōferā disciplinam, cuius
propria sūt hæc insignia, sed vt in hac humilitate, &
obscuritate quodāmodo delitescens, paulò liberius,
vti debeo, omniū Domino & gubernatori Deo quan-
tū ab illo mihi afflatur cælestis auræ, ancillari pos-
sim, Mirabantur omnes vel charitatē aduersus virum,
vel studium abijciēdi sese, vel ardorē animi; tamen si
nemo mirabatur, quæ sic vixisset vt illa cū viro, post
illius

Illius obitū ea quasi fundamēta iacere reliquæ suæ vitæ. Tādē ornatur funus, pōpa procedit, Regina, vt erat fortis & inuicta, etsi magnū quendā & intolerandū dolorem capiebat, tali vitæ socio & comite ab se auulso & abstracto, represso tamen animi tumultuantis motu prosequitur illū mortuū quem nunquā deseruerat viuū. Aedificarat Dionys, virginibus Cistertiensibus Parthenonem amplissimū propè modicum aquæ riuum circiter sex millia passuum ab Vlyssipone iuxta vicum Odiuellas, quod inter venandum ex vrsi feri & immanis vnguib⁹, mediāq; morte fuisset in eo loco diuina ope seruatus, quē agris latis ac feracibus in perpetuū locupletatum, & asyllum atq; perfugium facinorosis, & corpori suo post mortem receptaculū atq; sedem voluit esse. Huc delatum cadauer, & inclusum magnifico sepulchro, quod ipse sibi dū viueret, in templo S. Dionys, nomine dicato faciendum curarat. Sed Elisabeta, cui moriēs ille negotium dederat, vt videret ne quid ex testamento prætermitteretur, postquā iusta fuerunt Regio funeri soluta omni ornatu, apparatuq; præclaro, per diu in eodem loco morata cū suis, facilē declarauit quāto in pretio & amore maritū viuētē habuisset, quē iā sensu vitāq; carentē omni ope iuuare niteretur, vt igne purgātē liberare, si illo fortē detineretur cruciatu, augere ieiunia, orare Deū, vt pro sua bonitate prætermitteret, aut certē remitteret delictorū pænas, sollicitare cæ lites, vt illū sua apud Deū gratia subleuaret, qui eos tā piē ac religiosē fuisset veneratus, ab omnibus virginibus sacratiss, vt idē facerent, postulare; multa sacrificia singulis diebus fieri iubere, tum per monachos omnium familiarū, tū per sacerdotes nulli addictos monasticæ disciplinæ; ingentes pecunias egētibus diuidere, suppeditare frumentū, præbere vestē, cætera omnia

tribuere, quæ suppeterat ad cultū atque victū; nihil omittere, quod in illis tormentis acerrimis versanti aliquid præsidij posset afferre. Sciebat apud Deū maxima esse in gratia cælestes, multa per eos impetrari sæpe solere, illorū deprecatione magnā opē & salutē indigētibus ferre posse; ipsa porrò erat ea pietate, vt etiā si non esset necesse obtinere quicquā, sanctissimè tamē coleret, ac veneraretur superos omnes, eorumque basilicas quāuis longè distātes adiret & ornaret. Infra finē igitur anni vertentis æstate proxima, quæ secuta est interitū regis, partim vt obsequeretur huic animo suo, partim vt cælitū auxiliū, ac misericordiā imploraret, & exposceret marito mortuo, longā satis & difficilē peregrinationē illi præsertim ætati suscepit. Oppidū est in Artabris, quos veteres inter Cal-laicas gētes numerauerunt, non longè à Nerio promontorio, quod hæc ætas terrarū nominat extremū, non fama quidem bellorū insigne, aut rectorū magnificentia, sed omniū pene gentiū, exterarumq; nationū religione nobile; Cōpostellā vocant ciues, olim Ianasum dictum fuisse, rē incertā pro certa nonnulli tradiderunt. Sitū est in equata quadā agri planicie, magna copia perēniū aquarū, & rerū fere omniū, amenitate soli tāta quāta in vllis Hispaniæ locis esse memoratur. In eo extremo téplum est maximum & ornatissimū à Callisto 2. Pont: Max. factum metropol. vbi conditum esse dicitur S. Iacobi Apost. corpus. Est enim memoriæ literisq; proditū, quondā Iacobum Ioannis Euang. fratrem vnum ex tribus charissimis Christi Opt. Max. discipulis in Hispaniā delatū, ad Astures, & Celticū promōtorium venisse, omnes illas oras peragrasse, Cæsar augustā adijisse magno labore vitæq; periculo barbaros populos, & efferatos

ad par-

ad partē aliquā humanitatis, & verā religionē ab illo veteri errore atque inhumana feritate traducere conantē. Ibi diu multumq; laborantem, nullum vitæ discrimen, nullam capitis dimicationem recusantem, nihil ferè tandem perfecisse: nouem tantum natum esse iuuenes eorundem studiorum æmulos, ex his duos Cæsaraugustæ reliquisse, cum cæteris in Iudæam re tentata & infecta reuertisse. Ibi cum inuidia ciuium suorum fuisset ab Herode Agrippa iugulatus, discipulos admonitu diuino in nauiculam imposuisse de nocte cadauer exanimum, cum eo præter hominum expectationem superasse mare, superasse fretum Gaditanum, per atrocissimosque fluctus Oceani, quos onerariæ naues instar urbium ferre vix possunt, ad Iriam Flauiam appulso esse, quod nunc Padronum appellatur. Hunc siue quæ de crudelitate nescio cuius reginæ, taurisque feris, & indomitis narrantur vera sunt, siue nulla eiusmodi regina fuit in illis terris, & nouis autoribus aliquid semper adijcientibus tota est illa fabula contexta: certum est tamen à discipulis non longè asportatum magistri corpus, vbi nunc Compostellanum templum est, humatum fuisse licet, an iam tum Compostella fuerit, non satis constat, atque ab eo fonte Christi doctrinam per omnem Hispaniam permanasse, & quod ipse viuus efficere non potuisset, per **alumnos** disciplinæ suæ perfecisse mortuum. In eo loco multos annos à Saracenorum præsertim in Hispanias irruptione diuinus ille vir sine honore iacuit ignotus. Tandem Alphonso qui ob singularem amorem pudicitæ castus est appellatus, reliquijs Hispanorum imperante, diuinitus ostensus, pro illa priscorum mortalium inopia templo terreo fornacis

ceis parietibus, & Episcopo Iriensi Compostellam translato decoratus est. Verum id postea templum Alphonsus magnus lapide quadrato à se magnificè ædificatum, per decem & septem Pontifices dedicandum curauit, in quos sæpenumerò mirabiliter apparuit diuinum numen. Nam aliquot annis post Ranimiro rege, barbari graues Compostellanæ direptionis & euerfionis pœnas pestilentia propè consumpti B. Iacobo persoluerunt: & rursus Veremundo principatum obtinente, dum religiosissimam illam ædem violare conarentur, ingenti repente oborta luce territi cum abscessissent, magnam partem alui profluuio fœdè perierunt, reliqui à Christianis inuios saltus insidentibus ferro confecti. Quare omnes illæ terræ S. Iacobi sacræ putantur, tantaque eius autoritas religionis existimatur, vt non solum ex omnibus Hispaniæ partibus, sed etiam ex Gallia, Germania, Italia, ex vltimis terris innumerabilis propè multitudo concurrat, vt ea vestigia contueantur, in quibus ille magnus Apostolus Christi dicatur aliquando constitisse, & apud omnes gentes illi felices, ac beati prædicetur, qui sint ei regioni proximi; beatissimi qui sanctissimi templi aliquando lumen aspexerint. Sed hæc religio eò maior illa tēpestare habebatur, quòd neq; omnia cōsumens & obruens vetustas eam vlla ex parte obscurarat, nec dum exorti fuerant, qui effrænato & præcipiti furore instincti, antiquissima sacra conturbare & euertere niterentur. Qua commota regina præstans pietate, domesticos vocat, omnibusque rebus cōparatis, nemini tamen detecto consilio, dat sese in viam grauissimo anni tempore, maximis caloribus; neque prius itineris comites quonam intenderet intellexerunt, aut quo animo profecta fuisset domo suspi.

fuspicati sunt, quam D. Apostoli Iacobi ædē sese procul aperientē venerantem illam aspexerunt. Est nāque tumulus terreus satis editus ad quatuor millia passuum ab vrbe, vnde turres excelsæ templi se primū adeuntibus ostēdunt, & in eo defixa Crux, quam venerantes qui pietatis ergò peregrinātur, oculos ad urbem intendunt, orantq̄; Apostolum cum misto lætitiæ fletu, vt volens, propitiusq̄; sospitet cultores suos. Eum locum statim vt attigit Elisabeta, ex mula desiluit, idem fecēre cæteri, omnesq̄; pariter Apostolo consalutato quod reliquum erat itineris pedibus venerabundi confecerunt. Appetebant iam solennes D. Iacobi feriæ, quæ ante diem octauum kal. sext. agitantur. Eas cum expectasset, ante meridiano tempore in templū venit. Faciebat rem diuinam Archiepiscopus ornatu illustri atq; magnifico: aderant ab omnibus ferè terrarū oris multi mortales religione loci, sanctitateq̄; permoti. Tanto maior multitudo quam aut tum reliquo anni tempore concurrebat, aut nunc illa ipsa luce concurrat, totam ædem compleuerat; quanto & dies ille cæteris celebrior, & prisca tempora erant meliora nostris. Procedit ante gradus altaris vidua præcellens humili vestitu, multa secum afferens permagni pretij dona. Corona primum erat grandi pondere, eximio, vt illis temporibus, artificio perfecta, multis & magnis illuminata gēmis fulgentibus, omniū pretiosissimis, quas vnquam habuisset. Deinde vestes plurimis margaritis pennisq̄; pulcher- rimis, & gemmis lucentibus mira arte distinctæ, omnium quas induisset, viuentē viro, tum ornatissimæ, tum copiosissimæ. Vndulata præterea peripetasmata punice coloris, in quibus opere vario & specioso Lusitanorū, Aragoniorumq̄; regum insignia acu picta erant,

erant,

erant, quamplurimis insertis margaritis admirabili splendore. Accedebant eodem pocula prægrandia affabrè facta ex argento, quibus ipsa ante id tempus vsa fuerat. Mula item delecta generositate, optimo colore, amplissima & pulcherrima forma corporis, fræno ex auro, argento, gemmisque clarissimis egregiè facto, stratis & operimentis eiusmodi, vt omnibus, qui videbant, magnam admirationem commouerent. Cæterum reliqua munera, tum splendore, tum copia faciliè superabat. Pontificalis ornatus sacrorum antiquo illo artificio vndique perfectus, & omnibus numeris absolutus: quem cum cæteris rebus S. Iacobo dono dedit, excellenti munificentia regina. Ingentes porrò pecunias partim obtulit in templi sumptus, partim viritim egentibus, mendicisque diuisit, vt sacerdotes ipsi alijque magno natu homines, qui propter vitæ diuturnitatem multa vidisse, ac meminisse possent, sua memoria negarent extitisse quenquam, qui res tam multas, tam varias, tam pretiosas Apostolo donaret. His ita perfectis, quum & omnia sacra loca religiosaque visisset, & animi sui pietatem officioque debito satisfacisset Elisabetha, Compostellanus Archiepiscopus proficiscenti scipionem dedit & peram, indicia quædam & insignia religiosæ peregrinationis: quo illa ornatu mirandum in modum læta reuertens domum, vix dici potest quanta omnium mortalium studia in se concitarit. Quacunque veniebat, incredibili concursu, admiratione, fauore omnium eius iter celebrabatur. Effusa vndique studio videndi ex agris finitimis ingens multitudo vias & aditus obsidebat: per instructa omnia ordinibus virorum mulierumque inter vota & preces & laudes ibat: nemo erat quin
omni

omni cum cæteris in eam officio pietateque certa-
 ret: tantum admirabilis virtutis & sanctitatis præ-
 cepta quædam animo opinio fama que valebat etiam
 apud exteros suos & ignotos. Adoleuerat iam tum
 Alfonsus regis Ferdinandi filius, eius ex Constantia
 filia nepos, maturusque rebus gerendis regnum pa-
 trium à tutoribus acceptum obtinebat. Eam ob cau-
 sam quocunque peruenisset intra moenia oppido-
 rum summa voluntate omnium accipiebatur cum
 suis. Nam nec ab illa probitate, moderatione, sancti-
 monia quanuis magno esset instructa comitatu, ne in
 bello quidem quicquam periculi metuissent artium
 præfecti: & regi suo tribui arbitrantur quicquid ob-
 sequij eius auiæ tali reginæ tribueretur, publicis pri-
 uatisque officijs perquam diligenter fungebantur.
 Anno verò iam exeunte venit ad Dionysij sepul-
 chrum, vt ei sacris anniuersarijs parentaret. Adfuit
 & Alphonsus filius, qui Lusitaniæ regnum ex testa-
 mento possidebat, magna virorum nobilium & pro-
 cerum frequentia stipatus. Conuenerunt eodem
 complures antistites religionis, plurimi que honora-
 ti homines, quos & viuus & moriens liberalissimus,
 munificentissimusque rex permultis beneficijs orna-
 rat. Præstò fuerunt ad mysteria precesque peragen-
 das omnia sacerdotum Collegia, omnesque familiæ
 Monachorum, vt in regijs funeribus fieri mos est. Sic
 frequentissimo conuentu instructa, ornatuque vi-
 sendo, maxima cæremonia, solenni lugubrique can-
 tu, multis sacrificijs & assiduis pro mortuis pre-
 cationibus iusta funebria regi mortuo,
 eodem quo sepultus fuerat
 die, magnificè
 facta.

PETRI

PETRI PERPINIANI
 SOCIETATIS IESV, DE VITA
 ET MORIBVS D. ELISABETAE
 LVSITANIAE REGINAE.

LIBER TERTIVS.

REGINA præstantis animi omnibus conjugalis pietatis officijs in virum & viuentem, & mortuum strenuè defuncta, longè aliam vitam à superiore, quam cæteri semper admirati fuerant, ipsa nimis mollem & delicatam extitisse arbitrabatur, secum ipsa meditans, Conimbriam venit: vbi multò ante viduitati, si res ita fortè tulisset, solitudiniq; suæ tranquillam, & ab arbitris remotam sedem comparat. Ac primum omnem mundum muliebrem, & regium ornatum, quo antea non ad venustatem formæ, quam negligebat, sed ad matrimonij necessitatem, cui parebat, vsa fuisset, funditus dissipauit ac reiecit: aut verius ad meliorem vsum translatum, ex profano sacrum & religiosum fecit. Habebat plurimam vestem pretiosam tum stragulam, tum ad tegendum corpus auro bombycinoque textam, magnificis pictam operibus; omnem protulit in medium: è qua vestimenta sacerdotalia, cæteraque id genus ornamenta templorum maturè confecta per Pontificem aliquem sacrandam curauit. Produxit & quicquid habuit auri argentiq; facti, & infecti, imperauit fieri calices ad vsum sacrorum,
 CRUCES

cruces item tum maiores quæ præferrentur in pompa, tum minores, quæ in altaribus collocarentur: Turbula porrò, lychnuchos pensiles, & eiusmodi alia munera atque dona. Eorum partim in Parthenone S. Claræ instituto dedicari voluit, partim cæteris Lusitaniæ templis pro cuiusque vel religione, vel indigentia, uti cognorat, expedire, diuisit. Coronas verò regales pulcherrimè factas, & monialia ex auro, atq; gémis, nonnullaq; alia nobiliora ornamenta Beatrixi reginæ nurui suæ, duabusq; neptib' postea reginis, Mariæ Alfonsi filia, & Leonoræ matre Cõstantia nata, quæ paucis post annis nupsit Aragoniorũ regi Alfonso, & quibusdã alijs principibus fœminis cognatis suis distribuit, ut in illa vitæ seueritate, quam cogitabat, humanitatem tamen in suos retineret. His quasi cõpedibus, quibus maximè retardari solet cursus animorũ, ad summam & perfectissimam virtutẽ euolare cupientiũ, fractis & reiectis; mirũ est, quanto incitator, quam antea ferretur, in studia sanctioris vitæ. Primum sentiebat magnum prorsus esse in victus continentia præsidium ad omnes effrænatas corporis libidines debilitandas & frangendas, atque ad restinguenda incendia ab infestissimo humani generis hoste coniecta, cuius in vmbilico vis omnis esse dicitur. Hanc olim à primis mundi originibus vsque ad vniversam terrarum eluisionem, ac naufragium animantium propè omnium quum oleribus & stirpium fructibus homines victitarent, dominatam fuisse cognorat. Quicumque ferè fuissent aliquando ad aliquod magnum munus obeundum à Deo delecti ac destinati; eis atque adeo parentibus ipsorum, certa victus ratione præscripta, ijs rebus quæ ad luxum pertinerent, interdictum esse.

Omnes

Omnes illos vitæ sanctitate præstantes vel viros, vel
fœminas, hac veluti lorica aut scuto tectos, verè in-
uictos ad omnes appetitionum impetus ope diuina
sefe præbuisse. Hunc esse quasi ludum, aut semina-
rium quoddam pulcherrimarum virtutum, mode-
stia, pudicitia, taciturnitatis oportuna, prudentis ac
necessarij sermonis, contemplationis supernarum
rerum atque cælestium. Multis commemorabili pro-
bitate viris legerat & audierat, amictui fuisse tegmi-
na palmea, cibum sponte nascentes è terra fructus,
potum aquam, cubile terram, tectum aut antrum ali-
quod aut cælum. Quare tamen si ea iam erat ætate, vt
quanuis tot tantosque labores non sustinuisset, ta-
men effæto corpore, illa tam assidua ieiunia & tam
difficilia vix ferre posset: eas autem à prima pene-
pueritia corporis pœnas vltra pertulerat, vt ne æta-
te quidem integra atque florente diutius tam seue-
ram disciplinam, & tantam tenuitatem victus sine
gravi aliquo valitudinis incommodo pati posset; ni-
hil omnino anus egregia constantia de pristina illa
consuetudine sua remisit, ac totas fermè hebdoma-
das incredibili quadam abstinentia transigebat:
quod hoc etiam liberius, quam superioribus annis
faciebat, quia Dionysius aberat, cui dum adhuc viue-
ret, vt obsequerentur modestissima Regina, multò
minus efficiebat interdum, quam optabat. Nondum
exædificata erat domus illa sanctæ Claræ, quam ad
Conimbricam institutam fuisse diximus in ripa
Mondæ. Partim igitur quo magis id opus vrgeret, ac
citius, vt cupiebat, perficeretur: partim quo frequen-
tius ad illum virginum sacrarum cætum adire pos-
set, si propè habitaret, & sæpius earum sanctissima
consuetudine frui liceret, domum sibi ac suis paulu-
lum

Ium aduerso flumine à Parthenone remotam paucis mensibus conficiendam locauit. Fuit illud Elisabetæ uiuentis adhuc veluti sepulchrum quoddam, in quo sic delituit extrema senectute, vt Deo quidem tum maximè viueret, quum minimè videretur, rebus autem humanis & huius vitæ vanitati mortua penitus & sepulta putaretur. Ea domus vsque ad hanc memoriam annos circiter tres & triginta supra ducentos integra stetit, id quodammodo curante ac prouidente Deo, ne prius tam insigne monimentum religionis illius & sanctitatis interiret, quam literis multorum illustraretur. Quo quidem omni tempore receptaculum illud extitit miseris & egentibus hominibus, quo iniurias Cæli vitandi causa succederent, & satis patens & peropportunum; vt quos illa viuens omni studio protexisset, eisdem etiam mortua per fugium præberet. Anno verò ab ortu Christi seruatoris quingentesimo quinquagesimo nono supra millesimum, quum hoc totum factum æstate superiore fuisset in lucem prolatum à nobis altera oratione de rebus à Regina gestis, priusquam tertia, quæ fuit extrema, diceretur; ineunte vere nocte S. Matthiæ ferias antecedente, quum & vetustate nemine resistente consumpta, & maximis atque assiduis imbribus hyemis proximæ dissoluta esset, inquilinis innoxia corruit magna ex parte, tanquam & officio suo perfunctam se esse cognouisset, & charissimos quondam Elisabetæ habitatores continere sensisset. Nam & pridie eius diei rimis actis, ac velut ante denuntiata ruina omnes, vt aliò migrarent, admonuit: & puerum, qui solus cum iumento remanserat in imis ædibus, trabibus à solo ad alterum parietem stantem cratis in modum quasi de industria erectis, & pondus

ruentis tecti sustentibus ita molliter excēpit, vt multorum diligentia breui purgato loco, puluere quidem oblitus, sed prorsus integer extraheretur, quem omnes suspicarentur esse penitus obtritum. Nimirum etsi muta inanimaque tecta carebant sensu, erat tamen & vigeat diuina vis, cuius illa non modò voluntatibus, verumetiam nutibus obsecundarent. Sed olim dum ibi piè ac religiosè viueret Elisabetha, ædificas sibi quasdam ad ianuam Parthenonis ædificarat, quo cum immigraret sæpeaumerò ex illo suo vicino domicilio (obtinuerat enim à Pontifice maximo, vt quotiescunque vellet eò introire, sibi fas esset cum necessario ancillarum comitatu) multos dies inter virgines dedicatas Christo morabatur, cum incredibili quadam animi voluptate ex earum suauissimis, integerrimisque moribus accepta: vnà viuebat, vnà cibum capiebat, vnà statas & solennes preces peragebat. Alloquebatur interdum tum publicè vniuersas, tum singulas priuatim, & oratione anilis grauitatis, regiae autoritatis, Christianae pietatis, modestiae, humanitatis, prudentiae plena hortabatur ad retinendam perpetuae vitae constantiam, & ad perferendam hilari animo cum Christo Crucem sponte sublatam humeris, confirmabat. Reuocabat in memoriam nuncupata vota, exaggerabat verbis institutae vitae quum oportunitatem, tum excellentiam dignitatis. Quo maiores rerum copias abiudicassent, plures delicias exclusissent, ampliores honores contempsissent, exploratiorem spem abiecissent in posterum, eò expeditiores fore docebat animos ad hunc cursum in illam sempiternam domum conficiendum, omnibus impedimentis, quae ceteros remorari solerent procul amotis, Deo

Opt.

Opt. Max. publico ritu deuotas, dicatas, consecratas esse dicebat: ei verò etiam si omnes gratissimi essent qui rectè viuerent & congruenter legibus diuinis, tamen maiore quadam ratione integra ex omni parte castaque pectora esse charissima; quæ virginitatis amore neque sensissent vnquam viriles manus, nec foedis cupiditatibus aut cogitationibus obscænis patuissent; eas mentes illum ducere veluti sponfas suas, quæ suam corporisque castimoniam, sprete procreandi voluptate, & illa huic adiuncta cibi atque potionis, inuiolatam perpetuò sanctamque seruassent. Quod si Deo nihil nec melius, nec maius cogitari aut fingi posset, eas profectò foeminas esse beatissimas, quæ longè ab omni corporis & animi libidine remotæ, illi se vni quasi despondissent. Elaborarent igitur, ne quid de tanta commoditate, dignitateque perderent incuria sua, nec sanctissimum ac religiosissimum vitæ genus agro feracissimo cum centesimū afferente à cælesti hominū doctore cōparatum, aliqua culpa sua in contemptionē adduci paterentur. Tantò casus grauiores esse solere, quantò excelsiorem quis & illustriorem ætatem agat. Nam si turpe duceretur virginē præstanti iuueni desponsam parum castè habere pudicitiam suam; quam flagitiosum demum existimandum est sponsam ipsi Deo certa pactione mentem, non modò cōtra fidem omnibus esse vitijs expositā & obnoxiam, quod summæ iam petulantia videtur, sed vel tenuissima suspicione, quod longius abest à reprehensione, maculam vilam aspergi sinere pudori suo? Depugnarent igitur forti & constanti animo, vti cæpissent, cum omnibus malis animi cupiditatibus, illecebrisque corporis; manerent in ea statione, in qua fuissent ab optimo imperatore collocatæ.

clauderent omnes aditus non solum impurè factis, verum etiam dictis atque cogitatis: munirent, sepiant, firmarent mentis arcem praesidijs caelestibus: terga dare, cedere, pedem referre foedum putarent, & alienum dignitate sua: aut strenuè signa Christi inferrent cum summa laude, hostemque loco pellerent: aut fortiter eius resistentes furori in vestigio gloriosius occumberent. Etiam si non ea virtuti praemia proposita fuissent, quae cuiusvis animum expectatione ipsa deberent inflammare: si non immortalitas, non diuinæ naturæ multò iucundissimus aspectus, non tot corporis, animique bona manerent victores; ea tamen accepta iam esse à Deo beneficia, ut nullus eius causæ labor, nullum certamen, ne mors quidem ipsa recusanda videretur. Huiusmodi verbis, & alijs eodem pertinentibus ab animo vere generoso, excelsoque profectis, Regina rara quadam & insolita prudentia crebro suas alumnas insigni pietate virgines, tum acuebat, tum etiam corroborabat: & quando non ipsi licuerat eodem modo viuere, eas quæ perfectam officij rationem persequerentur, quod proximum erat, & re, & studio, & oratione iuuabat; à quibus ipso vitæ genere longè in matrimonio relicta, quum viduitate propius accessisset, contentione animi, & ardore præcurrentes assequi conabatur, aut etiam anteuertere si posset. Antea duas sanctæ Claræ familia mulieres habebat domi: nunc ad eum numerum tres alias adiecit, ut haberet quinque suorum studiorum participes, omnem precandi rationem optimè calentes, & dissimilitudini temporum congruentem varietatem. Cum his diurnas & nocturnas horas ita distributas habebat. Primum vix naturali somni desiderio

fiderio depulso de multa nocte vigilabant, recitatis-
que pedibus matutinis, & ad primam horam, tribus
aderant sacris; sed ea non eodem modo conficieban-
tur. Portabat enim Elisabeta secum quocunque iret
ad id aptè factum altare omnibus rebus instructum
& ornatum, quod vbicunque esset in suo cubiculo
statui, sternique iubebat, vt eo priuato vteretur, ac
domestico sacrario. Eo igitur iam ante præparato, &
ornato, statim vt dilucesceret, sacrificium fiebat sub-
missa voce, modico apparatu, cui sola regina cum
suis illis comitibus religionis intererat, ea pietate,
animique sensu, quo diuinitus afficiuntur qui omnes
suas curas, & cogitationes in cruciatu Christi atque
morte, & in admirabili amore, indulgentiaque Dei
erga genus humanum vniuersum consideranda, ani-
moque tractanda posuerunt. Inde in publicum regiae
suae sacellum veniebat cum omni familia. Aderant
iam parati, & expediti sacerdotes atque cantores,
qui quum vniuersi ante omnia rem diuinam pro Dio-
nyfio fecissent cum solenni pro mortuis precatatione,
lugubrique cantu, pari deinde ratione lamentabili
voce, flebilibus modis, vno præeunte, cæteris respon-
dentibus, Deum precabantur adiuantibus ijs, qui
aderant, eorum vota, vt mortui regis animum, si igne
fortè purgante torqueretur, ex illo cruciatu, & do-
lore liberatum in beatissima beatorum & iucundis-
sima regione collocaret. Sacra postmodum eius diei
propria fiebant pro ratione temporis, in quibus si
quæ feriæ celebrarentur, concio, vt affolet, de diui-
nis rebus habebatur. Expectabat prætereà ad multam
diem, vti sacerdotes instituto suo sacris precibus
perfungerentur: tum demum ipsa reliquarum hora-
rum ad meridiem, tertiæ videlicet, & sextæ recitatis

precaationibus cum illis quinque comitibus suis, inclinato iam in postmeridianum tempus die, ad curandum corpus & cibo necessario reficiendum, inuira discedebat. Erat Regina tanta agendi cogitandique solertia, ut nullum opus locaret faciendum, cuius non egregiam quandam, pulcherrimamque formam, animo sibi prius ipsa depingeret, ad cuius similitudinem dirigens artificium manus, quemadmodum quidque fieri vellet, mirantibus ipsis architectis praescriberet: in quo tam ingeniosa & intelligens habebatur, sic acute sagaciterque structorum, & aliorum fabrum errata videbat & notabat, vehementer ut illi mirarentur, ac stuperent, tanto se plus nihil aliud agentibus perspicere, ab eo studio alienissimam reginam. Itaque & viro iam ante regiam amplissimam illisque temporibus pulcherrime descriptam aedificarat, & non pauci Lusitaniae principes magnificas domos mente complexi, quo melius aedificarent, nullum commoueri lapidem passi fuerant, priusquam eius sententiam exquisiissent. Ergo ubi satis corporis desiderio fecisset intra naturae necessitatem, ne quod tempus a labore vacuum haberet, vocabat praefectos fabrum, caeterosque, quibus aliquam eius aedificationis partem commisisset; ex quibus permulta de totius operis ratione sciscitata, cognitisque diligenter, & accuratè rebus omnibus, quod in rem esse videretur, imperabat: his dimissis, cognoscendis omnium postulationibus operam dabat: quae cuiusmodi essent, scire operae pretium esse arbitror. Multi mortales cuiusque sexus, aetatis, ordinis, tum ex omnibus familijs religiosi, tum nulla ex certa disciplina, tum locupletes, tum tenues partim aliquid loco beneficij petebant, partim inopiae, solitudinique

que

que suæ aliquam opem implorabant: quibus omnibus illa & quam humanissimè acceptis, & sine fastidio, quoties dicere vellent, auditis, & quam vellent diu, diligenter quum de singulorum hominum dignitate, & egestate, tum de cuiusque familiæ religiosæ magnitudine & domicilio percontabatur, & vnicuique pecuniam, frumentum, vestem, quantum necesse esse cognouisset, tribui iubebat. Posteaquam satis esse factum omnibus videbat, includebat se in cubiculum, omnibus curis paulisper extra ostium, lumenque relictis sui colligendi causa; ibi vel aliquid de pietate, bonisque moribus legens, vel Deum ritè casteque comprecans, & supera atque diuina contemplans in cælesti suauitate conquiescebat. Vesperti verò recitatis solennibus horæ nonæ precibus, ad sacellum se conferebat cum domesticis suis. Præsto erant sacerdotes, qui vespertinas, & supremi crepusculi preces vel submissius peragerent profestis diebus, vel festis atque solennibus modulatè ac numerosè decantarent: quibus perattentè, pieque auditis, vespertinas ipsa rursus cum socijs recitabat. Inde, nisi destinatus esset ieiunio dies, vt erant plerique, ad cænam non regali luxu, sed antiqua frugalitate & parsimonia præparatam veniebat, à cæna diurnas preces extremas recitabat, & funebres pro mortuis; dimissisque socijs, cum comitatu tantum necessario in conclauui remanebat. Vigilabat ad multam noctem, vt ex ancillis quas retinebat, intellectum est postea, tum incredibili quodam sensu res diuinas peragrans, menteque pertractans, tum purè & castè Deum Optim. Maxim. cum fletu, lacrymisque venerans, & formidolosam eius iram à se, à suis,

ab omni Lusitania, ab vniuerso genere humano deprecās. Sæpe etiam è lecto, quem nimis molliter querebatur esse substratum, se proripiebat, & imbecillitatem animi, quæ nulla erat, increpitans & incusans, seque ipsam condemnans ignauix, anile corpus, magnis atque diuturnis fractum laboribus, abstinentia cibi confectum, in aliquo duro, ac rigido stratu abijciebat. Hisce quotidianis commentationibus ad religionem, benignitatem, submissionem animi, aduersus vniuersos homines charitatem, cæterasque pristinas eius & excellentes virtutes, quibus nihil iam addi posse videbatur, tanta facta est accessio, vt quasi rudimentum quoddam atque tyrocinium fuisse vitam superiorem appareret. Nam vt apud Iudæos olim, quando propius aderat quinquagesimus ille annus, quo solenni ritu possessiones omnes ad veteres homines redibant, tanto minoris prædia rustica diuinis institutis æstimabantur: sic magnanimæ reginæ quo mors magis appropinquabat, eo vilior erat omnis hæc humanarum rerum tam breui amittenda possessio. Principio omnem curam, & cogitationem intendit ad perficiendum Parthenonem inchoatum sanctæ Claræ nomine, & quamplurimis latomis, structoribus, tignarijsque fabris vndique spe præmiorum aggregatis, nusquam ne ad breue quidem tempus abscedens, nusquam oculos ab opere deiciens, neque laborem, neque sumptum vllum necessarium subterfugiens, templum, cuius multo iam ante fuerant iacta fundamenta quanta maxima celeritate posset, imperauit absolui, & lapideum fieri sepulchrum, quod in eo sibi templo poneretur. Neque verò solum ædificatio procedebat, sed illa simul

mul

tate, sed extraxit rem tamen varijs terroribus, & excusationibus per multos dies, vt & earum constantiã experiretur, & desiderium magis accenderet. Fit enim aliquando, maximè in genere vitæ deligendo, vt in adolescentia præcipitati consilij nimis serò pæniteat senes: & vbi nec animi firmitas, nec sententiæ grauitas, nec consilij maturitas abest, nescio quo pacto, vt aquæ cursus, sic mentis alacritas, quo diutiù cohibetur, atque reprimitur, eo deinde maiores habet impetus in erumpendo: tandem omnes & multũ optantes, & iam diu postulãtes, & magis in dies, magisq̃ue exardescentes desiderio grauioris disciplinæ, summa voluntate omniũ, extremo die dominico quadragenarij ieiunij, quo sanctissima cæremonia palmis oleagineisque ramis Christi Seruatoris in vrbem introitus concelebratur, præsentibus præter cæteros, Alfonso rege cum matre, vxoreq̃; reginis, publico ritu in collegiũ sacrarũ virginum allecã vestitum mutauerunt. Ac Elisabeta quidem Cardonia aliquanto post ob excellentem virtutẽ omniũ suffragijs vniuerso cætui præposita, eommissam sibi familiam castè, integreque gubernauit, cuius maxima parens, quam à Iudaico sermone deflexo verbo Abbatissam vulgo vocant, Proxima primæ numeratur. Cæterũ in Regina anno tertio à Dionysij morte, Mariam neprem suam desponsam Alfonso Castellanoꝝ regi nepoti, item suo, vnà cum filio, naruq̃; regibus duxit ad vltimos Lusitaniæ fines ad virum, & officio necessario perfuncta, breui Conimbricam reuertit: vbi quauis esset in illa æde constituenda & ornanda valde occupata, tantum aberat, vt ab hominibus subleuandis omniq̃ue ratione iuuandis auocaretur, vt ea vna cura in eius pectore infixã hære videretur.

Depo-

Deponerat libenter omnes vel grauiffimas offen-
fiones, fi quæ aliquando hominum peruerfitate or-
tæ fuiffent. Iniurias acceptas ignofcendo, atque a-
deò beneficijs remunerando vlcifcebatur; fi quid pe-
cuniæ fibi deberetur, quantūcunq; illud efferet, totum
remittens atque concedens. Sic animi concitationes,
hanc præfertim iracundiæ longa & affidua meditati-
one compreflerat, vt ne ijs quidem, à quibus vehemē-
ter fuiffet offensa, fuccenferet. Itaque nemini omniū
aliquando vel oratione, vel vultu, vel animo vifa efferet
efferet commotior, imitata reges apū (licet enim cōfer-
re magna cum paruis) quos aut aculeo carere prorfus,
aut certè fi habeant nunquā vti compertum, & explo-
ratum efferet. Illufre principibus, tum viris, tū fæminis
exemplum, vt fi minus poffint nunquā iralci, tamen
vbi fint irati, animo, & orationi moderentur, neque
temerè, aut leuiffimis de caufis, aut etiā, vt fæpe acci-
dit, nullis, iracundia & ftomacho exardescant. Quas
verò mulieres captas, & irritatas illecebris volupta-
tis, omni turpitudine constrictas teneri cognouiffet,
eas ab illa vitæ foeditate, & corruptelis ad pudicitia
curam, atque famę, & fanctimoniā morū reuocare ni-
tebatur. Si quæ tædio ante actæ vitæ refpifcentes in
viam ab illo errore rediffent, pudoriq; ac dignitati
fua confulentes, integram in pofterū ab omni libidi-
nis labe mentem conferuare decreuiffent, ijs victum,
veftem, pecuniā præbebat in fumptum: ne cuius rei
penuria ætatis flore quærere cogèrentur, quod deef-
fet. Conftitutum habuit inftituere, & ornare copiofā
domum, vbi quæcunq; fe ab illa intemperantia & im-
punitate ad meliorē, vt dicitur, frugē recepiffent, & a-
lerentur, & veftirentur, & bonis ac falutaribus præ-
ceptis, & inftitutis informarentur ad omnem pro-
bitatem

bitatem

bitatem, atque virtutem; cui rei non modo locum designarat, sed tecta iam etiam Conimbricæ comparat. Verùm cum difficile esse videret quæ palam peruulgassent omnibus corpora, eas in eadem ciuitate degentes, in qua petulantius dudum, procatiusque vixissent, sibi temperare, neque eorum, quibus cum illis vetus consuetudo stupri fuisset, vel sermone, vel aspectu ipso, vel denique tacita recordatione à proposito abduci, procul Turres nouas amandatis, quod oppidum non longè abest à Scalabi, sumptus necessarios abundè suppeditabat. Tandem experta suâ beneficentiam, & industriam ab illis ipsis contemni, quarum causa & impensa fiebant, & cura suspiciebatur, consuetudineque iam naturæ vim obtinenti breui eas ad se redire, atque ad mores suos, nec pristina licentia carere posse, & turpiter corporis voluptati vel in summa egestate malle seruire, quam in omni rerum abundantia vera animi libertate laudabiliter frui, vtilius in alijs rebus illud quicquid erat operæ, & pecuniæ consumi posse rata, destitit inuitas velle corrigere, quas perdifficile & arduum esset in officio continere etiam volentes. At illa facere nunquam destitit: pascere fame, ac siti arescentes; peregrinos atque inopes inuitare hospitio, nudis amictû præbere, visere ægrotos, & medico alijsque rebus opportunis adiuuare, mortuos curare sepeliendos, in funeraque pauperum facere sumptum, omne miserorum æ alienum, suis nominibus, copijsque persoluere, redimere captos à Mauris. Ad hæc monendo, obiurgando, rogando, in viam reducere longè deerrantes à semita virtutis, hortando bonos incendere, suadendo confirmare vacillantes, lugentium mœrorem mitigare consolando, denique nullum officij, nullum obse-

obsequij, nullum pietatis genus in quenquam præterire. Lerix (quod oppidum fuerat ipsi attributum) in ædibus à se erectis multitudinem ingentem mulierum honestissimarum, quæ ex nonnullis opibus ad inopiam redactæ ingenuo pudore, quominus mendicarent, impediabantur, quandiu vixit, suis facultatibus sustentauit. Conimbricæ verò vbi diuersabatur, illam Elisabetæ magnæ materteræ suæ lectam, & admirabilem vitæ rationem, quoad elicuit, persecuta est. Ante regiam enim quam Parthenoni Sanctæ Claræ propinquam fuisse diximus, in eadem sinistra fluminis ripa, hinc atque illinc frequentes ædiculas extruxit, quas inter sacellum quoddam ex aduerso regiæ direxit, area quadrata satis magna puteum medium complectente hæc omnia relicta. In his tectis humanissima regina, nulla magis vicinitate delectata quindecim viros egentes, totidemque foeminas vt sexu ipso dispares erant, sic locis disinctos collocavit, ad quem numerum hominum, qui essent eo beneficio digni in perpetuum alendum certas assignauit pecunias, vnde annona, lectus, vestisque quotannis vnicuique præberetur. Sacello verò proximo cum cimiterio consecrato, sacerdotem custodem præfecit, qui præsentibus ijs, qui annum acciperent, ex attributa pecunia subsidium quotidie faceret rem diuinam, & solennes omnium horarum concineret preces. Neque satis habuit, excellens humanitate regina, tecto ab iniuria frigoris calorisque tueri miseros, egentibus suppeditare, pascere famelicos: quod neque ipsi difficile erat illa copia, neque semel à regibus opulenti vsurpatum: sed ad hanc liberalitatem ea adiunxit officia, quæ etiam tenues, & obscuræ meretriculæ defugiunt, existimantes aliena dignitate sua.

Etc.

Etenim nullas humanitatis, & beneficentiæ partes Christiana regina indignas esse rata, visebat frequenter, quos aliquo morbo teneri audiisset, confirmabat vario placidoque sermone, hortabatur ad perferendam ægritudinem animi, & corporis dolores, multa de aliorum patientia memoriter, iucundeque narrabat; & oblita regię autoritatis ipsa complexa iacentes erigebat, præparatosque iam ante cibos afferens, leuabat fastidium verbis, denique Christum in pauperibus agnoscens, omnia ea munera piè, ac demissè exquebatur, quæ diligenti, & officiosæ famulæ in charissimos Dominos non prætermittenda esse videri possent. Hi erant horti pensiles, hæc amœnitas arborum & descriptio, hæc operistopiarij varietas, & pomorum, qua sanctissima regina oculos pascebat, miserorum squalor; hæc unguenta, hæc suauitates, quas adhibebat, grauissimus & terribissimus odor, qualis ægrotantium in egestate solet esse. Hi ludi, hæc remissiones animi, & ambulationes, concurrere, festinare, ab omni non modo re, verum etiam spe derelictis inservire. Huius tantæ liberalitatis & humanitatis etiam nunc tenuia quedam, & obscura vestigia comparent. Exstant enim adhuc illa recta circum Regię ruinas frequentissimè à pauperibus habitata, cum vetustissimo sacello, in quo dominicis diebus vnus aliquis sacerdos ex finitima Sancti Francisci æde sacris operatur, & duodecim mulieres egentes aluntur in illo Parthenone Sanctæ Claræ certa pecunia, quam Elisabeta quodam dicitur attribuisse. Mihi verisimile videtur hanc illam esse pecuniam, quam antiquissimæ literæ ad homines triginta pascendos, & vestiendos, vti diximus, assignatam fuisse commemorant; sed anno-

na ma-

nam magis indies ingrauescente, factum esse tandem, ut quæ summa in illa temporum illorum vilitate satis esset ad triginta homines alendos, eadem in hac inopia tanta, & caritate rei frumentariæ, vix duodecim iam ali possint; quippe ut aqua intercus bibendo, sic auaritia, quæ semper infinita & insatiabilis est, ipsa argenti aurique copia supra modum creuit. Et libido Ganæ, nimisque mollis corporis cultus, & elegans, tantam inopiam rerum omnium, tantam difficultatem inuenerunt, ut nisi Crassus aliquis, aut Cræsus, nemo sine summo labore viuat. Memorare possem nisi me longius ea res ab incepto traheret, quanta fuerit apud maiores nostros in uictu parsimonia, quanta mediocritas in cultu, quam parabiles habuerunt diuitias, apud quos plus vno aut altero apponi cibo lautum nimis & sumptuosum, in amictu bombycinum aliquid habere regium prorsus putabatur; qui duo millia sextertium in numero haberet, diues; qui villam, aut aliquot agrum iugera possideret, is opulentissimus existimabatur. At nunc ignavis, & desidiosus hæredibus, pecuniæ à parentibus acceptæ magnitudine ipsa ludibrio sunt. Vescendi causa omnia terra marique conquiruntur; nemo homo ducitur, qui non bombycino coopertus, argento auroque & gemmis collucens Persas oleat & Indos, insigni iniuria naturæ preciosis metallis ad officia sordida, morbis animantium & fudore ad delicias abutens. Itaque olim cum nihil, aut parum erat, id tamen quod erat hominibus frugi, & in omnibus vitæ partibus moderatis, ac temperantibus erat satis. Nunc dum nostrorum nec luxuriam delicia ab ultimis orbis

orbis terrarum finibus, & insulis importatae, nec cupiditatem omnes omnium gentium pecuniae queunt explere; tanta caritas omnium rerum ab his duabus generis humani pestibus nata est; ut nihil ne ad ea quidem paranda, quae natura requirit, satis alicui possit esse. Verum (ut eo redeat, unde nostra aberravit oratio) per idem tempus Alfonsus rex Castellanorum Mariam coniugem ob sterilitatem naturae contemnens, Leonorae Noniae viduae nobilis consuetudine, maxime filio ex ea suscepto, illa queatus tenebatur. Cuius rei fama cum ad aures Elisabetae peruenisset, commota illa violatione diuini & humani iuris, nepotis dedecore, dolore neptis discordiae periculo, in Beturiam Esurim aduolat, quod oppidum modo secretium Badiozij dicitur à nostris, praemisso nuntio, qui certiores regem de aduentu suo facerent, & oraret, ne eodem ipse in colloquium venire grauaretur. Ibi varijs crebrisque sermonibus, quales in tanta macula domesticae turpitudinis, & infamia nominis Christiani habere conueniebat: auia singulari probitate cum Nepote, iuuenem quodam aestu cupiditatis efferuescentem impulit, ut fidem daret honestius in reliquum tempus, & rege Christiano dignius se esse victurum. Ab hoc colloquio digressa repetijt pristinum suum otium, quum anni iam triginta supra mille trecetos numerarentur à natali Christi. Anno verò proximo perfecta aede sacra, monumentum ingens è lapide sigillatum, corporis reginae post obitum quieta sedes, in medio collocatum, cancellique circumdati ab omni parte. Id tantum spatij occuparat, ut de amplitudine templi, & dignitate multum diminutum esse videretur. Quapropter iam sua sponte inclinatum animum Elisabetae facile inopinatus euentus impulit,

impulit, vt alium quæreret sepulchro locum. Nam illo ipso anno, qui trecentessimus tricesimus primus supra millesimum à die natali Christi numerabatur, ita fortè accidit, vt Monda vehementer auctus imbribus, quantum illa hominum memoria nunquam ante creuerat, quum alueus quamuis, vt ferunt, multò quam nunc est, altior, tantam aquæ vim tamen capere nequiret, in ædificium recens irrumpens obrueret totum monumentum, & omnem dubitationem eius alio transferendi præderet, siqua esset. Ergo partim ante, partim super odeum (sic enim appellant Græci locum in quo cantat chorus) quod è regione cellæ ima sede fuerat ædificatum in extremo templo, ad mediam fere altitudinem excitare iussit ingentem Cameram lapideis fornicibus iunctam, quam quum mediam pariete satis lato diuisisset, partem alteram, quæ scalis adiri posset extrinsecus in formam sacelli redactam sedibus, altari, tignis adornauit: alteram interiorem Parthenonis parietibus penitus inclusam in modum odei ferreis clatris cõmuniuit, omnibus & existimantibus, & palam prædicantibus non sine nutu voluntateque diuina factum esse, vt ad eum locum flumen, quo nunquam antea peruenisset, vi & impetu repétino penetraret, vt in eodem ædificio duò quasi templa duoque odea constituerentur. Supra eam testudinem in editiore sacello, statutum monumentum, vt neq; templi partem vllam occupatam, & impeditam magnitudine teneret sua, neque iterum quantumuis amnis augeretur imbribus, allui posset aliqua ex parte. Constans fama est in demoliendo sepulchro, & ex infimo templo in sublimem sedem transferendo, quum

permultæ operæ partim vectibus labefactare cōnarentur; partim vndique deligatum funibus ad se rapere per scalarum gradus, nectamen illa moles ascensu tam accliuī posset commoueri Reginam omnes voce cohortantem, Deum venerantem animo, tetigisse scipione, quo niteretur, ac repentē conuulsum, minimo negotio magna hominum admiratione fuisse sublatum. In eodem loco monumentum Elisabetæ neptis suæ, quæ educatione auix ad summam virtutem efflorescens, prius fuerat extincta, quam ad maturitatem perueniret, poni voluit; v̄t apud quam & educata, & mortua fuisset, apud eandem sepulta, Christi Liberatoris aduentum, & promissum bonis omnibus corporis decus expectaret. Raimundus Pontifex Conimbricensis ædem ipsam cum superiore facello, arasque omnes, & cæmeterium ritè dedicauit. Hac susceptæ curæ parte, quæ quoniam erat religione propior, & coniunctior, prima omnium esse debuit, liberata Regina, cum domum se totam conuertit ad inchoatum domicilium virginum sacrarum, & extruendum, & ornandum; cuius omnes partes ita descriperat; vt nihil commodius, nihil opportunius, nihil pulchrius illis temporibus fieri posse putaretur. Non enim spectabat solum, quid necessitas naturæ, quid disciplinæ grauitas, quid illorum temporum paucitas requireret (etsi iam tum amplius quinquaginta virgines in illo collegio numerabantur) sed multitudinem futuram tanto ante mente & cogitatione complectēs, considerabat secum ipsa diligenter, quid officium suum, quid studium pietatis, quid diuina maiestas postularet. Illum sibi voluit esse viuenti tranquillum

Quillum curarum portum, mortuæ quietam corporis
 sedem, omni verò tēpore animi sui singularis aduer-
 sus Christianam religionem insignae, atq; monimen-
 tum. Stat adhuc propter ripam, & manet illud opus
 amplum, excelsum, augustum, dignū illa copia, dignū
 religione & munificentia sanctissimæ reginæ, cui pro
 detrimento, & incrementa noua, & dignitatem ma-
 iorem attulit, omnia conficēis & consumēs vetustas.
 Primum quadrata est area latitudine mediocri, tribus
 ex humilioribus ædificijs iam tū ab initio cincta, vbi
 partim sacri collegij necessariæ ministræ, partim in-
 opes mulieres, quibus quotidiana cibaria præbentur
 habitant. Quartum latus ad meridiem vergens tem-
 plo ipso clauditur, porticu nō magna à Valuis ad Par-
 tenonis ianuam pertinente. Id saxo quadrato anti-
 qua illa operâ, & artificio perfectum, recto concame-
 rato, duobus ingentium pilarum ordinibus tripli-
 cem cœstum sustinentibus multis tabulis pictis
 è Beatorum signis adornatur. E regione Tholi, quo te-
 gitur ara maxima, duplex o deum est, vt supra signi-
 ficauimus, vnum plano pede, alterum supra conca-
 merationem in altitudinem elatam, ante sacellum
 structum superiore loco, & sepulchrum Elisabetæ.
 Ipsum autem sacellum duplicem habet aditum,
 alterum ex templo gradibus lapideis benefactis,
 ostio maiore, alterum ex porticu externa, arcto hu-
 milique ostiolo, iisdem, quibus ad ianuam ascendi-
 tur scalis: sed o dei præcipua, & prodigiosa ferè ma-
 gnitudo facile demonstrat, quam frequentiam, quam
 speciē, quam amplitudinē concepisset in posterū ex-
 celsi animi regina. Etenim nunc quū solæ illæ, quæ pu-
 blicè solenniterq; vota nuncuparūt, altero tanto sint
 plures, quātum erant vniuersæ: tantū abest tamen vt

multitudine tanta compleatur, ut longè maiorem numerum capere possit. Intus duo peristilia magnitudine pari, dispari nobilitate. Alterum iunctum ipsi templo magnificentius exædificatum est: quatuor enim porticibus, opere testudineato tectis continetur, ea pilarum fornicatos parietes sustentium mole, ea multitudine columnarum, octonis columnis fulcientibus singulas pilas; ut cum omnibus opulentissimorum regum operibus, amplitudine, artificio, firmitate certet. In medio compluuium stagnum est ingens, cuius in quatuor angulis totidem impositi fontes aquam fundunt iucundissimo sono. Iuxta, puteus incremento suo fluminis inundationes multo ante prænuntiat magnam incommodum allaturas, nisi illo velut è specula signo dato cauerentur. Quod spatij reliquum est, exquisitissimis herbis, fructibus, arboribus viret. hic, dictu mirum, quinque sunt cubiculorum ordines, quorum quilibet non exiguo cæui satis esse posse videatur, duo præterea minores. Hic exedra longitudine sesquitertia latitudinis fenestrarum, & ostiorum tum frequentia, tum apta descriptione vehementer illustris, cuius interiores parietes emblemate vermiculato vestiuntur: ea dignitate, ut ad omnes motus animorum conficiendos facta esse videatur. Hic denique cænatio tam longe lateque patens, ut ducentæ virgines in ea quam commodissimè possint discumbere. Itaque tum propter hanc tam vastam magnitudinem, tum quia crescente fluuio humore noxio redundat, ea non vtuntur: ante eam cænationem, fons est ad abluendas manus è saxo, quem impendens testudo supernè ope-

operit columnis quadragenis innixa. Proximè stabat Platanus, rarissima in his oris arbor, ad operandum locum patulis diffusa ramis, quæ superiore anno, quod paucillum forte salis ad stirpes imas accidisset, nimia naturæ teneritate, vel minimæ iniuriæ impatiens, penitus exauruisse dicitur. Alterum peristilium frequentibus arboribus, porticibus, columnis ornatum; sed diuturnitate ipsa iam affectum, cænationem habet lapideis mensis, ubi nunc eibus capitur, & officinas, atque cellas multitudini tantæ necessarias. hortus vero bene magnus, & plurimis consitus arboribus, partim ramorum amœnitate gratis, partim pomorum vbertate fructuosus, circumvallatus altissimo pariete, non inhonestam, neque iniucundam animi remissionem præbet assiduo labore fessis. Omnia rursus, quæ fluuium spectant, mediocri velut obiecto muro muniuntur extrinsecus, ad hibernos impetus fluminis arcendos. Tantum ædificium munifica reginæ liberalitas, quum donis quamplurimis & sacrorum ornamentis decorauit, magnum etiam nunc vsum afferentibus, tum firmissimis opibus in perpetuum stabiliiuit, atque fundauit. Vnde ad ducenta millia sestertium annua percipiuntur: nec dubitant homines periti rerum, quin copiosiores fructus quotannis caperentur, si diligentius curarentur pecuniæ ab Elisabeta contributæ. Non defuit tam pio labori, atque huic tantæ largitati diuinum nomen: habuitque res ea incrementa, quæ præstans ille animus tanto ante prouiderat. Cæterum namque veteranæ virgines obligatæ, & astrictæ, solennibus votis, ritè velatæ nigro velo, & quinquaginta Nouitiæ nondum tyrociniij tempore completo.

stos Lusitanicæ nobilitatis, inclusa in illo Parthenone seuera disciplina, magna existimatione virtutis ac sanctimonix castè, ac religiosè viuunt. His triginta mulieres intra sacros parietes, totidè vel paulò plures foris ancillantur. Equidè apud superos cumulari credo gaudio reginam ex earum quum numero, tum integritate, & modestia; quæ si modò viueret, quod eius erat studium & ardor amoris, incredibili quadam voluptate perfunderetur. Verùm ad illa tempora reuertamur, atque ad intermissã continuationem, & seriem rerum. Quo die primum in cænatione noua accumbendum est, ambæ reginæ, socrus, atque nurus in Parthenonem veniunt, vnà cibum capere se velle dicunt. Exitit illud conuiuium non exquisitissimis epulis, non condimentorum varietate, non denique vllò apparatu magnificum, sed ministrarũ ad mensas consistentium splendore, virtuteque præstanti nouũ nobile commemorandum. Nam posteaquam omnes sacrae virgines discubuerunt, reginæ linteis præcinctæ famulari habitu vltro citroq; concursantes, & epulantium nutum intuentes, non minus diligenter, quã religiosè ministrarũt, longè maiore, vt ego arbitror, & suã & earũ, quibus in seruibant iucunditate, quã si res omnes exquisitissimè ad epulandũ in vnũ ex omnibus terris collatæ locũ, inaudita aliqua conditæ fuissent arte coquorum: dum & ipsæ Christũ Opt. Max. recognoscentes in sponsis suis indignas se esse credebant tãto munere & bono: & illæ vicissim hinc regiam amplitudinem atque maiestatem, hinc humilitatem atque indignitatem suam respicientes, tanta submissione, & pietate sic obstupescebant, vt mensæ nunquam cibi que atque ad eò sui prorsus oblitæ torperent. Neque tamen huius ædis parietibus,

aut

aut Mondæ ripis Elisabetæ religio benignitate iuncta inclusa tenebatur; siquidem duo sacerdotia minora Sacellorum instituit duobus in oppidis, quæ in ipsius erant fide, alterum Lerix, alterum Obedis, non longè ab Vlyssipone disiunctis, quæ pecunijs annuis assignatis in sempiternum tempus consecrauit. Sed illo maximè gaudebat opere, in quo maxima facta fuerat impensa pecuniæ, studij, laboris. Exultabat, triumphabat, efferebaturque lætitia, quum id absolutum vndique videbat, ex quo permagna ad multos utilitas, maior ad Deum, quàm apud homines gloria redundatura videretur. Vna res eam valdè sollicitam habebat, is aculeus & scrupulus animum quum obtinendæ salutis suæ, tum augendæ gloriæ diuinæ cupidissimum dies noctesque stimulat ac pungebat, quod non satis expeditè Christi vestigia sequi se arbitrabatur, nimisque timidè mentem ad illam disciplinam appulisse, cuius neminem sapientem aliquando puduisset. Magnum quiddam esse, nec inusitatum tamen, principatu se, & imperio spontè abdicare, à summoque fastigio rerum humanarum, non ad æquam modò cum cæteris, verùm ad infimam etiam vitæ conditionem religionis causa descendere, vel domesticis nonnullorum didicerat exemplis. Sanctia namque soror Alfonso septimi Castellæ regis nuptiarum seruitutem, & ambitionis occupationem penitus perosa, quum in Palestinam traiecisset, peregrinis & ægrotis in Xenodochio seruire maluerat, quam in solo patrio principem inter suos dignitatis locum obtinere: Et Elisabeta Pannonia mirabili altitudine animi omnes opes, honoresque contempserat: & Iacobus Aragonius filius fratris declaratus hæres regni,

gni, nullis procerum, patrisque precibus adduci potuerat, ne tantam potestatem sibi oblatam vltro ab se abiudicaret. At vero se magno instructam esse comitatu, illustres clientelas, ingentes pecunias, amplas opes habere, nihil ferme de regali apparatu cernebat fuisse detractum. Etiam si delectaretur honestissimis rebus, nimis multa solatia tamen reliqua sibi esse putabat, & in studio virtutis vndique laboribus, & sudore circumseptæ quæri sæpenumero leuamen foris & inanem nescio quam speciem dignitatis liberiore voce tandem aliquando profitendam existimabat perfectam vitæ rationem: circuncidenda, amputanda omnia, quorum in voluptate aliquid impeditenti posset esse. Quid enim facilius, quam in magna copia, & abundantia fortunæ, quando libeat, & in quos velis esse liberalem, & de eo quod superet, indigentibus impertire? Nihil vero requirere, quum nihil habeas, multisque rebus necessarijs, aut omnibus carentem, ipsa penuria viuere contentum, & omnem statuendi, sentiendi, loquendi, agendi libertatem sibi præcidere, id demum difficilè, atque arduum esse iudicandum. Contra si se penitus abderet, facultates reijceret, familiam dimitteret, quam plurimos homines in solitudine, egestateque relictos alimenta sua pristina desideraturos esse prospiciebat, nec officere sentiebat Christianæ vitæ, sed ei magno potius adiumento esse opes, & copias, quæ non superbiæ, neque luxuriæ, sed bonitati, ac moderationi facultatem & materiam præberent. In dubio erat animus. Partim enim ad perfectum officium alacritate quadam iniecta diuinitus incitabatur; partim incerta quænam esset voluntas Dei verebatur, nequid aliud magis à se requireret. Adhibet in consilium eos,
quibus

quibus ob existimationem doctrinae atque vitae, summam fidem rerum omnium ad religionem, & animi salutem pertinentium haberi oportebat. Exponit quid iam dudum agitaret animo: cupere vehementer remittere nuntium humanis curis, abiectisque rebus omnibus, dignitate, fortunis, comitatu, in ædem sanctæ Claræ se prorsus includere, & extremam senectutem suam, quando florentem adolescentiam non licuisset, omnino Deo consecrare. Docet quid huic voluntati suæ maximè obstaret: sententiam rogat: nihil facturam se esse confirmat, nisi quod ipsi gratissimum & acceptissimum fore cæli, terræque rectori, & parenti iudicauissent. Illi & si excellentis cuiusdam animi, perfectæque virtutis esse intelligebant, segregatis omnibus fortunæ bonis nihil omnino possidentem in alterius esse potestate, superioris tamen Elisabethæ vitæ cursum intuentes, futuræque simul consulentes inopiæ multorum, circumspectis omnibus, quoad humana mens assequi valet, probatorem, & iucundio rem Deo videri fore statuerunt hominum subleuandorum curam, quam his destitutis parum necessariam reginæ moribus inclusionem, & negotij fugam. Talium viroꝝ autoritate, omni dubitatione sublata, & eo, qui solus residebat, scrupulo ex animo euulso, multo etiam, quàm ante vehementius & diligentius, & liberalius in excitandis iacentibus, recreandis afflictis, tuendis inopibus, miseris iuuandis, sustentandis pauperibus, curandis ægrotis, mortuis humanis elaborauit. Vnum adhuc restat ex hoc genere facinus pulchrum, insigne, memorabile, quid neque ipse queo præterire sine flagitio, nec si quis hæc aliquando leget, sine indignatione desiderare. Anno tricesimo tertio supra millesimum tre-

centesimum ab ortu Christi, regina Codimbricæ commorante, durior in dies annona fieri cæpta; quod malum ita breui tempore auctum est; multis, vt fit, comprimentibus frumentum quæstus causa, vt iam inopia planè, ac fames grauiter vrgeret ciuitatem. Veniebat frumentum quinis denis solidis eius ætatis nummis in singulos modios, hoc est, septenis vicenis teruntijs. Nam institutis Lusitanorum regum sancitum est, quinis veterum solidis ante millesimum quadringentesimum quadragesimum sextum annum à partu virginis nouenos teruntios, quos numos æreos regales Lusitani vocant, contineri, vt singuli pro teruntio, quatuor-que semuncijs, & paulò plus duabus sextulis valerent. Erat autem modius ille non magnus, vtpote qui puero vix hebdomadæ cibaria præberet. Id pretium nunc vehementer optandum, quum nihil est præter pecuniam vile, temporibus illis optimis erat inauditum, neque ex tam infinita multitudine quisquam tantam aliquando videre, vel audire meminerat rei frumentariæ difficultatem. Quare permota ciuitas, & immutata vrbs facies erat. habet enim vim tantam dira fames; vt non solum vincat naturæ fastidium, cum nausea sordidos, insolitos-que cibos recusantis, sed etiam verecundiam, humanitatem, fidem, & (quod est mirandum magis) præcipuum illum amorem in partus suos, ab ipsa natura ingeneratum, & penitus inclusum in omnium animantium sensibus, quo etiam bestiarum immanium feritas delinitur atque permulcetur, funditus tollat. Nam in obsidionibus diuturnioribus ab omni comeatu interclusi oppidani, consumptis cibarijs, hac vna premente necessitate, sæpè iumen-

iumentorum strages ediderunt; sæpe feles, canes, mures deuorarunt: aliaque multa in iucundissimis cibis habuerunt, quorum neque aspectum oculi, neque aures nomina ipsa ferre possunt: qua eadem acti rabie non hostium modo, verum etiam suorum cadauera dentibus confecerunt. Matres verò præcipites amentia, partim recentes fetus cum magno cruciatu corporis editos, maiore cum animi sensu & dolore in ventrem, vnde in lucem exierant, abstulerunt: partim filiolos, quos educabant, & iugularunt, & coxerunt, & lacrymis flutuque conditos, neque digitis capere, neque mandere dentibus, neque lingua depellere, neque stomacho recipere perhorruerunt. Hæc igitur vis tam detestabilis, quæ bestiarum simillimos, aut etiam bestiis crudeliores homines reddit, etsi tum non tantam Conimbricensibus necessitatem imposuit, vt veteres illæ tragoediæ renouarentur; tamen ita sæuijt, vt sola illa inhumana, & barbara immanitas desideraretur; neque vlla præterea, quæ in tali re memorabilis scribentibus, incredibilis legentibus, audientibus ficta & commentitia videri solet, clades abesset. Erat misera species, & flebilis totius ciuitatis aspectus. Ora, vultusque omnium tristitia, mœroreque defixi. Mentès ipsæ mortis impendentis expectatione territæ, corpora horribili quasi tabe consumpta, color exhaustus, fractæ vires. Misceri omnia clamoribus: personare publica & priuata loca ploratu, eiulatuque miserorum; non matronas dignitas, non virgines pudor, non pueros metus, non viros grauitas domi retinebat: sed omnes velut lymphati, & attoniti partim liberos paruos, partim ætatem suam miserantes, sur-

tes, sur-

tes, sursum deorsum temerè cursitabant. In tanto & tam insanabili malo ciuitatis enituit maxime benignitas, & misericordia sanctissimæ reginæ, quæ iccirco se diuino consilio sentiens ad illud tempus esse reseruatam, vt illi incommodo aliqua ex parte, si non posset omnino, mederetur: pecuniasque suas, non tam suas, quam indigentium esse reputans, patefecit horrea, thesauros aperuit; alijs frumentum, alijs carnem, alijs nummos diuidebat; non inopes, non locupletes, non pueri, non senes, non viri, non foeminae, non sacri diuersarum disciplinarum homines, non profani ianua & aditu prohibebantur: habebatur eius domus frumētarium, subsidium diuitorum, nutrix inopis & afflictæ plebis, cella penaria omnium fame laborantium. Ea res non mediocrem metum afferebat domesticis ipsius, verentibus ne quando tanta largitas & beneficentia & sibi noceret & reginæ. Cogitabant enim magnitudinem calamitatis, multitudinem hominum, largum & minimè timidum animum Elisabetæ, præsentem inopiam cernebant, futuram copiam præstare nemo poterat; res erat angusta, spes multo asperior, certa pernicies, incerta medicina: timebant minuti & angusti homines, & omnia desperantes, ne si tam largè suppeditare pergeret in tanta penuria, intra paucos dies, absumptis omnibus, opem ab illis ipsis petere frustra cogerentur, quibus antea tulissent. Adeunt reginam, periculum verbis exaggerant, tempestatum varietatem, & inconstantiam ante oculos proponunt: si se, si familiam suam vniuersam saluam velit, moderetur benignitati suæ; ne omnia vno puncto temporis effundat: humanitatis esse, nec hominibus probatæ, neque gratæ Deo, quas copias æquius sit ad suum & proximi

proximorum periculum seruari, eas ad alienos incautè transferre. At illa modicè ac leniter castigans timiditatem, angustiasque pectoris, bono animo eos esse iussit: magnificentius de diuina clementia, & bonitate sentiendum, sperandum, loquendum esse. Si pereuntibus ciuibus, quum posset, non subueniret, tum eos iure timere potuisse. Quandiu officium faceret, non esse verendum, ne Deus illos interire fame pateretur, qui periculo suo præsentem aliorum interitum anteponebat, copijs suis & diligentia tantam generis humani pestem depulissent. Sibi quidem mortis quoddam genus esse vel ipsa morte grauius, & acerbius videre quenquam inedia peremptum, cui facile ipsa opitulari potuisset: neque dubitare, quin omnium miserorum vitam, & sanguinem à se repetiturus esset ille vindex seuerissimus: quos fidem & misericordiam suam implorantes, nisi seruasset, quum facultas non deesset, occidisse optimo iure videri posset. Itaque tantum abfuit, vt studium eius benigne faciendi retardaretur; vt se ipsa promptior & alacrior facta videretur ad elargiendum, vt non viuorum modò corpora, sed exanguium etiam cadauera mortuorum regijs beneficijs & humanitate recrearentur. Quoniam enim eius beneficentiæ fontes omnibus patebant, neque à beneficio capiendo quisquam excludebatur; tamen in tanta multitudine & inopia rerum non erat recusandum, quin multi perirent, priusquam subsidium aliquod posset afferri. Eos igitur, quos obijisse renuntiatum esset, & conquirendos diligenter, & humandos religiosè curabat: sumptum in sepulturam ipsa faciebat: vt eadem & viuentibus cibaria præberet, & funeris, exequiarumque humanitatem mortuis impartiret. In-
grauesce-

gravescebat interea magis ætate sanctissima regina,
 & nauigantium ratione & modo, quo longius anno-
 rum cursibus prouehabatur, hoc propius aberat ab
 illa vera patria, quam petebat; Nam ut ij, qui redeun-
 tes ex India, multis obitis periculis, grauissimis tem-
 pestatibus exantlatis per aliquot menses nihil nisi
 cælum, mareque viderunt, statim, ut oram aliquam
 procul aspiciunt, maiore quadam efferuntur lætitiâ,
 quam ut eam animus capere possit: sic illa ex tam
 longa iactatione vitæ, quasi terram visa sibi videre,
 incredibile quoddam & immortale gaudium mente
 concipiebat. Et quum secundas aduersasque res pari
 semper æquitate animi tulisset; tum ei longè iucun-
 dissima erat præteritorum laborum memoria iam ex
 alto portum intuenti, molestiarum & sollicitudinum
 terminum; initium immortalis & beatæ vitæ: quo
 vbi peruenisset, in omnem eternitatem, inter piorum
 animorum cætus esset à superioribus difficultatibus,
 & contentionibus conquietura. Tum maximè recor-
 dabatur, quam multis è periculis corporis, & animi
 fuisset diuina ope seruata: tum ei cætera beneficia ab
 illo cælesti parente omnium accepta in mentem ve-
 niebāt, & singula per se, & aceruatim vniuersa: quo-
 rum recordatione vehementius incensa, tendēs in cælū
 manus, ingētes assiduè tot, tantorumq; bonorū auto-
 ri Deo gratias agebat. Primum enim quia illa merito in
 summi beneficii loco ducebat, cuius demū amoris erga
 se fuisse, ita per media pericula vndiq; imminētia di-
 rigere omnē vitæ suę cursum, ut nec incideret in cæca
 perfidiæ vada, nec ad spiritum libidinū scopulos ad-
 hæresceret, nec secundæ fortunæ flatu in superbię gur-
 gites insuperabiles impelleretur, nec aduersæ furio-
 sissimis fluctibus, & turbulētissimis procellis obrue-
 retur:

retur: quantæ deinde liberalitatis & munificentiæ, nō contentū tot animi præstatiſſimis bonis vltro nō mereti donatis & cōceſſis, alia tā multa, tā præclara corporis, & externa munera, & dona tanquam corollarium quoddam addidiſſe ſe parentibus, auiſ, maioribus ortam regib⁹ nupſiſſe ex ampliſſimo genere, in ampliſſimā familiam, ſatis firma corporis valetudine magnis opibus præditam, vt nihil Dei cauſa facere non poſſet. Curriculum porro vitæ non exiguum & breue naſtam eſſe, vt cum magnam haberet rectè viuendi, & benefaciendi facultatē, & voluntatē, ſpatiū ad perficiendū nō deeſſet. Vixiſſe iam annos amplius ſexaginta: vidiſſe tot reges, tot reginas, & hos oēs afſines & cognatos ſuos: quos ne alienos quidē vll⁹ ante ſe fortè vidiſſet. In Aragonia præter parentes, auūque ſuū, Iacobos duos cū vxorib⁹, alterū patruū maioris Balearis, alterū fratrem patriæ regem; Alfonſum itē & Federicū fratres, priuſquā regnū obtinerēt, Siculum hic, ille Aragonium; apud Caſtellanos Violantiam amitā ſuam nuptā Alfono ſapienti, Sanctiū, & eius cōiugem Mariam, Ferdinandum generum ſuum Conſtantiāq; filiam; Alfonſum nepotē cum vxore Maria nepte item ſua, & Leonoram ſororē Alfoſi, priuſquam Aragonio regi collocaretur: in Luſitania focrum ſuam Beatricē, Dionyſium, Alfonſum filiū, & coniugem eius Beatricem. Alios præterea multos per ea tempora tum in Hiſpania, tum apud exteras regnaſſe gentes, partim ſe maiores, partim minores natu, quos fama tantum cognouiſſet: neque tamē vllum vſquam eſſe, aut proximis annis fuiſſe regem apud Chriſtianos, qui cum non eſſet aliquo ſanguinis, & cognationis iure coniuncta. Hoc autem toto ſpatio ſi nō omnia officia diuinæ in ſe benignitati, & amorē

amorē

amori debita praestitisset; certè laborasse quoad imbecillitas humana pateretur, ne quod sciens, & prudens omitteret pietatis genus. Opus illud tantum inchoatum ipsius causa, perfectum, & expletum omnibus suis numeris, & partibus vidisse, neque ea latitiae voluptate caruisse, quae maxime sincera & constans & perpetua ex rectis, honestisque rebus ad exitum adductis perciperetur. Tempus iam esse dicebat ex hac turba, colluioneque discedere; ad illud diuinum animorum concilium cætumque proficisci: & huius exilij miseri dolore, angusti diuersorij satietate, patriæ caelestis desiderio, Deum orabat, si commodum ipsi videretur, ut potestas sibi fieret ex hoc hospitio, vel potius carcere migrandi in illam altissimam & illustrissimam beatorum domum. Hæc assidue meditabatur anus grauissima, hæc dies noctesque peruolutabat animo, eadem (ut fit) agebat sæpenuero cum suis. Atque ut ij, qui gloriae cupiditate flagrantes, magnitudine præmiorum allekti, spe palmæ concitati in stadium certaturi prodierunt, pariter è carceribus emissi currunt principio tardius, postmodum, quo propius ad calcem accedunt, eo conituntur vehementius, vbi vero iam est in conspectu præmium præfixum; tum quantum possunt, & corpora & animos contendunt ad cursum; sic illa in hoc vitæ curriculo, & quasi certamine quanto magis appropinquabat ad mortem, tanto vehementius naturæ tarditatem incitabat: & posteaquam senectute progressa longius animo iam proxima illa præmia diuina cernebat, tanto potiundi studio efferebatur; ut omnis ei celeritas lenta nimis & tardâ videretur. Iam ad quartum & sexagesimum annum peruenerat, quum antiquissimum & sanctissimum sancti Iacobi templum

templum indigenarum, exterarumque gentium insolita frequentia celebrari cognouit. Redierat enim annus ille temporis spacijs legitimis expletis, quo summorum Pontificum concessu, & munere, quicumque sepulchrum Apostoli castè pureque viserent, vitam antea actam deplorarent, reliquam in posterum corrigere, commutareque decernerent, non criminum modò veniam, verùm etiam pœnarum omnium pro eis persolueendarum liberationem assequebantur. Lobelarum nostri vocant, verbum mutuò sumptum à ludæis ad latinorum consuetudinem loquendi detorquentes. Vt enim apud illos instituto veteri, quinquagesimo quoque anno, solenni tubæ cantu, possessiones antiquis dominis, seruis libertas restituebatur; sic moribus nostris, & vetustissimo sanctissimorum patrum decreto, quoties vlla subest iusta & pia causa, pontificijs diplomatis, liberantur debitis pœnis, qui vitiorum seruitutem depulerunt, animorumque possessio ab improbis direptoribus, quibus seipsi addixerant, transfertur ad Deum. Elisabeta, quanquam ita vixerat ab ineunte ætate, vt ei perparua, leuiaque crimina luenda esse viderentur; sic autem seipsa semper afflixerat, vt vel pro maximis, & pluribus delictis pœnarum satis putaretur esse persolutum; longè tamen aliter de se ipsa sentiens, ne extrema quidem senectute, viribus exhaustis, confecto corpore tam præclaram occasionem, & promerendi gratiam cælestem, & satisfaciendi de peccatis admissis prætermittendam esse duxit: Neque committendum, vt tantum, & tam inexpectatum bonum diuina benignitate, Pontificum Romanorum pietate, & cura oblatum, nec opinanti vllam ob causam amitteretur: Amitti enim sine dubio, quod assequi negligas,

gligas, quum positum id sit in tua potestate. Nemo est qui non sit expertus, vel audierit certè aliquando, quam sint itinera molesta, longiuscula præsertim siue pedibus conficiantur, siue iumentis, quantam afferant & corpori defatigationem, & animo satietatem ægritudine coniunctam. Itaque vulgo iam dici solet equitem iter facere laboriosum esse, peditem verò mortiferum & intolerandum. Quod ergo laboriosum tantum homines putant, id illi suaue nimis, iucundumque visum; quod tormentum, quod mortem vocant, quod crucem; id & sanctissimo quodam odio inimici domestici, hoc est corporis sui, delegit, & ardentissimo studio cælestis boni. Sentio vix hoc esse credibile, quod dicam, video nullam fidem habiturum apud eos, qui de præstantissimis hominibus, quæ narrantur, ea non ipsorum viribus, sed sua imbecillitate metiuntur. Verùm nec omittere par est quod apud auctores idoneos inuenio: nec intelligo cur minoribus facilioribusque rebus, à quoquam abrogetur, quæ tanto maioribus & difficilioribus ab omnibus tribuatur fides: & quod incredibile faciunt angustia pectoris nostri non capientes tantam virtutis lucem, id rursus pronum reddit ad fidem, eius quæ fecisse dicitur, inusitata magnitudo animi, & despectus humanarum rerum. Superioribus annis magna stipata virorum, foeminarumque frequentia more regio multa secum dona portans ad id templum adierat: nunc longè aliam rationem instituit. Paucis enim comitata foeminis, mutato vestitu, ne agnosceretur, pedibus & iuit & redijt; sarcina sua grauis, vicatim, ostiatimque mendicans; hoc Deo gratior, cæterisque cælestibus admirabilior; quod nullus applausus, nullus popularis fauor prosequabatur ignotam. Incidit hoc religiosum iter, vt histo-

rici

fidei regij notarunt, in annum trecentefimum trigesimum quintum supra millesimum à Christo nato, quod & dissimilitudine causarum, & varietate modi, & discrepantia temporum diuersum ab illo, de quo supra diximus, apparet extitisse. Quanquam suspicio nonnulla subest eandem peregrinationem variè narrari, maioremque autoritatem antiquioribus literis deberi, quibus de hoc itinere solum illa, quæ superiori libro sunt exposita, continentur: sed rem ambiguam quando dijudicare non possumus, in medio relinquimus, alterutrum affirmantibus non magnoperè repugnaturi. Dum hæc in Lusitania geruntur; apud Castellanos rex Alfonsus, aspernatus auiæ consilia, fideique illi datæ parum memor, etsi iam ei filium hæredem pepererat Maria coniux; tamen ita vivebat, nõ modò vt Leonoram domo sua non extruderet, sed vt totum etiam regnũ suum in domũ Leonoræ deferret; quæ cum esset regia turba referta, & ab omnibus ordinibus quotidie frequentaretur, vxore tecta derelicta moriebant tacita, dominiq̃ sui miseriam seruitutem deplorantia, veterem dignitatẽ suam requirebant. Nihil erat tam difficile factu, quod per Leonoram non impetraretur: nihil contra tam æquum, & facile, quod inuita Leonora posset obtineri. Illa in publicis quæstionibus, criminumque causis, illa in iure ciuili, priuatorumque omnium cõtrouerfijs populo præerat vniuerso; illa in omni negotio domi militiæque dominabatur; illa iura, leges, honores, imperia, sacerdotia, denique regem nondum consilio satis ac ratione firmatum, quum pellexisset ijs omnibus rebus, quibus illa ætas capi, ac deliniri potest, habebat in sua potestate. Ipsi quoque reginæ grauissimæ, modestissimæque foeminæ nu-

dum regiae dignitatis nomen retinenti cum Petro filio, si quando virum conuenire vellet, erat illa turpitudine magno cum dolore subeunda, vt pellicis impurissimae limen adiret. His tantis iniurijs filiae, publicae tranquillitatis causa dissimulantis & tacentis, ad Lusitaniam cum literis quorundam, tum multorum sermone perlatis, non mediocris facta est animorum offensio; sed ea inclusa penitus in pectore continebatur. Ecce autem irritatos animis reges, ac ferè nihil nisi occasionem aliquam expectantes inchoandi belli noua res propè etiam arma capere cogebat. Nam quum Alfonso Lusitaniae rex à Ioanne Emanuele nobilissimo, potentissimoque viro peteret, vt eius filia Constantia Petro filio suo hæredi nuptum collocaretur, Castellano aliud specie simulationis ostentante, aliud obscurè moliète, palàm verbis præ se ferente lætitiã, clam matrimonium inuisum sibi varijs artibus impedire conante, Lusitano verò multò etiam amplius, vt assolet, quam res erat, & suspicante, & audiente, nihil videbatur esse propius, quam vt alteri bellum ab altero indiceretur. Attulit ille nuncius tantum Elisabethae dolorem, quantum sanctissimam reginam & auiam ex dissidio propinquorum regum, nepotumque suorum capere par erat. Grauius interdum & acerbè querebatur extitisse homines tam inimicos pacis atque otij, tam capitales hostes patriae, tam amantes commodorum suorum, vt iuueniles inimicitias verbis, & fortassè falsis absentis apud alterum criminationibus inflammarent, eosque ad vim, ad ferrum excitare conarentur, qui ne dissentire quidem sine scelere nefario possent. Quid enim esse foedius? quid detestabilius? quid hominibus atque caelestibus inuisum magis, quam sobrinum
à sobri-

à sobrino; filium sororis ab auunculo, focerum à genere dissidere? quarum necessitudinum, si qua rusticanos aliquos homines & imperitos, aut quosuis alios mediocri conditione iunxisset, quantam apud eos futuram fuisse vim sanguinis? quam sancta cognationis & affinitatis iura? quam fidem, charitatem, pietatem? quam voluntatum, studiorum, sententiarum, ad extremum omnium diuinarum humanarumque rerum cum benevolentia consensionem? at opulentissimos reges, quorum vitam quum in rebus alijs, tum in amicitijs ac propinquitatibus colendis oporteret specimen esse cæteris, illa educatione, disciplina, humanitate, cultu, cognationes, affinitates, pacta, conuenta pro nihilo putare, quæ plurimum, vt æquum est in rusticis moribus, in victu arido atque ferino, in illa horrida, incultaque vita valuisse. Primum illud omnino reprehendendum esse, talium virorum aures, quas in tanta coniunctione vel criminibus grauissimis deceret esse clausas, non modò querelis omnium, verum etiam leuissimis suspicionibus, falsisque rumoribus, & susurrationibus patere. Deinde si eiusmodi ad alterum crimina de altero delata fuissent, vt nullis necessitudinibus dissimulanda esse viderentur, spectare eos certè debuisse, quantam & victoribus, & victis essent allatura pestem arma, multorumque innocentium malis & miserandis patriæ ruinis commotos omnia consilio prius, & æquitate sapienter experire malle, quam vi & armis. Bello nanque suscepto, quem esse tam improvidum & tam cæcum, qui non prospiceret, quanta calamitas accipienda foret, quum vniuersa Hispania pacata neque reprimi barbarorum impetus, neque improborum audacia retundi posset? se quidem

videri sibi videre mortales quamplurimos à culpa remotissimos crudelissima morte maectatos, principes autem tantæ calamitatis duces & autores per medias infantium strages immani voluptate bacchantes: cernere animo erectam arrogantiam impotentium, intolerandamque ferociam, temperantiam, verecundiam & modestiam iacentem, atque depressam: intueri cogitatione perturbatas religiones neglecta sacra, probitatem non solum territam metum, sed etiam afflictam malis, contra dominantem cupiditatem, volitantem audaciam, improbitatem, quum in medio tumultu regnantem, tum auetam alienis incommodis & corroboratam: Versari sibi ante oculos, vi victas leges, euerfa iura, fora vacua, derelicta tribunalia, regum in compescendis latrocinijs, cæterisque vindicandis maleficijs remissionem animi, & dissolutionem, hostium verò communium furiosos in Hispaniã vexanda conatus & diram crudelitatem, abacta pecora, segetes corruptas, exustos vicos, metu percussas vrbes, & alia his indigniora, quæ, intestinis odijs occupatis animis regum, vitari nulla ratione possent. Quibus permota periculis, impensius, quàm antea, rogabat Deum, si inimicitia tacita regum, eò prorupturæ essent, vt ferro decernerent; vt antequam ad impia veniretur arma, ex hac longinqua morte potius quam vita discedere sibi liceret. Quid enim mali se non vidisse, ex quo domo patria profecta venisset ad regnum? Spectasse primum in Lusitania quasi germanas fratrum acies: apud Castellanos deinde Dionysij Ferdinandi que arma cognata: apud eosdem rursus & Aragonios fratris generique sui contentionem acerbissimis odijs incensam. iterum in Lusitania parentis ac filij

filij non modò dissensionem, sed etiam cruentum bellum ne pateretur, quæ tot & tam graues dolores sustinisset, & tam diuturnos, eam iam semiuiuam, extremo vitæ tempore vel acerbissimum illum oculis haurire; vt duos filios, alterum natura, alterum indulgentia & amore inter se pugnantes aspiceret, & totam Hispaniam denuò flagrantem formidoloso bello. Audiit has humiles merentis Reginae preces Deus Optim. Maxim. & quod illa petebat, piè, benignè, ac liberaliter ipsi concessit. Etenim non obsecratione tantum, & notis agendum existimans, quum res etiam laborem, & celeritatem, & cursum flagitaret, æstate proxima, quam ab æde sancti Iacobi reuerterat, tametsi tempus anni caloribus im modicis, quanuis florentissimam ætatem ab itinere faciundo deterrebat, grauis autem senectus & affecta, ne tempore quidem peridoneo viæ longæ molestias ferre posse videbatur, multum dissuadentibus domesticis & orantibus, ne dubia spe proficendi in apertum periculum adduceret incolumitatem suam, Conimbrica profecta est eo animo, vt vtrumque regem conueniret, neque prius conquiesceret, quam eorum animos ad concordiam precibus & auctoritate flexisset. Nihil enim tali tempore vel reipublicæ vniuersæ salutaris, vel hominibus iucundius, vel omnibus cælitibus acceptius facere se posse in animum induxerat; quam si tantam Hispaniæ pestem nascentem, antequam adulesceret, aduentu suo, industriam, cura, labore deleteret; id vt perfici posset, nihil neque molestiæ, neque periculi esse fugiendum: si fortè iam tantum in omnes furoris excitatum esset incendium, vt restingui nequiret, nisi patriæ ruinâ; suam ta-

men operam Hispaniæ deflagranti frustra subuenire conatæ non minus Deo gratam & probatam fore, quam fuisset, si tam acerbam iracundiæ flammam, æquitaris remedijs, ab vtriusque regni pernicie depulisset. Est in agro Eborensi viginti quatuor millibus passuum ab vrbe versus orientem solem Stremotium oppidum, nouum vt videtur, sed benè ædificatum, argilla rubra, figlinisque nobile, sed marmore partim candido, partim puniceis, purpureisque venis, & maculis intercurrentibus mirè distincto longè nobilior, & pro magnitudine quum primis frequens & copiosum. Habet arcem ex marmore polito, duplicem murum, magnam aquæ putealis & fontanæ copiam; hortos non paucos, & amœnos, & omni pomorum genere abundantes. Hic, quod non exiguum lumen, & ornamentum affert, multi viri nobiles habitant, multi equites honestissimi, summo splendore ac dignitate. Hic versabatur eo tempore cum vxore Lusitanus, vnde facilius propter locorum propinquitatem & hostiles generi conatus intelligi, & quæ ad filij nuptias pertinerent agitari & confici possent. Quò quum Elisabetha primum peruenisset, inde placato filio ad nepotem etiam aduolaturam, partim ætatis imbecillitate, partim caloris iniuria, partim itineris defatigatione cœpit ægrotare, primo leuiter; mox ita vis morbi creuit, vt alijs nihil dum suspicantibus, ei præsertim ætati facilè ipsa mortem impendere sentiret. Nam repentinus alterius brachij tumor, grauè; & acerbum cum febris dolorè faciebat. Die lunæ quodam cum affligeretur vehemētius, pedem è cubili non extulit, & ex eo tempore in sacellū regium ad rem diuinā venire desijt, vt antea solebat. Curabatur diligentissimè; filius nusquam à matre disce-

discedebat, aderat perpetuo socru non secus ac parenti suæ nurus: omnes eius valetudini singulari quodam studio seruiebant, eaque omnia faciebant sedulo, quæ carissimam anum velle scirent. Ecce autem aliquando multis præsentibus, nihil videntibus cæteris exclamat; filia filia (sic enim illa nurrum appellabat) concede quæso locum illi mulieri. Cui mulieri? ait nurus admirans. Illi, illi, inquit, quæ amictu candido venit ad nos. Obstupuerunt, qui lectum circumstabant: nemini dubium fuit, quin illa sibi ditissimam & quasi deuotam foeminam præsentis ope matris & iucunda visione confirmaret ad illud supremum vitæ certamen, quæ multorum morientium animos vel eodem, vel non dissimili modo iam ante corroborasset. Proximo die Iouis, quam lecto teneri cæperat, ante diem quartum Non. Quintileis multo mane criminibus expiatis confessione plena pietatis, plena doloris, per eundem sacerdotem sacrificium fieri præcepit, extra conclaue, apto & ad videndum, & ad audiendum loco: quo peracto, ut erat ardens ad colendam religionem, & erecta, humiliter de se ipsa sentiens, & eximia aduersus numen diuinum reuerentia commota, ab Iacobo auo grauissimo magistro edocta, qui sacerdote sacrosancta peragente mysteria neminem intra cellæ cancellos consistere patiebatur, & ipse procul ab arâ nullis circum præpendentibus peripetasmatis inclusus more regû, in oculis omnium utroque genu nitebatur, surgit è lecto, vestes induit, procumbit in genua: sic ad altare ferè repens accedit, vbi sacrificulus aduenientem expectabat: ibi cum fletu, & eiulatu, mirifico animi sensu, quasi valere iubens omnia humana, è terris migratura in tam longinquas, & tam ignotas regiones,

viaticum necessariū Corpus Christi sumpsit. Sed nemo quisquā erat, qui tam cito ex illo dolore eā crederet esse morituram. Ipsi Medici longius adhuc abesse periculū suspicabātur. Illo ipso die multum diūque cum filio collocuta siæ arbitris, de ijs credo quæ ad pacem pertinerent, iam sub noctem cænātū ire iubet. Alfonso etsi iam cænauerat, cum medicis tamen paululum ad ostium cubiculi concessit. Tollunt subito mulieres clamorem, quæ cum Regina remanserant: quo rex tumultu reuocatus accurrit; vt id etiam excellenti reginæ tribueretur, quod orauerat sæpe Deum, vt moriens præsentem filium haberet, flens nihil sentientem appellat: osculatur semiuixæ parentis manus, cui vitam qua fruebatur, toties habebat, quoties fuerat per eam imminenti morte liberatus. Cæterum aliquātulum ex illo dolore recreata, cum Alfonso de illa virium, animique defectione, de Leonora filia ipsius, & alijs nepotibus suis, cæterisque rebus necessarijs, vt poterat, loqui cæpit. Tandem intelligens instare sibi mortem, filium, nurū, nepotes relinquit, reijcit labērium fluentiumq; rerum curam, & omnem vim mentis intendens ad ea, quæ sola sunt semper eodem modo, & æterna; Mariæ semper virginis opem implorans. Maria, inquit, mater gratiæ, mater misericordiæ, tu me ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Suā inde fidē ex Apottolorum symbolo publicè professā, totū carmē à Christo cōpositum discipulisq; traditū ad precandū Deum, clara voce peregit. Nōnullas alias preces addidit, quas recitantem sensim vox, sensus, vires deficiebant: donec omnibus cælestibus donis cumulata mens, corpus deserens, ita compositū ore,
ocu-

oculis, vultu, vt obdormiuisse, nō mortuū esse videretur, anno 65. quam à Deo Opt. Max. procreata fuerat; & ei tuendo regūdoq; præposita, in regionem cōuenientem naturæ suæ, domicilium immortalis, ac beatæ vitæ migrans, magnum sui desiderium in omnium animis infixum reliquit. Nam etsi vitam suo propè tempore naturæ redditam esse opinabantur, tamen partim parentem talem, partim vitæ sociam, alij patronam, alij nutricem cum vultu & fletu requirebant: magno lumine, insigni ornamento, firmo præsidio Lusitaniam, atque adeo Hispaniam vniuersam nudatam esse existimabant: tali pacis interprete, internuntia deprecandi belli, controuersiarum disceptatrice & iudice sublata, fieri non posse videbant; quin illa, quæ postea extiterunt, mala consequerentur. Itaque post eius obitum solito magis indices gliscente discordia, Lusitanus Pacem augustā in Beturia flumini Anæ impositam, quod nunc Badajozium vocatur, tandiu circumsedit Petro fratre Callaicos eodem tempore vexante, quoad duce quodam suo à Baticis magna cæde victo obsidionem soluere coactus est. At gener illico vlturus iniuriam, ex eodē oppido cum opulento exercitu in Lusitaniā inuectus, omnia cæde & incendio vastauit, vnoq; tēpore quicquid agri est inter Duriū & Minium Lusitaniæ cōtributū, à ducibus ipsius ita spoliatum est, vt Portū vsq; perueniret illa direptio. Lusitana classis omnē Baticæ orā miserè fædauit, rursusq; nauibus, & militibus aucta Callaicū litus liberè populata est. Baticæ verò triremes litore, quod ab Ana fluuio ad sacrum promōtoriū pertinet, ferro flāmaq; peruastato, Lusitanos oppresserūt ingēti prælio nauali, qua victoria suorū olatus vnus è ducibus Baticis, infestis signis, quasi calamitas

lamitas

lamitas quædam totum circum idem promontorium agrum peruasit. Lusitan⁹ iterum superato Minio Callicos incendijs, depopulationibusque fatigauit. Castellanus autem Ana traiecto proximos agros maritimos pari clade affecit. neque prius à prælijs & mutua pernicie cessarunt, quam Pontificis Maximi & Galliarum regis nuntijs, literis, precibusque permoti reges, nouo insuper barbarorum Hispaniam repetendum terrore victi; necessario ad eorum arma repellenda conspirarunt. Hæc vicissim illata & accepta detrimenta, post aliquanto, quam animam efflauit sanctissima regina: quæ omnia si diutius illa vixisset, prohiberi facile fortasse, & arceri potuissent. Verum quum esset mortua, religionis antistites, qui præsentibus aderant, solennes funerum preces, & illa luce & nocte sequenti, & proximo die lugubri ornatu, cantuque peregerunt. Delegerat autem ipsa moriens duos viros, eosque testamento notarat, ac designarat, filium videlicet & saluatum Pótificem Lamacenum, qui curarent sedulo, ne quid de vltima voluntate sua vel missum fieret, vel immutaretur. Simul in eodem testamento scriptum fecerat, quoniam SS. Francisci & Claræ religionem singularem, & virtutem mirabilem semper adamasset, ædemque virginibus sacris ex ea disciplina Conimbricæ construxisset, ibi in sepulchro iam ante præparato suum corpus velle condi. Erant qui difficile nimis & molestum, & minimè necessarium esse dicerent, statim exanimum corpus eo usque deportari; Conimbricam enim centum & viginti octo millia passuum à Stremotio distare: calores, utpote mense Quintili, esse vehementissimos; reginam intra quintum diem, nihil ferè diminuto, & attenuato corpore extinctam, eo intra paucas horas putref-

putrescente, adeò grauè, & tetrum odorem excitatum
iri, vt nemo ferre posset. Erat iam tunc Stremotij San-
cti Francisci ædes magna & religiosa, in qua etiam
nunc viri circiter viginti sex ex illa sanctissima fa-
milia degunt. Igitur aut in ea æde, aut in templo ma-
ximo Eborensi, quando non longissimè abesset, hu-
mandum censebant regium cadauer, & expectandum
tantisper, dum viscera perederentur. Ossa deinde
Conimbricam translata in sua sede reponenda; vt
neque mortua voluntas rescinderetur, neque tam in-
tolerabilem factoris molestiam in prosequendo ca-
dauere præstantes viri ferre cogerentur. Alij contra,
quod moriens regina scriptum reliquisset, id omni-
no, quemadmodum scriptum esset, fieri oportere cõ-
tendebant, quorum sententiam magis probante rege
proximo die Veneris in ligneum loculum corpus in-
cluditur; proficiscuntur à meridie multis honoratis
nobilibusque viris officij causa prosequentibus: ac
præter cæteros Pontifice Lamaceno; videntibusque
omnibus, ne languidum cadauer illis caloribus in
tam longinquas terras integrum perferri nequiret.
Iactabatur, vt sit, loculus in omnes partes: agitaba-
tur inclusum corpus impactum vtrique lateri tanta
vi, tanto strepitu, vt qui sequebantur fractum illud
omnibus membris, & comminutum esse sibi persua-
derent. Accedebat eodem, quod multi ex familia re-
ginæ, quos illa viuens plurimis beneficijs affecerat,
dum mortuam lamentarentur, inflammati animi do-
lore, loculum grauissimè percutiebant. Quapropter
vix progressi fuerant paucorum dierum viam, quum
ille commissuris omnibus etsi tabulæ religatæ cla-
uis erant, & funibus astrictæ continebantur, patenti-
bus rimis dehiscere cæpit. Emanabatque iam è cada-
uere

uere

uere sanies, crebris ictibus expressa. Tum verò quibus deportandi corporis negotium à rege commissum erat, non metuebant solum, & admurmurabant; sed etiam palam loquebantur, nec sine stomacho quidem, nullo modo posse fieri, vt putria & corrupta membra, nulloque spiritu continente dissoluta, & effluentia, quo intenderent iter, peruenirent. Breui tantum factorem è loculo proruptum omnium naribus afflandum; vt nemo longè sequi aut consistere posset, nedum propius auderet accedere. Filij nonnūquam pietatem aduersus matrem abutentes finitimi vitij nomine reprehendebant; multò rectius futurum fuisse hominum prudentissimorum consilij obtēperare, quam inuita & reclamante natura tantū oneris & laboris imponere nobilissimis viris. Scilicet nō satis esse regum affectatoribus viuorū fastidium, & imperia immoderata perferre, nisi mortuorū etiā miseri tabo fluentia cadauera, & odoris intolerabilis feditatem sustinerent. Hæc illi rei totius adhuc ignari, nihilque maius, neque diuinius de Elisabetha cogitantes, quæ quod alijs cadaueribus accidere sciebant, iam apertè quærebantur. At Deus, cui facillimum est quicquid administra natura rerum à se constituta, singulis horis & momentis efficit, idem nulla adiuuante causa, repugnante etiam ipsa natura, facere quum velit, vt in multis antea sanctissimis hominib⁹ sæpe fecerat, nouo aliquo insolitoq; monstro, sanctitatem eius, quæ portabatur, palam proferre decreuit. Ergo vt si Cypero, iunco, calamo, cardamomo, balsamo, agallacho; & vt multa cōplectar breui, vt stirpiū quarundā radicibus, materiæ, libro, floribus, fructib⁹, achrymis, & quod est mirabilius, certarum animāliū sudori, puriq; maturo eā ab initio vim, & naturam dede-

dederat, quū nullā haberēt; vt admirabili quadā odo-
 ris iucunditate longē, lateque permanāte, & circūfu-
 sum aerē, & hominum nares, sensusque cōplerent, sic
 tū emortuo & liqueſcētī corpori, cui natura erat pu-
 tere, mirabiliter vim talem inſeuit, & ingenerauit, vt
 pro malo & putido ſuauiſſimū & quaſi cæleſtē quēdā
 odorem profunderet, oſtendentem integritate ſua in-
 tēgritatem tranſactæ vitæ. Quem vbi omnis illa mul-
 tudo percepit, quæ officio debito cohonestabat Eli-
 ſabetæ funus, mulieres, viri, equites, nobiles, religio-
 nis antiſtites factō ad loculum experiundi gratia cō-
 curſu, ſimul exclamant, miſcentes gaudio ſtetum,
 rem eſſe nouam, prodigioſam, diuinam, qualem de
 nonnullis præſtantiffimis hominibus aliquando
 legiſſent, vel audiſſent. Nihil æſtu caniculæ, nihil
 ſpatium temporis, nihil exanimi corporis nimium
 ſuæcum ad corruptionem valuiſſe. Victam eſſe vim
 elementorum, è quibus corpora infra lunam tempe-
 rata concreſcant, perturbatum vnus mulieris excel-
 lenti pietate rerum ordinem, peneſas naturæ le-
 ges, debilitatos, & fractos impetus mortis. Ceſ-
 ſiſſe naturam naturæ, ortam æternæ, creatam ef-
 fecatrici, caducam immortalī, humanā diuinæ. Præ-
 dicare omnes Dei numen, poteſtatem efferre ver-
 bis, laudare plusquam patriam indulgentiam er-
 ga bonos, magnas interdum illi gratias agere, quod
 Regina præſtantis, quam ſibi ſemper addictam, de-
 bitā, obſtrictam habuiſſet, probitatem morum egre-
 giaque facta non ſolum illo veluti ſigno poſteris in-
 dicaiſſet, verū etiā præclaro indicio comprobata ad
 immortalē memoriā, & religionē confecraſſet. Tam
 inopinato ſtupētib⁹ euentu, alius nō minus mirabilis
 diuinitus oblatuſ Alſonſus Martin. ſacerdos ex fami-
 lia Pon-

lia Pon-

lia Pontificis Lamaceni, & Ioannes Maceria è domesticis Reginae, supellectilis eius, dum adhuc viueret, iustos agro corpore febrientes ad loculum venerabili quâ accessissent, & rogassent, vt morbum illum à se deprecaretur, subito decedentem febrem ab eo tempore non censerunt, vt ex eorum confessione, Episcopi Lamaceni testificatione, Martini Alfonsi Scribae Conimbricensis tabulis cognosci potest. Septimo die tandem æstuosissima via ventum Conimbricam est, & in medio templo S. Clarae depositum in feretro cadauer. Elisabetha dum vixit benefaciendi cupiditate multas honestissimorum equitum familias apud se educans; nutrices non paucos habebat domi, easque omnes proficiscens in vrbe reliquerat cum alumnis suis. Inter eas erat Maria Michaelia Leriensis, cui iam dudum in manu dextera gibbus inges excreuerat, quo die verò regium funus Conimbricam peruenit, quum accubuissent, deque Reginae vita, & præclaris facinoribus inter epulandum cum dolore colloquerentur, & quam multi tale perfugium amissum essent desideraturi, Maria quædam Dominici filia, quæ in illo itinere supremo & viuentem illam, & mortuam comitata fuerat, alteram appellas, cui manus erat gibbera; ora inquit, vt à Deo deprecetur, vt istum tibi gibberem miserè fædantem manum auelli patiatur. Ego linteum seruo, cui malagmata illi in solebant imponenda laboranti, sanguine profluente ex tumore tinctum, in quo propter singularia reginae merita erga Deum magnum præsidium positum esse credo, ad mitigandos & expellendos omnes morbos. Certam ea verba fiduciam recens tum vitæ, tum eorû, quæ post mortem accidissent, memoria omnibus attulerunt, præsentis sanctissimæ mulieris ope discuti posse

posse tuber quanuis magnum & inueteratum. Lin-
teolum exhiberi iubent, quo cum inuoluissent ma-
num ægram, rursusque post epulas euolutam de-
texissent, ne vestigium quidem vllum tumoris reper-
tum est. Tantam ad sanandum vim Deus inesse vo-
luit etiam in ijs, quæ quoquo modo corpus Elisabe-
tæ contigissent. Ea res quum ipsius Michaeliæ, quæ
tam insigne beneficium acceperat, tum aliorum, qui
interfuerant testimonijs religiosissimis confirmata,
publicis eiusdem Martini Alphonsi scribæ literis ad
posteritatis memoriam continetur. Dum hæc alibi
geruntur, Pontifex Lamacenus, alijque funeris illius
comites, quoniam locus multis partibus patebat
latissimis rimis, ciuesque Conimbricenses, & alij
complures mortales viuentis reginæ beneficentia
recreati, ope erecti, liberalitate acti, omnia plango-
re, lamentationeque complebant, statuerunt, vt pro-
xima nocte quiescente illa multitudo quæ serua-
bat in templo corpus, clam per silentium raptum in
sepulchro iam aperto conderetur, in eiusque locum
alius locus inanis supponeretur, ne fraudem ex-
perrecti sentirent. Ad id munus obeundum minores
urbis magistratus euocati, eisque dati socij viri ali-
quot delecti plurimis obligati beneficijs reginæ, qui
negotio suscepto, quum se prima vigilia tradidif-
sent, vt intempesta nocte, quæ maximè oportuna e-
rat incepto perficiendo vigilare possent, tam graui
somno obruti fuerunt Dei voluntate, officij debiti,
& laudabilis in parentem suam pietatis materiam
plebi eripi nolentis; vt nemo omnium nisi clara lu-
ce expergisceretur. Itaque vbi diluxit, omnes reli-
giosæ familiæ, multique præterea sacerdotes ex om-
nibus templis Curialibus ritu solenni, funebri pre-

M

catio-

catione, lamentabiliq̄ue cantu parentalia sacra vnâ
concelebrarunt, opifice mundi Deo multis iam tum
repentinis desperatorum morborum curationibus
ostendente, quantum apud se valeant Elisabetæ pre-
ces. Erat enim in illo Parthenone mulier tantis ge-
nuum oppressa doloribus; vt neque crura flectere,
neque se vlllo pacto commouere posset: quæ cog-
nito reginæ decessu, & sanctissimi corporis aduentu,
dolens magnoperè non sua solum valetudine, sed
multò etiam magis, quod cum virginibus cæteris of-
ficiū supremi communi cætus illius parenti per-
soluere prohiberetur, non prius cum intimo quo-
dam animi sensu flens orare destitit fruentem diuinis
bonis, vt à Deo sibi tantī cruciatus liberationem ob-
tineret; quàm facta voti compos lætitiæque gestiens
vnâ cum cæteris tam subitam commutationem valdè
mirantibus, processit ad lugubre cæmē præeundo,
& vicissim respondendo concinendum. quod postea
& ipsius, & aliorum testimonijs apud Episcopum La-
macenum planum factum est, & per illū ipsum Mar-
tinum Alfonsum scribam in tabulas pulicas relatū.
Vbi verò tempus aduenit includēdi corporis in mo-
numentum & tegendi; viri primarij delecti, qui fere-
trum subeuntes in facellū superius latioribus Scalis,
qua extrinsecus illud adiri diximus, efferrent: quorū
quum manus atq; vestes imbuerentur è loculo fluen-
te sanie, oēs odorū suauitates admoueri sibi ad nares
opinabantur: tantum abfuit, vt vlllo horrore, aut mo-
lestia afficerētur. Expectabant intra ianuam ad quam
ijsdē Scalis aditum esse ostensum est; vniuersæ sacræ
virgines parentis & nutricis suæ corpus: q̄ quum in-
tro ferri postulauissent, magno animi dolore deffe-
rūt casum, & orbitatē suam; quæ tale vitæ subsidium,
cura-

curarum solatium, laboris participem, & sociam perdidissent, mitigante Deo pium earum moerorem nouo beneficio; ac demonstrante simul, quanto meliore vita frueretur, quam mortuam lugerēt. Nam in illo sacro Cætu Cōstantia Ania ciuis Eborensis, iam diu insanabili horribiliq̄ morbo vrgebatur. Pestiferum quoddam vlcus ei labia, gingiuasq̄ depascebatur, sensimq̄ serpebat latius, nec multum abesse videbatur, quin amitteret oēs dentes. Vociferabatur sæpe numero miserabiliter tanti mali tormenta non ferēs; & aliarum tranquillitatē, ac religiosum otium turbabat clamoribus; nec medicorū artificium & industria, vllam tantæ pesti poterat opē afferre. Erat ei bene nota reginæ vita: multa videbat accidisse diuinitus post eius obitū: sperauit si eam patronam apud Deū adhiberet, quiduis minimo negotio assecuturā; abijcit se supplex ad feretrū, ita loculū osculatur, vt ægram partē oris, & confectam illa lue contingeret. Recipit se cum cæteris. Non est dubium, quin cineribus atq; ossibus hominum religione præstantium sit cultus quidā tribuendus, quorum cōtactu vel aspectu tam præfens diuinum auxilium, & numen ostēditur. Dum sanctissimū corpus à ianua Parthenonis ad sepulchrum asportaretur, Constantia liberā se esse pristino cruciatu sentiens, aduocat socias, rem omnē exponit, os inspiciendum præbet: nullā ne tenuissimā quidem illius pestis indicia cōparebant: integra omnia, beneq̄ affecta reperiuntur, labra, gingiæ, dentes, palatum. Quo miraculo obstupefactæ simul oēs conclamant vna voce: Reginæ sanctitatem, & apud Deum gratiam mirantur, diuinam bonitatē laudibus extollit: magno & immortali beneficio affectas esse vniuersas illa comite & consorte eiusdem discipli-

næ mirabiliter perfanata, non esse desiderandam eius vitam, cuius morte re ipsa iam experirentur tanto se magis, & cæteros posse iuuari, quanto ampliore & angustiore regno in cælo cum Christo potiretur, quam in terris antea, vel cum viro, vel cum filia posita fuisset. Hoc tantum prodigium, & tam manifestum eodem, quo accidit, die apud Lamacenum Pontificem, quum eius quæ sanata fuerat, tum aliarum virginum sacrarum religione, & autoritate comprobatum in tabulis publicis per eundem illum Martinum Alphonsum perscriptum est, ad memoriam omnium seculorum sempiternam. Condito verò corpore digrediens à sepulchro, multitudo mirabatur, & obstupescibat re tam noua. Nonum illum iam diem esse à reginæ morte: cadauer tamen exanguie viæ iactatione fractum, & penè protritum tali tempore anni suauissimum odorem effundere, quod primo quoque tempore grauius fætere necesse fuisset. Alij per media rosata odoriferaque nemora ingredi sibi videri dicebant, quum ad suam sedem illud deportaretur. Alij, qui longius abfuissent, recedentibus cæteris accedebant propius ad sepulchrum, haustaque naribus illa tanta iucunditate clamabant, nullius rei tam gratum aliquando sibi visum odoratum. Ingentes Deo gratias agebant vniuersi, quod eiusmodi sibi spectaculum exhibuisset, in quo facilè magnitudo, & maiestas, & benignitas ipsius cerneretur. Tota deinde res ne tam certum reginæ virtutis argumentum, & indicium hominum obliuione deleteretur, per Ioannem Dominicum scribam Conimbricensem in tabulas relata, exque tabulæ omnium signis, qui corpus ad sepulchrum deportauerant, obsignata. Ecce autem in medio disce-

den-

dentium tumultu noua res in se omnium oculos, animosque conuertit. Nam Ferdinandus Stephanus Conimbricensis, dum turba cedit (erat enim ingens hominum multitudo) acutissimo clauo feretri iacentis humi pedem induit, quem quum ægrè acerbissimo sensu doloris auellisset, & ita ex vulnere claudicaret, vt ingredi, aut insistere non posset; O sanctissima Regina, inquit, longè aliud ego præmium officij expectabam à tua beneficentia & immortalis ac beatæ vita, non vt claudus abirem, qui integris pedibus venissem. Hæc vociferatus bona spe, & valde piè apud superos degentem obsecrauit, vt respiceret officiosæ clientis & miseri periniquum casum, suisque precibus & apud Deum gratia medicinam faceret inopinato malo. Nondum fecerat precandi finem, quum dicto citius procuratum vulnus ne cicatricem quidem vllam, aut vestigium reliquit: id quod idem Ioannes Dominicus fide & auctoritate litteris mandauit. Elogium est in pariete, sacellum ab Odeo dirimente, incisum verbis latinis, quo mortis & sepulturæ dies, ædificatio Parthenonis illius, parentes, nuptiæ, liberi, nepotesque notantur. Id quoniam genere ipso sermonis à nostrorum temporum elegantia multum abhorret, prætermittendum iudicauit. Sed multa funus consecuta sunt nutu diuino magna admiratione digna, quæ deinceps ordine comprehendemus, ne qua pars Elisabetæ sanctitatis præterita esse videatur. Primum erat Conimbricæ in Curia sancti Christophori Maria Martinia, quæ diuturna & inueterata cæcitate alba & atra discernere nequibat, ea sororem habebat Margaritam, Martiniam cuidam Paschali Laurentio nuptam: à quibus cognitis auditione & fama tot tantisque beneficijs à Deo per re-

ginam impetratis, ad sepulchrum ducta iacuit, ibi prostrata paulisper supplicans Deo, vt id talis regine meritis concederet, vt iam dudum amissum sibi restitueret aspectum. Fortè obdormijt: experrecta alterum oculorum aperuit, dispexit, vidit monumentum regium, vidit facellum vbi situm est, incredibiliq̃ue gaudio completa gratias agens Deo pro tanto beneficio, redijt domum ad sororem, & eius virum. Sed bonus ille parens minore, quam postularat, munere contentam, ampliore quam acceperat, dono cumulauit. Vix enim pedem in limine posuerat, cum altero quoque oculo repentè dispexit. Itaque Margarita soror obstupuit cum viro: omnesq̃ue simul Dei benignitatem omnium maximorum munerum autoris clarissima voce prædicantes; memores tamen cuius deprecatione tantum ab illo beneficium accepissent, veniunt ad Pontificè Lamacenum; omnia de pristina cæcitate, deq̃ue aspectu restituto narrant, ad iusiurandum adducti nihil immutant, totaq̃ue res in publicis literis à Martino Alfonso præscribitur, ne venire posset in obliuionem, aut apud posteros careret fide. Dicit vix potest quanta ceperit admiratio Pontificem cum omni comitatu; Mariam propius iubere accedere, oculos ante cæcos, tum videntes inspicere diligenter, etiam atque etiam considerare, nequaquam posse fatiari; deinde ante tricesimum diem à reginæ sepultura, Dominica Dionysia tot rerum mirabilium fama permota ex agro Condexiensi, vbi quondam Conimbrica fuisse perhibetur, ad monumentum venit pallore, macieq̃ue confecta. nam hirudo penitus in faucibus inhærens omnem miseræ succum, & sanguinem exhauriebat, quam multi medici, ac chirurgi eximere conati, periculum artis suæ frustra fe-

stra fecerant. Sed quum ad sepulchrum abiecta eiulans opem à regina peteret, præsentibus ijs, qui fuerant in familia illius, tum viris, tum foeminis, & funebria sacrificia, quæ pro Elisabeta mortua fiebant, piè decorantibus, tenui & imbecilla voce (nam clarius loqui non poterat) admonere cœpit, hirudinem in labijs esse; accurrit Cerarius reginæ, forficem inijcit: at illa corpore lubrico elapsa, & in fauces intimas prorsus recondita, subito magna admiratione omnium naribus excidens, fidem fecit, quanto sint humanis maiora præsidia cælestium; ingentes agere Deo gratias qui aderant, cuius concessu & munere tam prodigiosum factum videre licuisset; Elisabetæ virtutem exaggerare verbis, magnam animi percipere lætitiã, spem bonam in posterum habere tantæ sanctitatis auxilijs, omnia mala, annuente Deo, posse depelli. Cæterum ne quando dubitandi locus esset, an hoc ita euenisset, & periculum agræ mulieris, & liberatio permultis religiosissimis testibus approbata, per Martinum Alphonsum in literas publicas relata est. Scalabi verò in Curia sancti Nicolai Teresia Roderici oculis capta, precibus assiduis per Elisabetam recepit aspectum. Quo beneficio commota, quum eius sepulchrum religiosè visisset, rem totam iureiurando solenni confirmatam per Martinum Alphonsum publicis literis & monumentis consignandam curavit. Addit, scire se in eodem oppido multis multa diuinitus reginæ meritis & deprecatione concedi. Porrò circiter tria millia passuum à Conimbrica, fluuio aduerso in sinistra ripa ædes est sancti Georgij sacra, quam superioribus ætatibus viri religiosi è sancti Augustini disciplina,

plina, quos appellant Canonicos, obtinebant. Vnus ex ijs, cui Alphonso Ferdinando nomen erat, matrem suam, quam cæcam duxerat ad sepulchrum Elisabethæ, probè videntem reduxit domum. Zauerij autem, qui vicus est in agro Conimbricensi paulò supra sancti Martini templum, quædam mulier absentis filij, de quo nesciebat viueretne adhuc, an esset mortuus, desiderium non ferens, obsecrauit cum lacrymis regina, si fortè viueret, vt eius conspectu priusquam migraret è vita, frui sibi liceret: aberat adolescens à patria ad centum & viginti millia passuum; cuius animus tanta repenti cura, tantoque desiderio videndæ matris æstulare cæpit, vt eo loco diutius consistere nequiret; redijt domum ante octauum ab eo diem, quo illæ pro reditu reginæ supplicarat, amboque gratulabundi ad sepulchrum adierunt. At Eboræ apud Benedictum Perezium locupletem negotiatorem famulus quidam ipsius semiuiuus iacebat. Etenim quintum decimum iam diem hirudo in gutture infixæ totum sanguinem exorbebat, intumueratque collū vehementius, & iam biduum neque vocem reddere, neque cibum capere poterat: quum illo ipso die moriturus crederetur, comparata iam tunica, cereis, cæterisque rebus necessarijs ad funus faciendum, Ioannes Anius præfectus regiarum ædium ornandarum, Lupum Stephanium inuisens Benedicti Perezij vicinum, quæsiuit quid sibi vellet illa tanta multitudo hominum ad ianuam mercatoris, vbi causam accepit tanti concursus, si per valetudinem, inquit, posset vouere miser, se Elisabethæ reginæ monumentum si conualesceret esse visurum, sine dubio Deus propter eam aliquod tanto periculo remedium ostenderet. Interea iacebat ille semi-
animis

animis aspectu formidoloso, palpebræ minimè coibant, apparebat album oculorum, iamiam expiraturus putabatur. Accedunt propius mulieres quædam; monent, vt opem Elisabetæ reginæ tacitus imploret: quod quum ille manus tendens in cælum facere se significasset, repentina tussi sanguinem expulit, mox leuantibus caput qui aderant, quum hirudinem ipsam teterrimo sanguine inuolutam eiecisset, illa ipsa luce loqui cæpit. Iam verò anno à Christo nato millesimo trecentesimo trigesimo quinto, monachus quidam Cistertiensis ab Archimandrita Alcobacienfi in vincula coniectus, quum quartum iam annum nihil esset opis in literis & deprecatione principum virorum, eiusdem reginæ præsidio intra mensem, quo ei supplicatum erat liberatus fuit. Et biennio post Stephanus Gonsaluius Leitanus vir nobilis magister militaris ordinis, quia Christo cognomen habet Conimbricæ coram vrbis præfecto, magnaque omnium ordinum multitudine iureiurando interposito religiosè testificatus est, quum ita brachium ex vulnere stuperet, vt nihil prehendere, complectique posset, & reginæ sanctitatis in famulatu perspectæ memor ad monumentum orauisset, vt à Deo sibi pristinam firmitatem obtineret; ne mancus, altero brachio captus, ac debilis, reliquam vitam miserabiliter viuere cogeretur, assecutum se esse quod optasset, diuino munere ac dono. Anno verò secundo & octogesimo supra millesimum & trecentissimum, decimo quarto kalend. Maij, Lamacena quædam mulier Conimbricam peruenit, quæ cum à dæmonibus plurimis vexaretur, ab alijs quidem, multis religiosè susceptis & obitis peregrinationibus, liberatam se esse dicebat, septem tantùm esse reliquos,

qui non prius se discessuros esse affirmarent, quam ventum esset ad facellum, in quo regina iaceret. Comitabantur cognatam suam viri duo è sancti Francisci familia, Stephanus & Franciscus germani fratres. Cum ijs ingens virorum & matronarum numerus miseram foeminam ad sepulchrum ducunt; totam noctem vigiles in deprecando Deo, & Elisabetæ fide imploranda consumunt. Ecce prima luce daemones, vt solebant, magna vi mulierem oppressam exagitant: qui pulsi & fugati precibus circumstantium, opeque reginæ, liberam eam in perpetuum reliquerunt. Beatrix Pimentesia, quæ tum Parthenoni præerat, & omnes sacræ virgines aduocata, tanta rei commiseratione & aspectu incensæ cum cæteris, gaudentes pro tanto beneficio Deo gratulatæ sunt. Duodeuiginti annis post vni è virginibus sacris, quæ tum in illo Parthenone erant, cuius manum dexteram impetigo, molestum sane morbi genus, male habebat, sanctissimæ reginæ apud opificem mundi gratia opitulata est. Nam quum ei ceream manum munus exiguum ingenti pietate & fiducia obtulisset, intra vicesimum diem pice nigrius effectum malum sponte sine vlllo sensu virginis excidit: quod apud Catarinam nobilem foeminam, quæ tum forte cætum illum regebat, cæterasque virgines sacras patefactum & illustratum, omnium studia vehementer inflammavit. Quod si natura fieri potuit, vt vltro sanesceret affecta manus, non continuò sua beatæ Elisabetæ gloria detrahenda est, siquidem non minus Christo Optim. Maxim. tribuitur forcrus sancti Petri salus, quam vel medicinæ, vel etiam sine medicina solius naturæ præsidijs assequi fortasse potuisset, quam Lazari è sepulchro exci-
tati

tati vita, quæ nisi minimè diuino restitui nullo pacto valuisset. Et æquè Dei bonitati ascribimus sancti Pauli incredibilem rerum cælestium cognitionem, ac sancti Antonij primi anachoritæ sacrorum librorum sine literarum notitia perfectam intelligentiam, etiamsi illa solo Deo magistro comprehendatur, hæc studio queat & industria comparari. Multis præterea illis temporibus, partim varijs & grauibus affecti morbis, partim dæmonibus obnoxij ad monumentum sanctissimæ reginæ confluentes, læti atque hilares accepta medicina redierunt domum. Longum enim esset persequi, quam multa & magna beneficia per Elisabetam homines à Deo rerum parente consequerentur, cuius vitam intuentes digna planè arbitrabantur, cui tantus honos ab illo tribueretur: Latuit deinde totum propè seculum intra priuatos illius Parthenonis parietes tanta sanctitas ignota, vt ne ciues quidem Conimbricenses ferè scirent, quantum thesaurum tam propè à mœnibus solo amne interfluente diuisum possiderent. Tandem anno decimo sexto supra millesimum & quingentesimum ab ortu Christi, rex Emmanuel edoctus, quam multa quotannis reginæ sanctissimæ precibus diuinitus acciderent, per Michaellem Syluium Legatum suum à Leone Pontifice maximo, qui decimus fuit hoc nomine, consecutus est, vt tota Conimbricensi diœcesi eam solenni ritu coleret, eius imagines publicè, & priuatim dedicare ius fasque esset; quanuis nondum legitimè publica cæremonia in Sanctorum numerum esset ascripta: cuius nomine precandi ritu, quem officium vulgè vocant, Lucius Andreas Resendius vir apprimè doctus anno 1551. prudenter

com-

composuit, genere quodam orationis ad Ecclesiae consuetudinem admodum accommodato. Aliquanto post Rex Ioannes filius Emmanuelis à Pontifice Maximo obtinuit, vt in regia eandem sibi venerari liceret: Et Pompeius Zambicarius Pontificis Maximi legatus, anno huius seculi 53. omnibus precationem à Christo institutam & Angeli salutationem pro statu Christianae Reipublic. & incremento religionis ter ad sepulchrum reginae recitantibus ipsius ferijs, octoque diebus insequentibus, aut diebus festis sanctorum Bartholomaei, Ioannis Baptistae, Clarae, Petri & Pauli, ac Hieronymi, concessit omnes poenarum remissiones, quas iisdem diebus adipiscuntur, qui vrbes Romae templa, vel intra, vel extra moeniam religiosè visunt. neque Deus interea illius insignem vitae sanctitatem in lucem proferre destitit, ijs rebus patrandis, quae magnam solent hominibus admirationem commouere. Est propè Conimbricam aedes sanctae Mariae sacra, cui à vico Cellis nomen est, magna frequentia virginum sacrarum è sancti Bernardi disciplina. Ei collegio praeposita erat Maria Zauora, non virtute modò, verum etiam genere clara, quum Anna Azpileueta vna ex illo numero diu crucibus capta rigit, neruis ita resolutis, vt gestari quidem posset, incedere ipsa non posset. Nullum ab industrijs medicis remedium omissum est; sed ars victa malo omnem sanitatis restitutae gloriam Deo primum, deinde reginae sanctissimae reliquit. Instabat iam huius seculi anno 53. solennis S. Elisabetae dies, & eius diei antecedente nocte aegra virginis Magistra recitans preces matutinas, quae mirabiliter ope reginae facta fuissent exponebat, cupidè & attentè audienti: simul vt ab ea supplex auxilium

lium

lium peteret hortabatur, fecit illa diligenter & piè, vt exitus rei declarauit. Arctior deinde somnus fessam malis complexus est. In quiete autem per visum audire sibi visa imperantem quendam, vt surgeret, valetudine per Elisabetam restituta; excitataque subito omnibus artubus contremuit. Exiuit è lecto sola neminem inclamans: opemque diuinam præsentem sentiens vestes induit, in Odeum venit, vbi cæteræ matutinas preces concinebant. Quanta fuerit omnium admiratio, quæ læticia, quæ lacrymæ, ab animi pietate profectæ, facilis est coniectura. Sed tota res Martini Azpileuetæ Nauariensis cura, cuius eximia iuris pontificij prudentia magnum attulit Hispaniæ vniuersæ lumen, publicis literis comprehensa est, ne qua ei finem afferat vetustas. Paucis post annis mortuo Ioanne vnico hærede regni, spes omnis Lusitaniæ sita erat in partu Ioannæ vxoris, quam ille grauidam expletis iam ad pariendum temporibus reliquerat. Pendebant omnium animi inter spem & metum, nec erat vlla ciuitas, in qua non quotidianæ supplicationes ad omnia templa haberentur. Conimbricenses commune periculum ritè ducentes suum, die quodam, prima luce, cum solenni pompa ad reginæ sepulchrum supplicandi gratia venerunt. Constat, vniuerso populo pro salute communi & tranquillitate regni ibi vota faciente, Regem Sebastianum esse natum: quem diuino munere donatum nobis, religione ac pietate erga Deum, & omnes cælites, fortitudine aduersus hostes Christiani nominis, æquitate in suos, & beneficentia, dignum maioribus præstantissimis regibus, dignum tali stirpe futurum esse confidimus. Ad extremum quum eiusdem regis admirabili pietate permotus Paulus
Ponti-

Pontifex Maxim. quartus hoc nomine superiorum Pontificum diplomata amplificasset, potestatemque fecisset imagines eius erigendi, annua sacra faciendi, publica cæremonia comprecandi, quacunque editio Lusitanorum regum, & imperium pateret; instituit ille, vt erat aduersus cælestes insigni religione, vt in hoc amplissimo domicilio ingenuarum artium à se maximis sumptibus ædificato, & optimè constituto singulis annis dies festus ageretur ante diem sextum non. Quint. quo tempore reginam ad concilium beatorum animorum migrasse iam diximus.

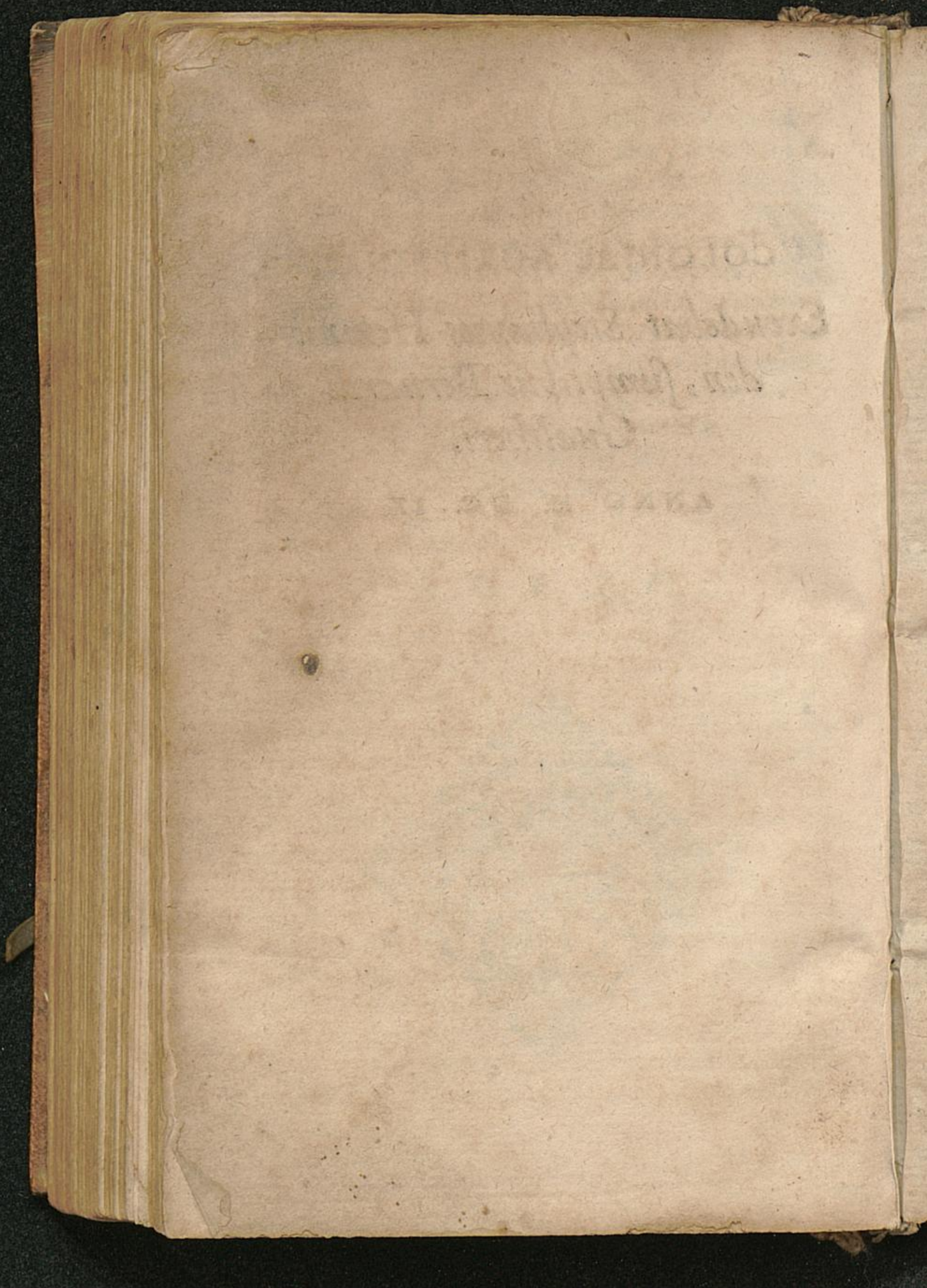
L. D. B. Q. V.

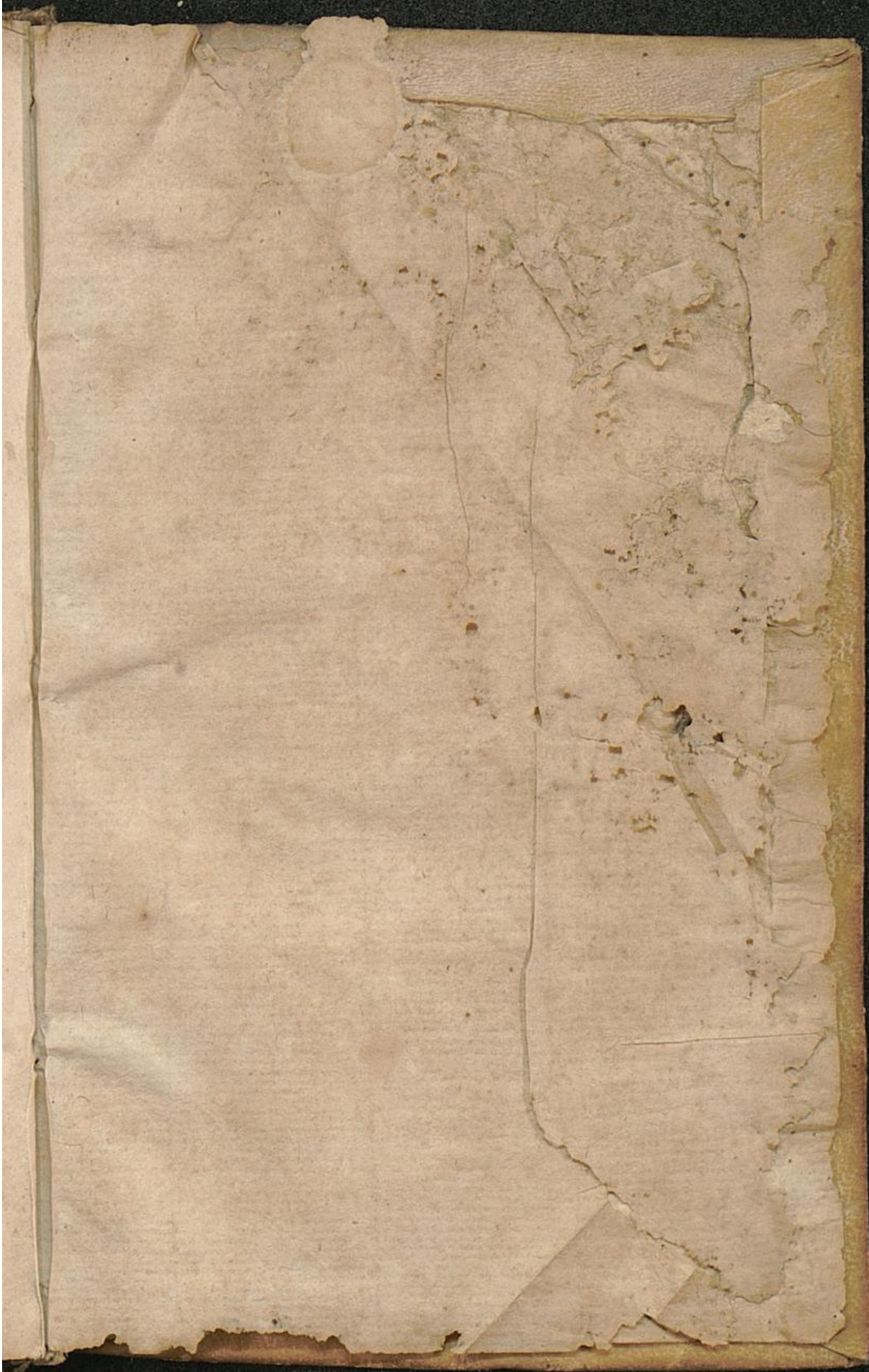
COLONIAE AGRIPPINAE,

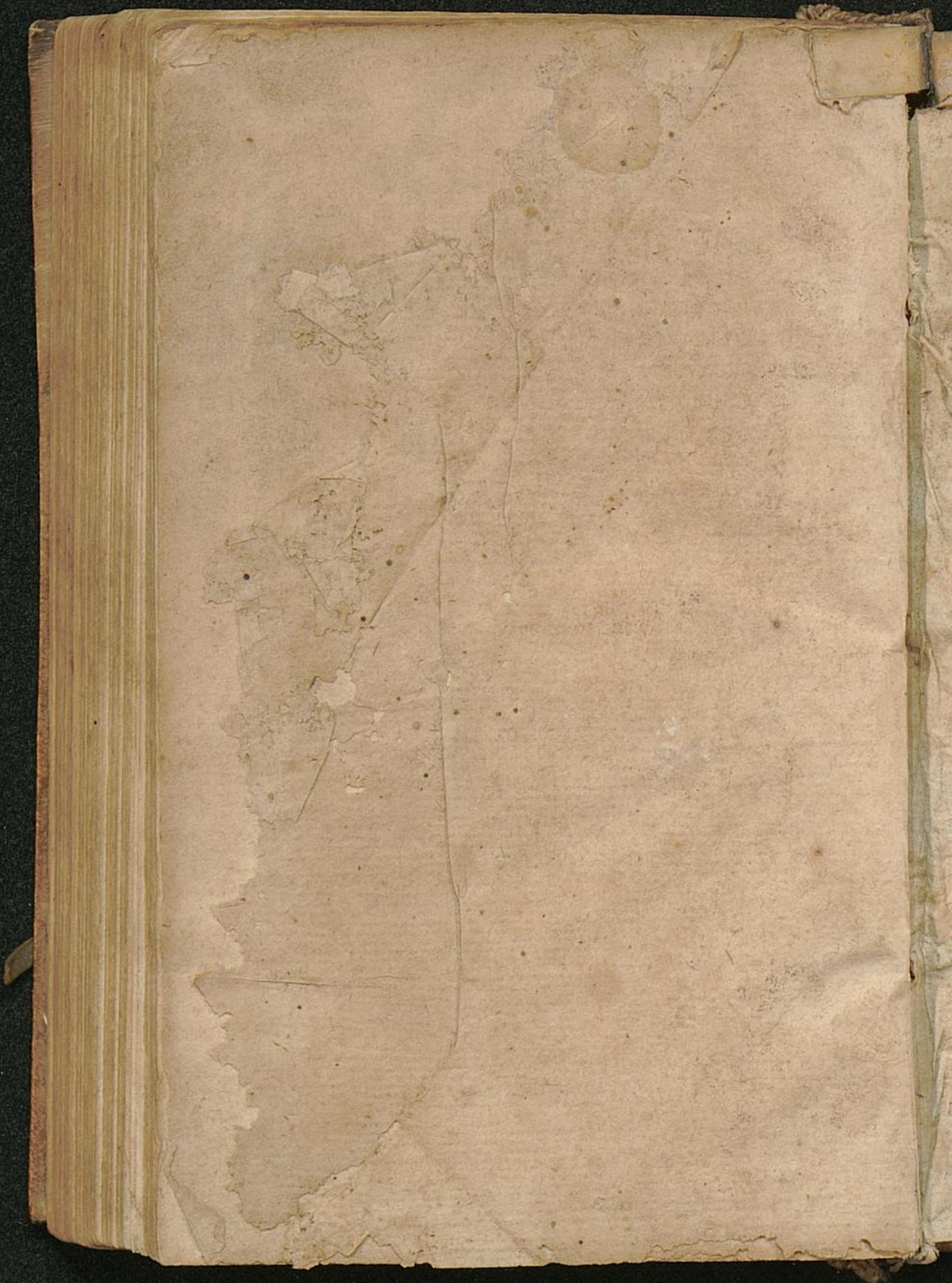
Excudebat Stephanus Hemmer-
den, sumptibus Bernardi
Gualtheri.

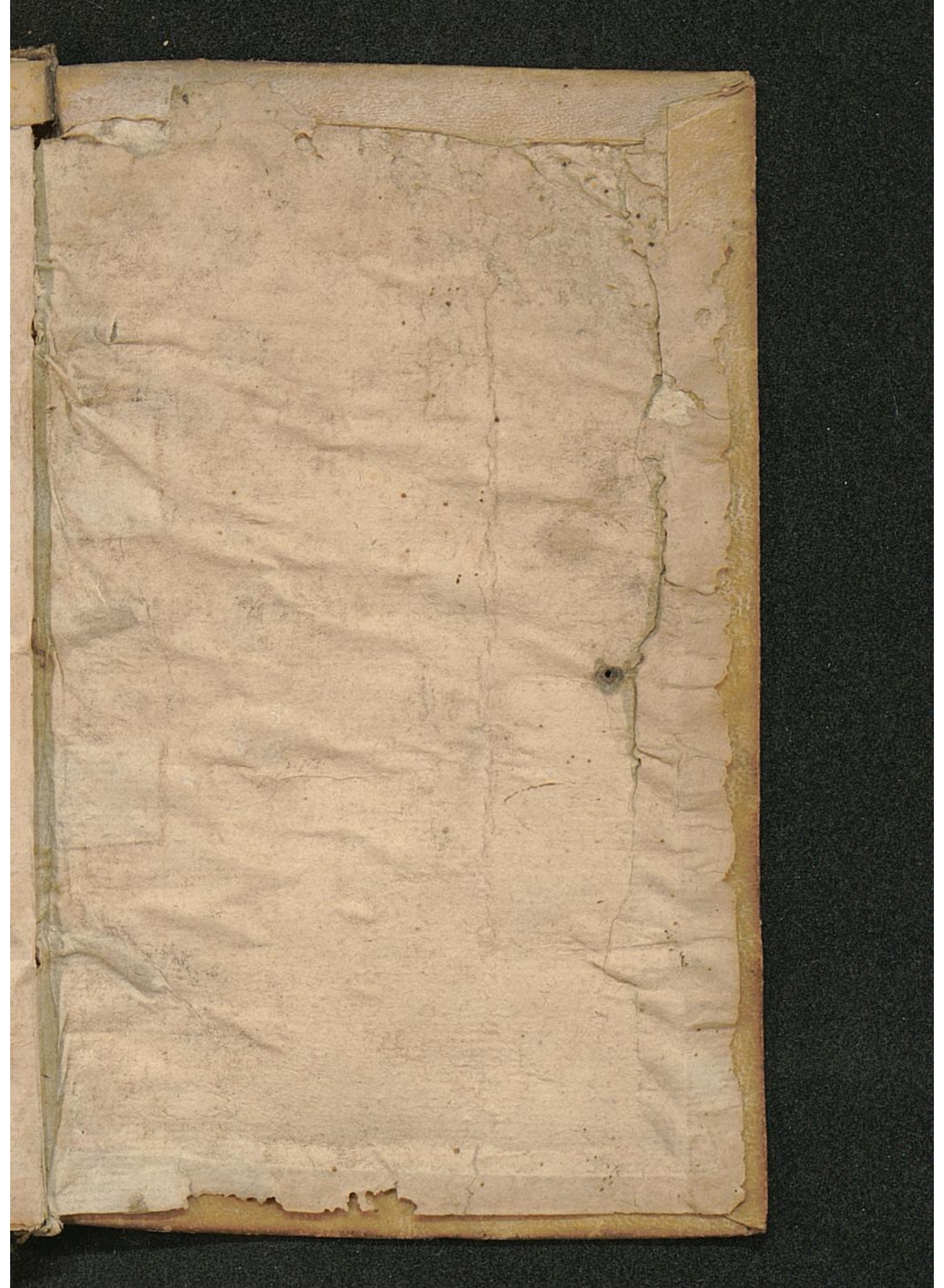
ANNO M. DC. IX.

Faint, illegible markings or bleed-through text visible near the top edge of the cover.

Handwritten text on the top portion of the book spine, likely a title or author's name, written in a cursive script. The text is faint and difficult to read, but appears to consist of several lines of writing.

Small, illegible handwritten text or markings located near the bottom edge of the book spine.